

T.C.

Mersin Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çeviri Anabilim Dalı

KAYNAK-ODAKLI VE EREK-ODAKLI ÇEVİRİ

YAKLAŞIMLARINDA

EŞDEĞERLİK SORUNU

Gülkan ÇAVUŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin Üniversitesi

2005

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çeviri Anabilim Dalı

**KAYNAK - ODAKLI VE EREK - ODAKLI ÇEVİRİ YAKLAŞIMLARINDA
EŞDEĞERLİK SORUNU**

Gülkan Çavuş
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Gündoğdu

Mersin Üniversitesi

2005

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ZUSAMMENFASSUNG.....	iv
GİRİŞ.....	1
I. ÇEVİRİ VE ÇEVİRİBİLİMİ.....	6
I.1. Çevirinin Tanımı.....	9
I.2. Geçmişten Günümüze Çeviri.....	14
II. ÇEVİRİBİLİMİN GELİŞİM SÜRECİ VE ÇEVİRİ YAKLAŞIMLARI.....	21
II.1. Çeviribilimin Gelişim Süreci.....	23
II.2. Kaynak-Odaklı Çeviri Yaklaşımları.....	25
II.3. Erek-Odaklı Çeviri Yaklaşımları.....	42
III. ÇEVİRİBİLİMİNDE “EŞDEĞERLİK SORUNU ”.....	61
III.1. Eşdeğerlik Tanımı.....	63
III.2. Çeviribiliminde Eşdeğerlik.....	67
III.3. Kaynak-Odaklı Yaklaşımlarda Eşdeğerlik.....	68
III.4. Erek-Odaklı Yaklaşımlarda Eşdeğerlik.....	78
IV. KAYNAK-ODAKLI VE EREK-ODAKLI ÇEVİRİ YAKLAŞIMLARINDA EŞDEĞERLİK İLİŞKİSİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	84
SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA.....	97

GİRİŞ

Bu çalışmanın temel amacı, gerek çeviri etkinliğinde gerekse çeviribilimsel çalışmalarda sorun olarak karşılaşılan *eşdeğerlik* kavramını ele alıp *kaynak-odaklı* ve *erek-odaklı*¹ çeviri yaklaşımları çerçevesinde incelemektir. Bu bağlamda her iki çeviri yaklaşımının eşdeğerliğe bakış açısı değerlendirilecek ve birbirleriyle karşılaştırılarak aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulacaktır. Çalışma sonucunda elde edilecek bilgiler ışığında çeviri biliminde eşdeğerlik sorununun nasıl değerlendirildiği saptanmaya çalışılacaktır.

Bilindiği gibi, çeviri alanında yapılan araştırmaların bilimsel çalışma olarak kabul edilmesi ve çeviriye ilişkin oluşturulan öznel yaklaşımlara kavuşulması çok yakın bir tarihe denk düşmektedir. Çeviri ile ilgili çalışmaların, bir başka deyişle çeviri uygulamaların geçmişi ise insanlık tarihi kadar eskidir. Eskiden beri çeviri etkinliği ile uğraşan çevirmenler, doğal olarak hep çeviri uygulamaların içinde yer almışlardır. Ayrıca her çevirmen kendi anlayışına göre bir çeviri tutumu geliştirmiş ve çeviriye bu anlayışa denk düşen bir yöntemle yapmaya çalışmıştır. Bu tutum çevirinin bilimsel nitelik kazanmaya başladığı 19.yüzyıla kadar sürdürülmüştür ve hâlâ da zaman zaman sürdürülmektedir.

Çeviriye ilişkin bilimsel düşüncelerin başlangıcı olarak kabul edilen Schleiermacher (1767-1834) döneminden 1960'lı yıllara kadar geçen süre içerisinde tartışılan konular daha çok *çevrilebilirlik - çevrilemezlik* ve yukarıda andığımız çevirmen

¹ “Kaynak dil/metin odaklı” ve “erek dil/metin odaklı” çeviri anlayışı kavramları bu çalışmada literatürdeki yaygın kullanım şekline uyularak “kaynak odaklı” ve “erek odaklı” çeviri anlayışları olarak kullanılmaktadır.

tutumları çerçevesinde olmuştur. Çeviri olgusu ancak 1960'lı yıllardan itibaren dilbilimin bir alt alanı olarak uygulamalı dilbilimi alanı çerçevesinde ele alınmaya başlanmıştır

Önceleri uygulamalı dilbilimi içerisinde ele alınan çeviri, daha sonraları dilbilimin gelişmesine koşut olarak bu bilimin alt alanları içinde, örneğin metin dilbilim, edim dilbilim vb., onların açılarıyla ele alınarak irdelenmiştir. Böylece çeviri olgusu, ilgili bilim dallarının bakış açılarıyla farklı düzlemlerde değişik yönlerden araştırılmaya başlanmıştır. Böylece “çeviri” disiplinlerarası bir nitelik kazanmıştır.

Çeviri araştırmacıları, çeviri olgusunu araştırma ve çeviriye ilişkin kuramlar oluşturma çabaları içindeyken, “genel” anlamda çeviriye iki farklı açıdan yaklaşmışlardır.

Bunlardan birincisi, çeviriyi kaynak metne bağlı kalarak üretme çabası, yani “kaynak-odaklı” bir çeviri yaklaşımı göstermek olmuştur. Diğer bir çeviri anlayışı ise, çeviri ürününü erek kültür içerisinde üstleneceği işleve göre üretmek, yani çeviriyi “erek-odaklı” bir yaklaşımla ele almak olmuştur.

Kaynak-odaklı yaklaşımlar, çevirinin bilimsel olarak irdelenmeye başlandığı 1960'lı yıllardan itibaren James Holmes'ün 1972 yılında geliştirdiği alan kuramına kadar egemenliğini sürdürmüştür. Holmes'ün geliştirdiği bu yeni anlayış, çeviribilimi alanında bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Genel olarak, Holmes'ün geliştirdiği bu model çeviribilimin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu modeli temel alarak geliştirilen bütün çeviri yaklaşımları kaynak odaklı çeviri yaklaşımlarından birçok noktada farklılık göstermektedir. Artık, çeviribilimsel çalışmalarda kaynak metne odaklanmak yerine erek metni temel alma anlayışı benimsenmiş görünmektedir. Gideon Toury'nin (1980) erek-odaklı betimleyici çeviri yaklaşımı ve ayrıca Itamar Even-

Zohar'ın çoğul-dizge kuramı (1978), Hans Vermeer ile Christiane Nord'un skopos kuramı (1978) bu çabalara örnek teşkil etmektedir.

Başka bir anlatımla, çeviribilimsel çalışmalarda önceleri “dilbilim odaklı”, “süreç-ağırlıklı”, “kuralcı” ve “kaynak-metin odaklı” yaklaşımlar geçerliiyken, erek metne yönelinmesiyle zaman içinde “ürün-ağırlıklı”, “betimleyici” ve “erek metin odaklı” çeviri yaklaşımların geliştirildiği bilinmektedir.

Bütün bu yaklaşımların amacı, çeviri etkinliğinde karşılaşılan güçlükler ile baş etmenin yollarını saptamak ve bunlara ilişkin çözümler üretmektir. Ancak, çeviri alanında hâlâ ortaya çıkan çeviriye ilişkin çeşitli sorunlar, çevirinin disiplinlerarası niteliği nedeniyle henüz çözüme ulaştırılmamıştır. Bu anlamda çevirinin ortaya çıkışından bu yana dilbilimciler ve çeviribilimciler tarafından en çok tartışılan konuların başında *eşdeğerlik sorunu* gelmektedir. Çeviri sorunları arasında en çok tartışılan konuların başında “eşdeğerlik” kavramının gelmesi, çeviri etkinliğinin amacının kaynak dilden erek dile aktarımlarda “eşdeğerliği” sağlamak olduğunu göstermektedir.

Özünde eşdeğerlik sorunu hâlâ çeviribilimi içinde bir sorunsal olarak varlığını sürdürmektedir. Bu sorunsal ancak çeviribilimsel bir çalışmayla irdelenebilir. Böyle bir sorunsalı bütün yönleriyle ele alıp incelemek bu çalışmanın sınırlarını aşacaktır. Bu nedenle, bu çalışma sadece çeviri alanında birbirinden oldukça farklı iki çeviri yaklaşımının, yani kaynak-odaklı ve erek-odaklı yaklaşımların eşdeğerlik sorununu ele alış biçimini değerlendirmekle sınırlı olacaktır.

“Eşdeğerlik” kavramı, çeviriye ilişkin araştırmalarda ve çeviribiliminde birçok kez dilbilimciler ve çeviribilimciler tarafından tanımlanmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Her bilimadamı “eşdeğerliliğe” farklı açılardan yaklaşım değişik anlamlar yüklemiştir. Bu nedenle de günümüze dek çeviribilimsel çalışmalarda bu kavram üzerinde henüz tam olarak bir görüş birliğine varılamamıştır. Bunun nedeni ise, eşdeğerlik kavramının her çeviri yaklaşımına göre farklı tanımlanmış ve çeviribilimsel araştırmalarda farklı değerlendirilmiş olmasıdır.

Genel anlamda “eşdeğerlik” farklı dillerdeki dilsel öğelerin, ifadelerin ve metinlerin çeviri bakımından birbiriyle nasıl bir ilişki içinde bulunmaları gerektiğini gösterir. Bu çalışmada eşdeğerlik iki farklı çeviri yaklaşımları çerçevesinde ele alınacak ve her çeviri yaklaşımın eşdeğerliğe bakış açısı ortaya konarak eşdeğerlik bağlamında birbirlerinden farklılıkları ve varsa benzer yönleri tartışılacaktır.

Çalışmada hedeflenen amaca varabilmek için öncelikle çeviri kavramı ve çeviri bilimi arasındaki ilişki kısaca ele alınmıştır. Yüzyıllardır çeviri araştırmacılarının sunmuş olduğu çeşitli ve birbirinden farklı çeviri tanımları da göz önünde bulundurunca, çeviri olgusunu tanımlamanın ne denli güç bir iş olduğu aslında kendiliğinden anlaşılmaktadır. Farklı bakış açılarıyla ele alınıp değişik biçimlerde tanımlandığı için çeviri olgusu kolayca anlaşılammamaktadır. Bu yüzden, çevirinin ilk halkası olarak da adlandırılabilen çeviri tarihine göz atmakta yarar görülmüştür. Bu yapılırken “çeviri” kavramından hareket edilerek “çeviribilimi” kavramına uzanan yolda çevirinin gelişim sürecinde en önemli dönüm noktalarına değinilmiş, çevirinin salt bir kavramdan nasıl bir bilim dalına geçiş yaptığı özetlenmeye çalışılmıştır.

Bunun ardından çevirinin gelişim sürecinde görülen iki temel çeviri yaklaşımı, yani “kaynak-odaklı” ve “erek-odaklı” çeviri yaklaşımları ele alınmıştır. Her iki çeviri yaklaşımı çerçevesinde ortak sorun olarak görülen “eşdeğerlik” üzerinde durulmuş, özellikle “eşdeğerlik” kavramının çeviribilimindeki yeri ele alınmıştır. Daha sonra bu kavramın hem “kaynak-odaklı” hem de “erek-odaklı” yaklaşımlarda çeviri araştırmacıları tarafından nasıl değerlendirildiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Son bölümde ise, daha önceki bölümlerde ele edilen verilerden yola çıkılarak “kaynak-odaklı” ve “erek-odaklı” yaklaşımlar hem genel anlamda hem de “eşdeğerlik” bağlamında karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda, her iki yaklaşımın genel özellikleri çerçevesinde çalışmamızın amacını oluşturan “eşdeğerlik” konusu değerlendirilmiş, bu yaklaşımların “eşdeğerliğe” ilişkin görüşleri ortaya konmuştur.

I. ÇEVİRİ VE ÇEVİRİBİLİMİ

Dünyanın en eski uğraşlarından biri olarak bilinen çeviri etkinliği, insanlık tarihinin her döneminde karşımıza çıkmaktadır, çünkü çeviri, farklı ülkelerin insanların ve kültürlerin buluştuğu her ortamda var olmuştur. İnsanlık tarihinden bugüne dek kimi zaman ticari, dini ve politik, kimi zaman da bilimsel, kültürel ve bireysel nedenlerden ötürü iletişim sağlamak amacıyla çeviri etkinliğinde bulunulmuştur. Özellikle 2. Dünya Savaşından bu yana uluslararası iletişim gereksinimin neredeyse evrensel boyutlara ulaşmasıyla çeviri etkinliğinin önemi giderek artmış ve ilgi alanı olabildiğince genişlemiştir.

Çok uzun bir süreç içerisinde gelişen çeviribilimi, önceleri dilbilimin kavramlarından yararlanarak dilbilim ve metinbilimden ayrı bir bilimdalı olma çabasına girmiştir. Bazı dilbilimciler dilbilim kavramlarının çeviri olgusunu açıklamaya uygun dilbilimsel nitelikte olmadığını iddia etmişlerdir. Bu kavramların kullanılmasını ise çeviri etkinliğini tanımlamak ve böylece çeviribilimin temel kavramlarını oluşturmak biçiminde açıklamışlardır. Dilbilim alanındaki çalışmaların zamanla dilin yapısal özelliklerin ötesine geçmesiyle birlikte, dilbilim alanında yeni alt disiplinler oluşmaya başlamıştır. Böylece çeviri, önceleri dilbilim ve 20. yüzyılın başlarında metindilbilimin, edimbilim, iletişimbilim, yorumbilim gibi değişik bilim dallarının bakış açısıyla incelendikten sonra, artık günümüzde çeviri biliminden özerk bir bilim dalı olarak söz edilmeye başlanmıştır. Burada akla gelen soru elbette çeviribilimin ne zaman “özerk” bir bilimdalı olma yoluna gitmeye başladığıdır (bkz.Eruz,2000:49).

Çevirinin yakın tarihine bakacak olursak, çevirinin özerk bir bilimdalı olarak kabul görmeye başlamasında kuşkusuz çeviribilimciler James Holmes ve Gideon

Toury'nin katkıları yadsınamaz. James Holmes'un 1972'de çeviri olgusunu açıklamaya yönelik kuramsal, betimleyici ve uygulama alanlarını kapsayan bütüncül bir çeviri modeli geliştirdiği bilinmektedir. Bu modeli ile Holmes kapsamlı bütünlüklü bir çeviri kuramının oluşturulmasına, çeviribilimin özerk bir bilimdalı olarak gelişmesine ve buna bağlı bilimsel çalışmaların yapılmasına öncülük etmiştir.

Holmes (1987:12) kendisinden önce kaynak metne ve kültüre odaklı yaklaşımın aksine çeviri araştırmalarında erek metin, erek kültür, erek okur ve erek dizgeyi ön plana çıkaran farklı bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu bağlamda Holmes kaynak metne, kaynak kültüre, kaynak dile ve kaynak yazara olabildiğince sadık kalınarak çeviri yapmanın başarılı bir çeviri için yeterli olmadığı düşüncesini dile getirmiştir. Bu yaklaşımla başlayan süreçten sonra çeviri çalışmaları artık yeni bir bakış açısıyla ele alınmaya başlanmıştır.

Holmes (1987:13), 1972'de kendi çeviri anlayışını ve geliştirdiği modeli tanıtırken, çeviri çalışmalarının etkinlik alanının, karşılaştırmalı terimbilim, sözlükbilim çalışmalarından ve karşılaştırmalı dilbilimden farklı olduğunu vurgulamıştır. Ancak, bütün bunların çeviri kuramı olarak da tanımlanamayacağını, çünkü çeviri kuramının yukarıda saydığımız bu bilim alanlarının da dışına taşıdığı belirtmektedir. Doğal olarak, bundan çeviri olgusunun diğer bilim dalların ilgi alanlarından bağımsız olarak tanımlanamayacağı sonucu çıkmaktadır. Bu bir bakıma çevirinin disiplinlerarası bir bilimdalı olduğunun da kanıtıdır.

Karadağ'a (2004:9) göre, çeviribilimci James Holmes, "köktenci" olarak niteleyebileceğimiz bu yeni anlayış çerçevesinde, çevirinin dilsel aktarımla sınırlı kalmaması gerektiği, kültürel etkileşimin de oldukça önemli olduğunu vurguladığını

belirtmektedir. Bununla birlikte Holmes'ün geliştirmiş olduğu bu model ile çevirmen de o güne dek kendisine yakıştırılan “görünmez aracı” kimliğinden kurtulmuş ve aslında hep var olan, fakat kaynak-odaklı yaklaşımlar tarafından ısrarla yok sayılan “uzman” kimliğine kavuşmuştur.

Bu düşünceyle başlayan süreçten sonra çeviri çalışmaları artık yeni bir bakış açısıyla ele alınmaya başlanmıştır. Bu modelden yola çıkarak çevirinin özerk bir bilimdalı olarak kabul görmesi için araştırmalarını sürdüren Gideon Toury'nin (1980) bu alana özgü erek-odaklı çeviri yaklaşımıyla yeni bir tartışma başlamıştır. Gideon Toury'nin seksenli yıllarda geliştirdiği erek-odaklı yaklaşımıyla, çeviri etkinliği daha bütünlüklü bir bakış açısıyla incelenmeye başlanmıştır. Böylece çeviri de özerk bir bilimdalı olarak bilim dünyasında yerini almaya başlamıştır.

Genel anlamda erek-odaklı yaklaşımlar diye adlandırılan çeviri araştırmalarında çeviribilimin araştırma nesnesi olarak çeviri metinleri ele alınmış, çeviribilimsel araştırmaların amacı ise çeviri için gerekli koşulları araştırarak metinlerin “çevrilebilirliğinin” olanaklarını ve sınırlarını sorgulamak ve yöntemler geliştirmek biçiminde tanımlanmıştır. Bunun yanında kaynak dil ile erek dilin iletişimsel etkilerini, benzerliklerini ve farklılıklarını da dikkate alarak, kaynak dildeki iletiyi erek alıcıya mümkün oldukça tarafsız bir değerlendirmeye “eşdeğer” bir biçimde ulaştırmanın yollarını bir kuram çerçevesinde göstermenin önemine de vurgu yapılmıştır (bkz. Wills,1996, 5-6).

I.1. Çevirinin Tanımı

Çeviri etkinliği ile ortaya çıkan sorunlar ve bu sorunların niteliği öteden beri tartışılan bir konudur. Bu bağlamda çeviride biçim ile içerik, sadık ve serbest çeviri tartışmalarının günümüzdeki durumunu, kaynak dil ile erk dil, kaynak metin ile çeviri metin arasındaki ayrımların ve ya benzerliklerin çeviriyi ne ölçüde etkilediği hep tartışılmıştır. Tartışılan diğer önemli konuların başında ise, metin türleri ile çeviri tekniği arasındaki ilişki, çeviride “eşdeğerlik” ve “yeterlilik” çalışmalarının günümüzdeki konumu, çeviri yapıtı ile çeviri işlemi arasındaki ilişkiler öncelikli sırada gelmektedir.

Günümüzde özellikle içinde bulunduğumuz son çeyrek yüzyılda, bilim teknik, kültür ve sanat alanındaki hızlı değişimleri izleyebilmek ve bu konularda farklı dilleri konuşan insanlarla bilgi alışverişinde bulunabilmek ve hızlı gelişen ve değişen çağa ayak uydurabilmek için çeviriye büyük gereksinim duyulmaktadır. Bu durumda öncelikle çevirinin ne olduğu, çeviriden ne anlaşıldığı, “iyi” ve “doğru” bir çevirinin, ya da “kabul edilebilir” (acceptable) ve “yeterli” (adequat) çevirinin ne anlama geldiğini tanımlamak gerekir.

Çeviri, en basit tanımıyla, bir dilde yazılı ve sözlü ifadeleri bir başka dile aktarma eylemidir. Bu tanımın yanında çok sayıda çeviri tanımı değişik bakış açılarıyla ilgili literatürde yer almaktadır. Bunun yanında, üzerinde en çok tartışılan konuların birisi de çevirinin niteliğidir. Çeviri tanımı yapılırken çevirinin niteliğini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu nedenle, bu tanımla yetinmeyip, özellikle çeviri ile yakından ilgilenen dilbilimcilerin ve çeviribilimcilerin tanımlarına göz atmakta yarar vardır.

A.G. Öttinger (1960:104-110), çeviriyi bir dildeki işaret veya göstergelerin bir farklı dilde işaret ve göstergelere çevirme süreci olarak niteler ve dillerarası çevirinin bir dildeki öğelerinin, başka bir dilin eşdeğer öğeleri ile değişimi diye tanımlar.

J.C.Catford (1965:116) ise çeviriyi şöyle tanımlamaktadır:

“Çeviri diller üzerinde uygulanan bir işlemdir: Bir dildeki metni başka bir dildeki metin ile değiştirme sürecidir...Çeviri bir dildeki metinsel materyalin başka bir dildeki metinsel materyal ile değişimidir.”

Berke Vardar (1990:99), çeviriyi dilbilim açısından ele alır ve çevirinin “bir kaynak dildeki göstergelerle bunların oluşturduğu anlamsal – biçimsel bütünleri bir erek dildeki göstergesel ve anlamsal – biçimsel bütünlere dönüştürme eylemi” olarak tanımlar. Bu anlamda kaynak dilde bir metnin erek dilde yeniden oluşturulmasına “çeviri” denilmektedir. Ayrıca Berke Vardar (1978:66) çeviriyi bir başka yerde : “Doğal bir dildeki bildirilerin kimi kişiler tarafından anlamsal ve işlevsel “eşdeğerlik” sağlayarak bir başka doğal dile aktarılması” olarak da tanımlamaktadır. Vardar bu tanımıyla çeviriyi, çevirinin kaynak dildeki bir metni erek dildeki bir metne götüren, bunu yaparken de erek metin ile kaynak metin arasında bir çeviri, ya da eşdeğerlik bağı kuran, dilsel-metinsel bir işlem olduğunu söyleyen Werner Koller’le (1992:16) aynı görüşü paylaşmaktadır.

Öte yandan, çeviriyi daha geniş bir bakış açısıyla ele alan, çeviriyi salt bir dilden diğer dile aktarma tekniği olarak değerlendirilemeyeceğini belirten Wolfram Wills’e (1977) göre tüm çeviri eylemleri ülkelerin kültür normları ile sınırlı değil, aksine daha evrensel bir karakter taşımaktadır. Bu durumda dillerarası mutlak bir örtüşmeden söz etmek mümkün değildir. Ancak ayrı dil ve kültürleri paylaşan insanları ortak paydada toplayan faktör çevirinin kendisidir.

Akşit Göktürk’e (1986:9) göre çeviri, diller ötesinde bir dil, yani dillerin dilidir. Ona göre çeviri sadece dilbilimsel bir işlem olmaktan öteye giden bir eylemdir, çeviri sadece bir dildeki anlamın yabancı bir dilden tanıdık bir dile aktarılması değildir. Her dil belli bir kültürün göstergeler dizgesiyle, töreleriyle, davranışlarıyla, değer ölçüleriyle, kısacası somut insan yaşamıyla iç içe olduğundan her yazılı metinde de bütün bu etkenler bulunmaktadır. Dolayısıyla çeviri, doğal diller arasında yalnızca soyut dilbilimsel düzeneklerle işleyen bir etkinliğin ötesinde, başka dillerin tanımladığı farklı

dünyaların tanıtılmasıdır. Bu bağlamda, çeviri iki dil dizgesi arasında bir köprü olarak tanımlanır (bkz.Gideon Toury,1980).

Hans Vermeer'e göre ise (1989), çeviri bir eylemdir ve her eylemin bir amacı olmalıdır. Çeviri eyleminin amacını belirleyen ise çevirmenin kendisidir. Ancak burada Vermeer iki önemli noktaya değinir. Bunlardan ilki, çevirmenin amacının her durumda erek kültürle ilişki içinde olması gerektiğidir. İkincisi ise, çevirmenin amacının sorgulanamayacağı gerçeğidir.

Ernst-August Gutt (1990:135) ise çeviriyi açık-kuramsal bildirişim konusu olarak ele alır ve bir metnin çeviri olarak tanımlanabilmesi için, çeviri metin oluşturmada kaynak metnin “yardımcı değil”, “merkezi” rolde olması gerektiğini vurgulamaktadır. Çeviri ”bir dildeki belli bir parçada, yani dilce de bulunan anlamın, başka bir dildeki belli bir dilce de yeniden kurulmasını sağlayacak biçimde girişilen dilsel bir aktarma işlemidir. Her çeviride iki dil söz konusudur: Kendisinden aktarma yapılan *kaynak-dil* ve kendisine aktarma yapılan *erek-dil*” (bkz. Özcan Başkan,1978:27).

Günümüzde toplumbilim ve edimbilim alanlardaki yeni gelişmelerle birlikte çevirinin ileti ağırlıklı tanımları öne çıkmıştır. Slype (1983:33) bu anlamda geleneksel ve ileti ağırlıklı tanımları ortaya çıkmıştır :

“Geleneksel tanım”: “En üst düzeyde “anlam eşdeğerliği” sağlamak amacıyla kaynak dilde yazılmış bir metnin yerine erek dilde yazılmış bir metnin konulması işlemi.”

“Yenilikçi tanım”: “Kaynak dilde anlatılmış bir iletiyi, iletideki içeriğin tek ya da birkaç düzeyde “eşdeğerliğini” en üst düzleme çıkararak anlatılmış bir iletiyi dönüştürme işlemi.

Bu her iki tanımın ortak noktası ‘eşdeğerliğe’ odaklanmasıdır, aralarındaki temel ayrım eşdeğerliğin birincisinde metin düzleminde, yani biçimsel ve sınırlı ele alınması, ikincisinde ise hem içerik hem ileti düzleminde, dilin işlevlerini de kapsayan bir ya da birkaç boyutlu eşdeğerliğe yönelmiş olmasıdır. Dolayısıyla yenilikçi tanımda bir bakıma daha kapsayıcı bir anlatım geliştirilmiştir.

Çeviri tanımlarını, genel olarak değerlendirdiğimizde, her bir kuramcının çeviriyi kendi bakış açısıyla ve diğer kuramcılardan farklı olarak ele alındığı görülmektedir. Bunlardan da çevirinin tanımını konusunda genel geçerli, üzerinde anlaşılabilir tek bir tanımın olmadığı anlaşılmaktadır. Fakat birçok kuramcı çeviriyi tanımlarken “eşdeğerliği” temel almaktadır. Bu durumda çeviride en temel sorunun kaynak dilde bir iletiyi erek dile aktarırken ‘eşdeğerlik’ bakımından en üst düzeye çıkmanın yollarını araştırmak ve kaynak dildeki iletiyi mümkün olduğunca ‘eşdeğer’ bir biçimde erek dile aktarmak olduğunu göstermektedir.

Özetle, çeviri belirli bir dil dünyasına ait olan bir metni hedeflenen yeni bir dil dünyasına aktarmak ve böylece değişik kültürler arasındaki benzerliklerin veya ayrılıkların farkına varılacağı bir ortam yaratmaktır. Çeviride mutlak bir örtüşmeden söz edilemezse bile, çevirinin amacı kaynak metni erek okura kendi kültüründe kaynak kültürdeki aynı işlevi görebilecek biçimde mümkün oldukça “eşdeğer” bir etkiyle sunabilmektir. Çeviride eşdeğerlik ile birlikte ortaya çıkan çeviri sorunları ve bu sorunların niteliği öteden beri tartışma konusu olmuştur. Bu bağlamda eşdeğerliği sağlamak için biçim ile içerik, bağımlı ve serbest çeviri, kaynak dil ile erek dil, kaynak metin ile erek metin arasındaki farklılıklar veya benzerliklerin çeviriyi ne ölçüde etkilediği sürekli tartışılmıştır. Metin türleri ile çeviri tekniği arasında ne tür bir bağlantı bulunduğu, çeviride “eşdeğerlik” çalışmaların

günümüzdeki konumu ve çeviri yapıtı ile çeviri işlemleri arasındaki ilişki tartışılan en önemli diğer konuların başında gelmektedir.

Elbette en çok üzerinde tartışılan konuların başında bu çalışmanın konusunu oluşturan “eşdeğerlik sorunu” gelmektedir. Çeviriyi farklı bir bakış açısıyla tanımlayan “kaynak-odaklı yaklaşımlar” ile çeviriyi daha geniş bir kültürel çerçevede ele alan “erek-odaklı yaklaşımlar” arasında, çeviri tanımından kaynaklanan büyük farklılıklar görünmektedir. Bu farklılıklar özünde eşdeğerlik tanımıyla çok yakından ilgilidir.

I.2 Geçmişten Günümüze Çeviri

Bilindiği gibi çeviribilimi uzun süre diğer bilim dallarının araştırma konusu arasında sıkışıp kalmıştır. Bu durum kuramsal alanda kabul edilebilir genel bir kuramın geliştirilememesine yol açmıştır. Bu alanla ilgili gereken bilimsel bilgiler çeviri ürünlerinden ve çeviri üzerine yapılan tarihsel araştırmalardan yola çıkılarak elde edilmektedir. Dolayısıyla çeviri tarihi, çeviribilimin gelişim sürecini daha iyi tanımak bakımından ilk aşamayı oluşturmaktadır. Bu nedenle de bu çalışmada kısaca tarihsel bir bilgiye yer verilecektir. Böylece konuya daha geniş bir çerçeveden bakma olanağı sağlanacaktır.

Wolfram Wills'in (1977:28) deyişiyle, çeviri alanında belli bir kurama varabilme çabaları çok eskilere dayanır. Bu çabaların başlıca iki nedeni vardır, birincisi kuramsal açıdan bir dilden öteki dile çevirinin olanaklı olup olmadığının araştırılması, yani “çevrilebilirliğin” sorgulanması ve tartışmasıdır. Diğer nedeni ise “çeviri yöntemi” açısından çevirilerdeki değer ölçütlerine uygun yöntem ve tekniklere ilişkin sorunları, yani

çevirinin “sözcüğü sözcüğe”mi yoksa “anlamı” aktaracak biçimde özgürce yapıp yapılmaması gerektiğini tartışmaktır. 19.yüzyıla kadar “çevrilebilirlik” üzerinde çok durulmayan bir konu olmuştur. Çevirmenleri daha çok ilgilendiren konu çeviri amaçlarına ulaşabilmek için hangi “çeviri yöntemleri” uygulamaları gerektiği tartışmak olmuştur. Bu nedenle çeviribilimin çeviri yöntemle ilişkin görüşleri tarihsel değişim süreci içinde irdelemekte yarar vardır.

Çeviride ilk yazılı kaynaklara MÖ. 4500 yıllarında çok sayıda farklı dillerin konuşulduğu Mezopotamya’da rastlanmaktadır (bkz. Eruz,2003:22). Fakat burada bulunan çivi yazısıyla yazılmış çok dilli levhalardan çok daha önce sözlü çeviri etkinliğinin var olduğu sanılmaktadır, çünkü yazıdan önce sözlü iletişimin var olduğunu düşünürsek, yazılı çeviriden önce sözlü çeviri yapılmış olması doğaldır.

Tarihi araştırmalara göre, MÖ. 3000 yıllarında Eski Mısır’da da çok yoğun çeviri yapıldığı bilinmektedir. Eruz (2003:23), o dönemde iki veya daha çok dil bilen bir çok kişinin iş görüşmelerine arabuluculuk ederek geçimini sağladığını söyler ve ayrıca Hiyeroglif yazısında MÖ.200 yıllarında Rosetta Taşın üstündeki Eski Yunanca ve Eski Mısır’ın Hiyeroglif yazılarını Yunanca’dan yola çıkarak çözümlendiği ve böylece Eski Mısır kültürünü keşfetmeye imkan tanındığını eklemektedir.

Mısır ve Mezopotamya’da yapılan çevirilerde o döneme kadar hakim olan “sözcük sözcüğe” çeviri anlayışı Roma’nın bir “dünya imparatorluğu” olmasıyla birlikte yön değiştirir. Roma’nın üstün politik durumundan ötürü, bilhassa Yunanca’dan Latince’ye yapılan çevirilerde çeviri ürünün “yazarın üstünde” olması gereğine inanılır. Böylece üretilen Latince eserler çevrilen Yunanca eserlerden daha değerli sayılmaktaydılar (bkz. Wills,1977:30).

Judith Woodsworth'e göre (1998:39) devlet adamı ve çevirmen olan Cicero (MÖ.I.yy), ileride büyük tartışmalara neden olacak "çevirmene göre" (ut interpres) ve "okuyucuya göre" (ut orator) çeviri ayrımı tartışmasını başlatan ilk temsilcidir. Cicero bu iki çeviri yaklaşımlardan "sözcük sözcüğüne" anlayışa karşı "anlamına göre" çeviriyi benimsediğini ifade eder. Cicero "sözcük sözcüğüne" yapılmış bir çevirinin sadece yanlış anlaşılmalara neden olacağını, oysa aynı etkiyi koruyarak kaynak dildeki yazıların erek dilde değişik bir biçimde ifade etmenin çeviride gereken unsur olduğunu vurgular. Bir başka deyişle, Cicero "anlamsal "çeviriye her zaman üstünlük tanımıştır.

Hıristiyanlığın yayılmasıyla birlikte Kutsal Kitaplarda Yunanca, Latince ve daha sonra yerel dillere çevrilmeye de başlanmıştır. 4. yüzyılda Hieronymus (M.Ö.340-420) Eski ve Yeni Ahit İbranice'ye ve Yunanca'dan Latince'ye çevirme görevini üstlenmiştir. Wills'e göre (1977:31), bu dönemin ünlü çevirmeni Hieronymus her dilin kendine özgü kuralları olduğunu vurgular ve bu nedenle Cicero'nun "anlama göre" çeviri anlayışını benimsediğini belirtir. Hieronymus ayrıca bu dönemde çeviri yöntemine ilişkin iki temel ilkeyi "verbum e verbo" (sözcük sözcüğe) ve "sensus exprimere sensu" (anlama göre) ortaya koyar ancak bu iki yöntemden birine üstünlük tanımaz ve yöntem sorununu metin türüne göre belirler. İncil çevirisinde, Tanrı sözü değiştirilmeyeceğinden, kesinlikle "sözcüğü sözcüğe" çevirinin yapılması gerektiğini belirtse de "anlama göre" çeviri anlayışını benimser. O dönemde "anlamına göre" diye nitelendirilen çeviriden anlaşılan aslında kaynak metnin sözdizimsel yapılarını da ayrıca dikkate alan çeviriler anlaşılmaktadır.

7. yüzyıla ise Arabistan'da ve İran'da sürdürülen bilimsel çalışmalar çerçevesinde birçok bilimsel yapıt Hintçe, Farsça ve Yunanca'dan Arapça'ya çevrilmiştir.

Batı'da kağıdın keşfi ve baskı tekniğın ilerlemesiyle birlikte çoğaltılan birçok eser artık daha büyük kitlelere ulaştırılabilmektedir ve çeviriler sayesinde Yunan ve Doğu bilimleri Batı dünyasında tanınmaya başlanmıştır. Üniversitelerin kurulmasıyla birlikte yapılan çevirilerle bilimin yaygınlaştığı görülmektedir (bkz. Ülken, 1997:35-36).

Martin Luther (1483-1564) 16. yüzyılda, Eski (1534) ve yeni Ahit'i (İncil-1522) Almanca'ya çevirerek halka kutsal kitabı kendi konuştuğu dilde okuyabilme imkanını sağlamıştır. Bu çeviri etkinliğı ile birlikte o zamana dek süren "dini metinlerin dokunulmazlığı" anlayışına karşı gelmiştir. Luther'in çağdaşı William Tyndale de İngiltere'de İncili İngilizce'ye çevirir ve çevirileriyle kilisenin geleneğine karşı gelmiştir ve bu nedenle Belçika'da yakılarak ölüme mahkum edildiğı bilinmektedir. (bkz. Woodsworth,1998:42). Bu çeviri etkinlikleriyle Luther ve Tyndale, "kaynak metinlerin dokunulmazlığı" anlayışını yıkarak "anlama göre" çeviri yöntemini "sözcüğü sözcüğüne" çeviri yöntemine tercih ederler. Kendi dillerinde ancak belli bir kitle tarafından anlaşılın kaynak metinleri - bunlar çoğunlukla dini metinlerdir - halkın anlayabileceğı biçimde kendi dillerine çevirmişlerdir.

18. ve 19. yüzyıllarda bundan önceki dönemlerde olduğu gibi değişik çeviri yaklaşımları aynı anda varlıklarını sürdürmektedir. Ünlü bir Platon (Eflatun) çevirmeni olan Schleiermacher (1768-1834) ise 1813 yılında *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens* (Çevirinin Çeşitli Yöntemleri Üzerine) başlıklı makalesinde, ilk kez "sözlü" ve "yazılı" çeviri ayırımını açıklar, "dilmaç" (sözlü çevirmen veya tercüman) ile "çevirmen" ayırımına yer verir, diller arasında anlambilim, dilbilgisi ve sözdizimi açısından var olan ayrılığa dikkat çeker, birey ve anadili arasındaki ilişkiye değinir ve dile tarihsel bir süreç olarak bakmak gerektiğini vurgular (bkz. Wills,1977:32). Aynı dönemlerde dil-kültür

bağıntısından ötürü kaynak kültürden ve tarihselliğinden kopma kaygısıyla “çevrilebilirlik ve çevrilemezlik” konusu da tartışma gündemine gelmiştir.

Bu dönemde genel dilbilimin kurucusu ve devlet adamı Wilhelm von Humboldt (1767-1835) dil ile düşünce arasındaki ilişkiye değinerek bu ilişkinin “mantıksal bir bakış açısına” göre, bir dilin bir başka dile “uygun” (adäquat) bir biçimde çevrilebilirliğinin sorgulaması gerektiğini belirtmiştir. Oysa o zamana kadar bir dilsel gösterge dizgesinin yerine bir başka dilin gösterge dizgesinin geçmesi anlayışına karşı bir itirazın olduğu görülmemiştir.

Humboldt, tüm dönemi etkileyen “dil - kültür bağıntısı yaklaşımı” ile tek tek dillerin “tinsel bireyselliğini” (geistige Individualität) ve yapısal farklılıklarını vurgulamıştır. Ona göre dil, sadece bir anlaşma aracından öte aynı zamanda konuşmacının düşünce evreninin ve “dünya görüşünün” (Weltansicht) bir yansımasıdır. Dilin ve dili kuran sözcüklerin işlevi, dil-dışı gerçekliği, yani dilin dışında var olanı, o dili konuşan dil topluluğuna özgü bir biçimde ortaya koymaktır. Humboldt’un bu görüşüyle birlikte, o güne dek dil ile düşünce ve dil ile gerçeklik arasında benimsenmiş “mantıksal gözlem biçimi” yerine “dil-in tarihselliği ilkesi” geçerlik kazanmıştır (bkz. Wills,1977:37).

Romantik akımın temsilcilerinden Schlegel (1767-1845) ve Goethe (1749-1832) de bu bağlamda çeviri ile ilgili değişik düşünceler ileri sürmüşlerdir. Schlegel’e göre çeviride en büyük sorunun kaynak metinle erek metnin aynı tarihte oluşturulmamasında yatmaktadır. Dilin devingen ve sürekli bir gelişim içinde olmasından dolayı, Schlegel kaynak metnin onun aynısı olan bir erek metne dönüştürülmesinin baştan imkansız olduğunu savunmaktadır. Bu durumda çeviri ürünü ancak kaynak metne göndermelerde bulunan, yani “yanlı” olan yeni bir metindir (bkz. Hohn,1998:93). Böylece Schlegel

bugünün kavramlarıyla “kaynak-odaklı” ve “erek-odaklı” çeviri yaklaşımlarının ayrımını bir bakıma “yanlı” ve “yansız” çeviri olarak dile getirmiştir.

Aynı dönemlerde yaşamış olan Goethe (1749-1832) çeviri sorununa üç ayrı açıdan yaklaşmıştır. Bu yaklaşımlardan ilki “yabancıya bize bizim gözümüzle tanıtılması”, ikincisi “yabancı öğelerin tümüyle bizim dil ve kültürümüz bağlamında bize aktarılması” ve sonuncusu “kaynak metnin aynen kopyalanması”dır (bkz. Störig,1963:35).

Goethe’ye göre ilk durumda kaynak metin “yabancılaşacak” ve “değişime” (erek-odaklı) uğrayacak, ikinci anlayışa göre ise okuyucu “yabancılaştırılacak” ve erek metin “zenginleşecektir” (kaynak-odaklı). Yani çevirmen ya yazarı elden geldiğince rahat bırakıp okuru ona doğru götürecektir, ya da okuru elden geldiğince rahat bırakıp yazarı ona götürecektir. Sonuncusunda ise kaynak metnin bütün öğeleri tek tek erek dile çevrilerek, kaynak metne ve kültürüne dayalı ve erek okur tarafından kesinlikle anlaşılmayan bir metin ortaya çıkacaktır (bkz. Wills,1977:33-35).

“Aydınlanma Çağı” ile birlikte çeviri bağlamında yeni bir döneme girilmiştir. Ona göre artık kaynak metnin tamamıyla erek kültür dünyası içinde ele alınması anlayışı ve erek metin “erek kitle tarafından tüketilir ve bu nedenle önemli olan erek kitledir” yaklaşımı yaygınlaşmaktadır (Eruz:2003:39). Roma İmparatorluğu döneminde olduğu gibi, erek metin kaynak metinden daha üstün nitelikli tutulur. Bu yaklaşımın benimsenmesiyle birlikte çevirmenden kaynak dildeki bir iletiyi doğrudan bir dile aktarmak yerine, kaynak metin yazarın rolünü üstlenip erek dilde yeni bir metin oluşturması beklenmektedir.

18. yüzyılın sanayi devrimi sonrası bütün ülkeler teknik alandaki gelişmelere bağlı olarak daha yoğun bir etkileşim içine girmişlerdir. 19. yüzyıla gelindiğinde bilimsel ve teknik alandaki gelişmeler büyük bir hız kazanmıştır. 20.yüzyılda ise her alandaki gelişmeler daha da hızlandığından, dünya yeni bir düzene geçmek zorunda kalır ve bu gelişmeler çeviriyi de büyük ölçüde etkiler. Çeviri, artık bir çok metin türünü kapsayan acil bir ihtiyaca dönüşmeye başlamıştır ve çeviri etkinliği artık elle tutulur bir somutluk kazanmaya başlamış ve günün koşulları gereği çevrilmesi gereken yeni metin türleri ortaya çıkmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarından sonra, kurulan Birleşmiş Milletler, NATO, UNICEF vb. uluslar arası kuruluşların oluşturulması ile çeviri gereksinimin hızla arttığı gözlemlenmektedir. Doksanlı yıllarda “Avrupa Birliği” diye anılmaya başlanan kuruluşun çeviri gereksinimi üye ya da aday olan ülkelerin artmasıyla daha da büyümektedir. Bugün Avrupa Birliği kurumlarında yazılı ve sözlü çeviri için 1750 kadrolu çevirmenin yanı sıra, her gün 700 ile 800 arasında serbest çevirmenler çalışmaktadır. Gereksinim duyuldukça çağırılan çevirmen sayısı 2000 e kadar çıkmaktadır. Tabi çevirmen gereksinimini sadece çok uluslu kuruluşlar kapsamında düşünmemek gerekir. Gerek bütün dünyada, gerekse Türkiye’de ithalat ihracat işindeki tüm şirketlerin ve medya kuruluşların da çeviriye ihtiyaçları vardır ve bu doğrultuda yabancı dil bilen eleman alırken çevirmenlik bölümü mezunları tercih edilmektedir (bkz.Eruz,2003:48).

Dünyada son yirmi yıl içerisinde meydana gelen baş döndürücü gelişmeler çeviri alanında çalışacak nitelikli çevirmenlerin yetiştirilmesini vazgeçilmez kılmaktadır. Çünkü dünyadaki ekonomik ve sosyal ilişkilerin hızla artması, teknik alandaki yeniliklerin çoğalması, ekonomik olarak elde edilen gelirlere daha fazla pay alması, insanların gerek bilimsel ve ticari gerekse turistik amaçlı olarak değişik uluslarla ve bunun sonucu olarak da

değişik kültürlerle karşılıklı etkileşim içerisinde olmaları nedeniyle çeviriye duyulan gereksinim hızla artmaktadır.

Ancak nitelikli bir çevirinin yapılabilmesi çeviri olgusunun bilimsel bir bakış açısıyla ele alınıp incelenmesine bağlıdır. Bilimsel çalışmalar arttıkça, çevirinin niteliği de buna bağlı olarak artacaktır. Bu nedenle çeviriye sadece bir etkinlik olarak sınırlamak yerine, bu etkinlikte ortaya çıkan sorunların giderebilmesi için çeviri etkinliğini bilimsel bir yaklaşımla ele almak, yapılması gereken öncelikli çabaların başında gelmektedir. Bu bağlamda, çevirinin bilimsel yaklaşımlarla ele alındığı üniversite düzeyindeki eğitim ve eğitim kurumlarının sayısının gittikçe artması sevindirici bir gelişmedir.

II. ÇEVİRİBİLİMİN GELİŞİM SÜRECİ VE ÇEVİRİ YAKLAŞIMLARI

Sosyal, toplumsal, kültürel ve ekonomik alanlardaki gelişmelerle beraber nitelikli çeviriye olan gereksinim de artmış ve bu anlamda çeviriye yaklaşımlar ve kuramlar geliştirilmeye başlanmıştır. Çeviri tarihi içerisinde bu yaklaşımlar ve kuramlar dönem dönem değişen bakış açısına ve çevirinin amacına göre farklılıklar göstermektedir.

Çeviri en basit anlatımıyla kültürler arası bir iletişim aracıdır. Dolayısıyla işlevi, farklı uluslar ve kültürler arasında “eşzamanlı” düzeyde (synchronie) bir iletişim sağlamaktır. Ancak çevrilen metinlerin genellikle aynı zaman diliminde bir başka dile aktarılamadığını da düşünürsek, çevirinin “artzamanlı” (diachronie) bir işlevi olduğu da kendiliğinden anlaşılır. Bir başka anlatımla, tarih boyunca insanların ve ulusların ürettiği değerler “artzamanlı” düzeyde bir başka dile taşınabilir. Fakat çeviriye sadece kültürler

arası iletişim sağlayan bir araç olarak görmek, onun çok boyutlu ve karmaşık doğasını göz ardı etmek demektir.

Kimi zaman çevirinin işlevi Luther'in İncili halk diline çevirmesi gibi, bir başkaldırı olabirmiştir. Bu başkaldırı, Kaplan'ın (2003:25) ifadesine göre, özellikle dini metinlerde gözlemlenmektedir çünkü “anlaşılmayan” eviri yoluyla “anlaşılır” hale getirilir. Bununla birlikte, dini metinlerin “dokunulmazlığı” ve “kutsallığı” bozulur, yani kaynak (dini) metin herkesin okuyup anladığı bir metne dnmektedir. Okuyup “anlaşılan” metinler ise insanları “düşünmeye” yönlendirir ve “kr krne inanmayı” sorgulayarak bilimsel düşüncenin ilk adımları böylece atılmış olur. Bundan anlaşıldığı gibi, çevirinin işlevlerinden birisi de, anlaşılır olmayanı anlaşılır kılarak insanı düşünmeye ve böylece onu aydınlanma sürecine götüren bir araç olarak karşımıza çıkmasıdır.

Ancak, bütün bu söylenenlerden “bütün çeviriler ulu bir amaca hizmet eder” gibi bir çıkarım yapılmamalıdır. Sosyoekonomik, toplumsal, siyasal koşullar çerçevesinde eviri kuşkusuz belirlenen amaçlar doğrultusunda hem olumlu hem de olumsuz bir araç niteliğine bürünebilir (bkz. Eruz,2003:26-27).

Çevirinin bir diğer işlevi ise Eruz'a göre (2003:42), erek dilin erek kültür bağlamında oluşmasını sağlamaktır ve bu etkinlik sırasında doğal olarak erek dilin gelişmesine ve hatta bu dilin dilbilgisi kuralların oluşmasına önemli katkı sağlamasıdır. Çevirinin diğer işlevleri arasında bilgilenmek, öteki kültürü tanımak, kültürleri ve dilleri karşılaştırmak, evirirnleri ile erek kültürü zenginleştirmek ve ilerlemeyi sağlayarak yeni ufuklar açmak ve farklı kültürlere mensup insanlara yeni bakış aları kazandırmak sayılabilir.

II.1. Çeviribilimin Gelişim Süreci

Bir önceki bölümde sözü edilen çeviri işlevlerin yerine getirebilmesi ve çeviride belirlenen amaçlara ulaşabilmek için, çeviri tarihi sürecinde ilgili bilimadamları tarafından çeviriye ilişkin çok çeşitli yaklaşımlar ve kuramlar geliştirme çabaları olduğu bilinmektedir. Geliştirilen bu kuramlar ve yaklaşımlar her dönemde benimsenen farklı çeviri anlayışı ve o döneme egemen olan sosyo-ekonomik, kültürel ve bilimsel gelişmeler doğrultusunda değişmektedirler. Her kuram ve yaklaşımın amacı ise o dönemin çeviriye bakış açısına göre belirlenen çeviri ilkeleri ve kuralları ortaya koymak, bunun yanında çevirmene çeviri sürecine, kaynak ve erek metne nasıl yaklaşması gerektiği konusunda yol göstermektedir. Çeviri tarihi içerisinde bu çok sayıdaki çeviri yaklaşımları ve kuramları ayrı ayrı ele almak mümkün olsa da, bunları genel olarak “Kaynak metin odaklı yaklaşımlar” ve “Erek metin odaklı yaklaşımlar” diye iki ayrı grupta toplamak mümkündür.

Bilimsel bir nitelik kazanması kadar çeviride en önemli konu, çevirinin kaynak metne “sadık” kalınarak mı yoksa “serbest” mi yapılması gerektiği sorusu olmuştur. Bu sorunun yanıtı elbette o döneme egemen olan çeviri anlayışına göre değiştiğinden, çeviri tarihi boyunca sürekli “sadık” veya “serbest” çeviri yaklaşımlarıyla karşılaşmaktadır. Bu kavramlar zaman zaman “verbum e verbo” (sözcüğü sözcüğüne), “sensus de sensu” (anlamı aktaran çeviri), “imitatio” (kaynağa öykünen çeviri), “aemulatio” (kaynaktan daha üstün bir yapıt yaratmaya yönelik çeviri yaklaşımı) olarak da ifade edilmektedirler (bkz. Eruz,2003:42).

Bu bağlamda yapılan tüm çeviriler genel anlamda 20. yüzyıla kadar “kaynak metnin dokunulmazlığı” çerçevesinde oluşan, kaynak metnin erek kültürde eşdeğerini bulma

kaygısı taşımaktadır. Dil-kültür bağlantısı tartışmaların yoğun olduğu dönemlerde kaynak dil, kaynak kültür ve kaynak metin üstünlüğünden yola çıkılarak “çevrilemezlik” kavramları ile filolojik çeviri yaklaşımları ve kuramları oluşturulmuştur (bkz. Eruz,2003:42).

Bu dönemde, birbirinden farklı çeviri yaklaşımları ve kuramlara aynı tarihlerde rastlamak mümkün olsa da, zaman zaman çok daha serbest, adaptasyon şeklinde de çeviriler yapıldığı görülmektedir. Tüm bu yaklaşımlar bazen iç içe de geçebildiği gibi, bazı yaklaşımların belirli dönemlerde ön plana çıkmış olduğu gözlemlenebilir. Fakat kaynaklardan izleyebildiğimiz kadarıyla, tarih boyunca somut bir şekilde basamaklandırılması olanaklı ve birbirini izleyen, dizgesel bir çeviri yaklaşımı bulunmamaktadır (bkz. Eruz,2003:43). Ancak, James Holmes’ün 1972’de geliştirdiği çeviri model anlayışı ile birlikte çeviride o zamana kadar geçerli olan yaklaşımlardan tamamen farklı ve yeni olan, “erek-odaklı” bir çeviri yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşımla artık kaynak kültür, erek kültüre göre ikincil bir önem kazanmıştır ve kaynak-odaklı yaklaşımlar yerini erek-odaklı yaklaşımlara bırakmışlardır.

Günümüzde bile tüm çeviri sorunlarını kapsayan model ve kuramların geliştirildiği söylenemese de, tek tek çeviri sorunlarına çözüm arayan kuramların ve modellerin oluşturmaya çalışıldığı bir gerçektir. Bunlardan bazıları çeviriyi dil-çifti bağlamında, bazıları metin bağlamında, bazıları ise iletişimsel-işlevsel bağlamda, betimleyici vb. olarak ele alırlar. Bütün bu yaklaşımları önemli ayrılıkları temel alarak kaynak-odaklı veya erek-odaklı olmak üzeri, iki grupta inceleyeceğiz. Bu grupları iki temel yaklaşımdan yola çıkarak “kaynak-odaklı” veya “erek-odaklı” çeviri yaklaşımları olarak ayırtmaya ve benimsedikleri çeviri yaklaşımları çerçevesinde açıklamaya çalışacağız.

II.2. Kaynak-Odaklı Çeviri Yaklaşımları

Işın-Bengi Öner (1993:10), M.Ö. 2.yüzyıldan başlayarak 20.yüzyılın kabaca ilk yarısına kadar oluşan yaklaşımların hepsinin “kaynak–odaklı”, “süreç–ağırlıklı” ve “kuralcı” olarak sınıflandırır. Bu yaklaşımların bir özelliği kaynak metne bağlı kalmaları ve belirleyici etmenin kaynak metnin olmasıdır. Kaynak-odaklı yaklaşımların diğer bir özelliği de zaman zaman erek metne yönelen çevirilere yer vermeleridir. Oysa böyle bir durum kuramsal açıdan bir çelişki yaratmaktadır. Kaynak-odaklı yaklaşımların bir başka ortak özelliği, özünde çeviri sürecini yönlendirmeyi amaçlamalarıdır. Ancak Bengi’ye göre, kaynak-odaklı çeviri yaklaşımları özellikle kaynak metine bağlı kalarak ve çeviri sürecine yönelik çevirmene izleyeceği kurallar ve ilkeler koyarak kuramsal açıdan kapsayıcı ve açıklayıcı olmaktan uzaktırlar ve çelişkili önermeler içermektedirler.

Bengi-Öner (1993) ayrıca kaynak-odaklı çeviri yaklaşımlarda, çevirilerin “iyi”, “doğru” ve “sadık” gibi sıfatlarla açıklamanın mümkün olduğu ileri sürer. Ona göre bu yaklaşımların ortak amacı “iyi” ve “doğru” çevirilerin yapılmasını sağlamaktır. Ağırlığın, kaynak metnin oluşturduğu bu yaklaşımlarda iyi ve doğru çeviriler ise ancak kaynak dil, kaynak metin, kaynak yazar ve kaynak kültüre “sadık” kalınarak üretilen çeviriler olarak kabul edilmektedir (bkz.Bengi-Öner,1993:11). Kaynak-odaklı yaklaşımları benimseyen ancak erek kültürü ön plana çıkaran kuramcılar ise “iyi” ve “doğru” çevirinin kaynak dil, kaynak metin, kaynak yazar ve kaynak kültüre tam bağlı kalarak doğru çevirinin yapılamayacağı görüşündedirler. Onlara göre çeviri ürünün erek kültürdeki işlevi de önemlidir. Bu kaynak-odaklı yaklaşımların ileri sürdüğü ilkeler incelendiğinde, amaçlanan çeviri düzeyine ulaşılması mümkün değildir. Erek metnin erek kültürde de amaçlanan işlevi yerine getirilmesi düşünülürse, bu yaklaşımı savunan kuramcılar tarafından konulan

kurallar ve ilkeler nedeniyle erek kültürde istenilen amaca uygun bir çevirinin yapılması mümkün görünmemektedir. Amaçlanan “iyi” ve “doğru” çeviri bu nedenle böyle bir yaklaşımda da ancak “gerçekdışı” ve “soyut” bir düzeyde gerçekleşebilir. Bu yaklaşımın ayrılmaz bir parçası gibi görünen bu “çelişki” nedeniyle çeviriyi gerçekleştirecek olan çevirmenden de ne beklenildiği doğal olarak anlaşılmamaktadır (bkz. Isın-Bengi Öner,1993:33).

Kaynak-odaklı çeviri yaklaşımlarının özüne kısaca göz attıktan sonra, bu yaklaşımı benimseyen çeviribilimcilerin bu çerçevede geliştirdikleri düşünceleri irdelemek bu yaklaşımın daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Aşağıda tarihsel bir sıra içerisinde bu yaklaşımlar ele alınmaktadır.

Çeviri alanındaki ilk diye nitelendirilebilecek çeviri çalışmaları “Geçmişten Günümüze Çeviri Bölümünde” açıklandığı gibi, M.Ö.2. yüzyılda Roma döneminde rastlanmaktadır. Ünlü bilge ve çevirmen Cicero (M.Ö.106-43) ve Horace (M.Ö.65-8) kendi çeviri tutumlarını esas alarak bugünkü anlamda kaynak-odaklı çeviri yaklaşımın temel ilkelerini oluşturmuşlardır. Cicero ve Horace için çeviride yanıtlanması gereken temel soru, çevirinin “sözcüğü sözcüğüne” mi yoksa “serbest” mi yapılması gerektiğidir. Cicero bu iki yaklaşımdan özgün çeviri anlayışını benimsemiştir; bu nedenle, ona göre çeviri yapılırken kaynak metne en fazla öykünülebilirdi, yani kaynak metin öykünülecek üretilmeli ancak göz ardı edilmemelidir. (bkz. Bassnett-McGuire, 1980:43).

Horace (M.Ö. 65-8) ise *Art of Poetry* (Şiir Sanatı) adlı yapıtında çevirilerin “sözcüğü sözcüğe” ya da “öykünme” yöntemleri ile bir çeviri yöntemine bağlı kalarak yapılmasını bir açmaz olarak görür ve “serbest” çeviri yöntemini benimser. Çevirmenlere

de bu yöntemle çeviri yapmalarını ve çeviriyi bu yol ile kendilerine mal etmelerini öğütler (bkz. Bassnett-McGuire,1980:44).

Yapılan açıklamalardan Cicero ve Horace'ın "sözcüğü sözcüğüne" yapılan çeviriye karşı çıktıklarını, çeviri sürecini yönlendirmek istediklerini ve çeviri süreci sırasında erek metne öncelik vermeyi önermiş oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca burada her iki çevirmen için de esas olan şey, çevirinin erek kültür ve okuru için yapılmış olmasıdır. Bundan ise daha o yıllarda kaynak metnin kurallarına bağlı kalmanın bir çıkılmaz olduğu anlaşılmaktadır.

Cicero ve Horace benimsedikleri bu çeviri yaklaşımlarında erek metne yönelerek çeviri anlayışlarına her ne kadar "gerçekçi" bir durum katıyorlarsa da, çeviri sürecinde çevirmenin uyması gereken ilkeleri kesin çizgilerle belirlemeye çalışmışlardır. Dolayısıyla, Cicero ve Horace'in çeviri yaklaşımlarına kaynaklık eden bu çalışmalarda benimsedikleri yol çeviribilimi terimleriyle açıklanacak olursa, "süreç-ağırlıklı", "erek metne yönelik" ve "kuralcıdır".

Hieronymus (340-420), kaynak metnin anlamını erek okura onun anlayabileceği dilsel göstergelerle ulaştırılması gerektiğini dile getirmiştir. Bu düşüncesini hem kutsal metinler için hem de kutsal metinlerin dışında kalan metin türleri için uygulamaya koymuştur. Hieronymus'un kutsal metinlerin dışında bütün metin türleri için erek okurun anlayabileceği biçimde bir çeviri anlayışını benimsemesi çevrilerde erek kültür odaklı düşündüğünün bir göstergesidir. Ancak, burada söz konusu olan erek-odaklı düşünmeye egemenlik tanımaktan daha çok, kaynak metne bağlı bir anlam aktarımıdır. Bu da çevirmenin, kaynak metin yazarının dil kullanım biçimini ve özelliklerini erek metne yansıtması ve başka dilsel göstergelerle bir erek metin oluşturması anlamına gelmektedir.

Daha sonraki yıllarda metin içeriğinin anlaşılabilirliği üzerinde duran Luther (1483-1564), İncil çevirisiyle yüzyıllar boyunca süren kutsal metinlerin dokunulmazlığını ortadan kaldırmıştır. İncili halkın anlayacağı bir dille erek kültüre çevirmiş olması çevirmenin öznel yaklaşımına önem verdiğini göstermektedir. Bu anlayış, çevirinin çevirmene göre değişebilen ve erek metnin kaynak metinle bire bir örtüşmesinin olanaksız olduğunu vurgulamak açısından önemlidir. Fakat Luther İncil çevirisinde öznel yorumlama üzerine durmaktan çok, anlaşılabilirlik ölçütünü kendine temel almıştır.

Bugünkü anlamda kaynak–odaklı çeviri anlayışını ilk tanımlayan çeviri kuramcılardan biri Fransız Etienne Dolet (1509-1546). Dolet, 1540 yılında yayımladığı *La maniere de bien traduire d'une langue en aultre* (Bir Dilden Diğer Bir Dile İyi Bir Çeviri Nasıl Yapılır) başlıklı çalışması bu anlamda yapılan ilk çeviri denemesidir. Dolet, bu çalışmasında yazınsal çeviri için hâlâ geçerliliği büyük oranda kabul edilen beş maddelik kural ve ilkeler ortaya koymuştur. Bu anlamda Dolet, çevirmenlerin iyi çeviri yapabilmeleri için çeviri süreci boyunca kaynak metnin yazarının ne demek istediğinin, kaynak metnin içeriğini ve anlamının tam olarak anlamaları gerektiğini dile getirir. Ayrıca, çevirmenin kaynak metinde anlaşılması güç olan noktalara açıklık getirme özgürlüklerine sahip olduklarını da belirtir.

Çevirmenin bunu başarabilmesi için kaynak dil ve erek dile egemen olması gerekmektedir. Ancak, her iki dile de egemen olunca erek kültürde erek metin oluştururken, erek dil sözcüklerinin doğru bir biçimde seçilmesi ve erek kültürde doğru etkiyi vermesi mümkün olabilir. Dolet (1540), çevirmenin kesinlikle sözcüğü sözcüğüne çeviri tutumundan kaçınmasını, çeviride günlük dildeki konuşma biçimlerini kullanması gerektiğini savunur. Bunlar, genel olarak yazarın anlattığı şeyin anlamına ve konuya iki

dile de çok iyi derecede egemen olunması, çevirmenlerin iyi çeviri yapabilmeleri için çeviri süreci boyunca kaynak metnin yazarının ne demek istediğini, kaynak metnin içeriğini ve anlamının tam olarak anlaşılması, yabancı sözcükler yerine günlük dile yakın dilin kullanılması, uygun biçem için çaba gösterilmesiyle mümkün olabilir.

Her şeyden önce bu görüşten Dolet'nin çevirinin okur için, yani erek metne yönelik yapılması gerektiğinin bilincinde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu, Dolet'nin erek metni kaynak metne göre daha ön plana çıkardığı anlamına gelmemektedir. Ona göre, çevirmenin çeviri sürecinde aldığı her karar, kaynak metindeki etkiyi erek kültüre “doğru” olarak aktarmak için alınmıştır. Dolet'nin yaklaşımı ilk bakışta erek metne yönelik görünse de aslında kaynak-odaklı bir yaklaşımdır.

Dolet'in bu çalışması çeviride uyulması gerekli ölçütlerin ortaya konması açısından önemlidir. Bu ilkeler de yine her ne kadar erek okura yönelik görünseler de, Dolet'in çevirmenin kaynak metne aykırı kararlar almaması gerektiğini vurgulaması, onun kaynak odaklı bir çeviri yaklaşımını benimsediğini göstermektedir (bkz.. Bengi-Öner, 1999: 114).

Benzer bir yaklaşımı İngiliz yazar John Dryden'de (1631-1700) de görmek olasıdır. Dryden, ilk kez çevirinin belli kural ve ilkeleri olan bir sanat olduğunu belirterek, çevirmenlerin bunlara uyması gerektiğini dile getiren kişidir. Dryden'in bir başka önemi ise, Işın-Bengi'nin de belirttiği gibi, sözcüğü sözcüğüne ve anlamı anlamına çeviri modelinin dışında öykünmeye dayalı üçüncü bir çeviri modelini savunmak olmuştur. Fakat bu yöntemle oluşturulan çeviri ürünün kaynak metinden çok uzaklaşacağına bilincinde olarak, öykünme yöntemini benimseyen kişilerin çevirmen olarak nitelenemeyeceklerini de dile getirmektedir (bkz. Bengi-Öner, 1990:138). Yani Dryden'in kendi çeviri önerisi ile

değerlendirmesi arasında bir “çelişki” görünmektedir. Dryden, bu arada hem sözcüğün, hem de anlamın bir çeviride birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Dryden’e göre Cicero ve Horace’tan beri çeviride kullanılan “sözcüğü sözcüğe” ve “serbest” çeviri yöntemleri, çeviri gerçeklerine cevap vermemektedir. Dryden, hem sözcükleri hem anlamı “eşdeğer” bir etkiyle aktarabilmek için çevirmenin gerektiğinde her iki yöntemden de uzaklaşabileceğini düşünmektedir. (bkz.. Bengi-Öner, 1999: 114). Dryden’in de Dolet gibi, çeviride uyulması gereken ilkeler ortaya koyması, çevirmenin belli ilkelere göre davranması gerektiğini göstermesi açısından önemlidir. Çünkü bu ilkeler aynı zamanda çeviri kuramının temelini oluşturan ilk düşüncelerin oluşmaya başladığının da bir göstergesidir.

Dolet gibi Dryden de, çevirmenlere çeviri süreci sırasında yol göstermek amacıyla şiir çevirilerine ilişkin birtakım ilkeler önermektedir. Ona göre, bir çevirmenin şiir çevirisi yapabilmesi için, şiir sanatında kendini kanıtlamış olmasının yanı sıra, kaynak ve erek dilde uzman olmadığı şiirleri çevirmekten kaçınmalıdır. Ayrıca şairin dilini anlamak, çeviri yapabilmek için yeterli değildir. Bunun yanında, bir şairi diğer şairlerden ayıran ve kendi biçimini belirleyen kendine özgü düşünce ve anlatım biçimlerin çevirmen tarafından tam olarak anlaşılması gerekmektedir. Dryden “dış süslemeler” diye adlandırdığı sözcükler konusunda da çevirmenin oldukça titiz davranması gerektiğini belirtir ve kaynak metnin anlamının kutsal olduğunu bu nedenle anlamının değiştirilemeyeceğini ve kesinlikle çiğnenmemesi gerektiğini vurgular (bkz. Snell-Hornby,1988:12).

Dryden’in çeviri yaklaşımını ve ortaya koyduğu çeviri ilkelerini incelediğimizde, kendinden önceki çevirmenler gibi, çevirmeni çeviri sürecinde

yönlendirecek ilkeler ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu yaklaşım kaynak metne bağlı çevirmeni çeviri sürecinde yönlendirmeyi amaçlayan “kaynak-odaklı”, “süreç-ağırlıklı” ve “kuralcı” bir yaklaşımdır.

18.yüzyılda Alexander Tytler tarafından çeviriye metin bağlamında ele alan bir başka yaklaşım daha vardır. Tytler’in (1791) *Essay on the Principles of Translation* (Çeviri İlkeleri Üzerine Bir Deneme) başlıklı çalışmasında üç çeviri ilkesinden söz etmektedir. Ona göre, çeviri her şeyden önce kaynak metindeki düşüncelerin tamamını içermelidir. Ayrıca çeviri ürününün biçimini ve dil kullanımı kaynak metnin biçimi ile aynı özelliklere sahip olmalıdır. Üçüncü çeviri ilkesi, özgün çalışmanın kaynak metin kadar rahat olması gereğidir (bkz. Bassnett-McGuire, 1980:63). Burada hemen dikkatimizi çeken nokta, ilk iki ilke ile üçüncüsü arasındaki çelişkidir, çünkü çeviri yaparken kaynak metinde yer alan düşünceleri, biçimi ve dil kullanımı biçimini birebir aktarmaya çaba harcanması gerekirken, ortaya çıkacak erek metnin en az kaynak metin kadar özgür ve akıcı olmasını beklemek gerçekleşmesi olanaksız bir girişimdir.

Özetle Tytler, çeviride amaç kaynak metnin biçimini ve kaynak metnin içerdiği anlamı, yine kaynak metnin akıcılığıyla okura aktarmak olduğunu vurgulamaktadır. Tytler’in 1791’de geliştirdiği bu yaklaşımı çeviri sürecine ilişkin bir açıklama yapmazsa da, kaynak metnin biçimine ve içeriğine bağlı kalması bakımından “kaynak-odaklı” ve “kuralcı” bir yaklaşımdır.

Çeviriye metin bağlamında yaklaşan bir diğer örnek, şair ve çevirmen Henry Wadsworth Longfellow’dur (1807-1881). Longfellow Dante’den yaptığı *Divina Comedia* (İlahi Komedi) çevirisinden sonra ortaya koyduğu görüşleri Bassnett-McGuire (1980) bize şöyle aktarmaktadır:

“Benim kitabımın değerli olduğu tek yönü kitabın Dante’nin söylediklerini aktarmasıdır.[...] Dante’yi çevirirken bir şeyden vazgeçmek gerekir. Bu, çit boyunca çiçeklenmiş hanımeli gibi güzel dizim mi olmalıdır? Evet dizimden daha değerli bir şey, yani sadakati, gerçeği, daha doğrusu çitin kendisini koruyabilmek için dizimden vazgeçmek gerekir. Çevirmenin görevi yazarın söylediklerini rapor etmektir, yazarın ne demek istediğini açıklamak değildir. Bu, kitap üzerinde yorumda bulunan kişinin işidir. Yazarın ne dediği ve nasıl söylediği, işte çevirmenin üzerinde duracağı konu budur” (bkz. Bassnett-McGuire,1980:70).

Longfellow bu yaklaşımıyla şiir çevirisinde şiiri oluşturan öğelerden biri olan dizim çevirisinin hiç önemli olmadığını ifade eder. Longfellow, üzerinde durulması gereken konunun sadece yazarın düşüncelerini ve sözlerini hiç bir yorum katmaksızın erek dile aktarmak olduğuna işaret etmektedir. Bir başka deyişle, Longfellow’a göre yazarın “ne dediği” ve “nasıl dediğinin ” aktarılması çeviride asıl etmen olmalıdır. Şiir çevirisinde göz önünde bulundurulması gereken bazı ilkeleri ortaya koyan Longfellow’un, bu çeviri yaklaşımı sunduğu ilkeler nedeniyle şiir çevirisinde “kaynak-odaklı” bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Longfellow, çevirmenin çeviri sürecinde şiir çevirisinde anlam ve dizimler arasında bağ kurmanın şart olmadığına değinir. Bunun sonucunda, doğal olarak erek dilde ortaya çıkacak olan ürün, kaynak metin dizelerinden farklı bir dize biçiminde ortaya çıkacaktır. Bu durum aslında hem kaynak metne bağlı kalmak hem de dizeler ve anlam arasında bağ kurma koşulu olmaması nedeniyle bir "çelişki" yaratmaktadır.

Çeviriyi dil çifti çerçevesinde ele alan Alman dilbilimci Leo Weisberger (1899-1985), dillerin farklı gerçekleri yansıttığını ileri sürer. Weisberger’e göre, her dilin dünyaya bakış açısı birbirinden farklıdır. Bu nedenle her dil topluluğun bireyleri ancak ana dillerinde dünyayı daha iyi anlayabilmekte ve kavrayabilmektedirler. Weisberger ayrıca, her dilin kendine özgü dilsel yapıları olduğunu ve bir dilin diğer dilden bu özellikleri nedeniyle ayrıldığını, daha açık bir anlatımla her dilin kendi içinde kapalı bir dizge olduğunu belirtir. Bu nedenle bir dilden diğer dile yapılan çevirilerde bir dilin dizge

yapısının sınırlarının aşıldığını ifade eder. Weisberger'in bu savı çeviriyi olanaksız olduğunu açıkça belirtmese de, en azından çeviriyi bir sorun olarak gördüğünün ifadesidir (bkz. Wills,1977:40).

Dil yapısı ile dünya görüşü arasındaki nedensellik bağı üzerinde duran Amerikalı dilbilimciler Sapir ile Whorf'da (1963), "dilsel görecelik ilkesine" (Relativitätstheorie) göre, farklı dilleri konuşan kişilerin, aynı şeyleri gözlemseler de, farklı algılayacaklarını ileri sürerek Weisberger'le aynı düşünceyi paylaşmaktadırlar.

Schleiermacher'in (1768-1834) 1813 de kaleme aldığı, "Çevirinin Çeşitli Yöntemleri" adlı yapıtı, çeviri eğitiminde akademik nitelikte kullanılan ilk yapıt olmanın ötesinde çeviri eğitimi ve ediminde günümüze dek süren kaynak-odaklı ve erek-odaklı savları da farklı adlarla gündeme getiren ilk eserdir (bkz. Kurultay,1985:192-217). Schleiermacher'in söz konusu bu yapıtında kullandığı "yazarı okura götürmek" ve "okuru yazara götürmek" kavramları bugün çeviri biliminde "kaynak-odaklı" ve "erek-odaklı" yaklaşımlara denk düşen kavramlardır.

Kurultay'ın (1985:192-217) belirttiği gibi, Schleiermacher'e göre yazınsal metinlerde yazar ürününü ya da düşüncesini ancak kendi ortamında üretebilir. Schleiermacher'in savına göre, söz konusu ürünü başka bir dil ortamına aktarmak yazarın düşünce ve dilini birbirinden ayırmak anlamına geldiğinden bu tür metinlerin çevrilmesine olanak yoktur. Bu bakış açısının temelinde ise dil ve düşüncenin bir arada alınması görüşü yatmaktadır. Kısacası, bir metin ancak nesnel dünyanın somut verilerine dayalı olursa başka bir dile çevrilebilir. Bu sav özünde Humboldt'un "çevrilemezlik" görüşleriyle paralellik göstermektedir.

Humboldt, bu bağlamda her dilin kendine özgü bir dünya görüşüne sahip olduğunu ve bu yüzden dillerin karşılaştırılmasını da birçok güçlüklerle karşılaşılacağını savunmuştur. O, çeviri konusunda edinilen deneyimlerin, dilbilgisi kurallarına sadık kalarak, o dilin dünya görüşünün tam olarak yansıtılamayacağını öne sürmektedir. Bu görüşler bir bakıma Schleiermacher ve Humboldt'un çeviride "çevrilemezliği" ilkesini açıkça ifade ettiklerini göstermektedirler. Buna rağmen eğer bir dilden diğer dile çeviri yapılacaksa, bu "kaynak-odaklı" ve dilbilgisi kurallarına uygun olarak yapılmalıdır görüşündedirler.

Schleiermacher ile başlayan çevirinin bilimselleşme süreci boyunca yapılan bütün çeviriler yukarıda sözünü ettiğimiz çeviri tutum ve anlayışıyla yapılmıştır. Tartışılan konu genellikle çeviri yöntemleri ve "iyi" ve "doğru" çevirinin nasıl yapılabileceği konusunun tartışıldığı çevirmen tutumlarıdır.

1960'lı yıllarda çeviri, dilbilimin gelişmesiyle birlikte dilbilimin bir alt alanı olan uygulamalı dilbilim çerçevesinde ele alınmaya başlanmıştır. Özellikle Leipziger Okulu temsilcileri Otto Kade, Albrecht Neubert ve Gerd Jaeger çeviriyi dilbilimsel bir bilimdalı olarak görürler ve "çeviri dilbilimden" söz ederler. Jaeger'e göre, çeviribilimin araştırma nesnesi dilsel süreç olarak adlandırılan çeviri sürecini araştırması ve bu sürecin temelinde yatan dilsel mekanizmaların çözümlemesidir. Haberleşme tekniği ve iletişim bilimi alanından alınan "kod" ve "kod değişimi" çeviri dilbilimin amacını açıklayan iki temel kavramdır. Hedeflenen amaç, kaynak metnin içeriğini erek metne aktarırken değişmeden korunmasıdır (bkz. Stolze,2001:101-105).

Bu yaklaşıma göre, çeviri iletişim modeli içerisinde özel bir durumdur. İçeriğin değişmeden bir başka dile aktarılması düşüncesi ise ister istemez kaynak metne bağımlı

kalmayı gerektirir. Çünkü kaynak metine bağlı kalmadan içeriğin değiştirilmeden aktarılması söz konusu olamaz.

“İçeriğin değişmezliği ilkesi” kaynak dildeki dilsel öğeleri erek dilde “denklik” ya da “karşılık arama” diye nitelendirebileceğimiz temel çeviri sorununu da beraberinde getirmektedir. “Karşılık” ya da “denklik” bulma sorunu aslında bir “eşdeğerlik” sorunudur çünkü amaç kaynak dilsel verilere erek dilde “eşdeğer” karşılıklar bulmaktır. Dillerin farklı yapısal özelliklerinden doğan bu sorunlar ve beraberinde getirdikleri çabalar, çeviriye ilişkin yeni düşünceler geliştirmeye neden olmuşlardır.

Çeviriyi dil çifti bağlamında ele alan bu yaklaşım, çeviri sürecinde izlenmesi gereken bir çok yöntem ve ilkeyi de ortaya koymuştur. Özünde bu çaba çeviri olgusunu betimlemekten çok, çeviride temel sorun olarak karşımıza çıkan “eşdeğerlik” sorununa indirgenmiştir. Kaynak metne bağımlı kalarak bulunacak her “denklik” aynı zamanda yerine getirilmesi gereken birçok ilke ve yöntemi de belirler. Bu yaklaşımın eşdeğerliğe bakış açısı daha sonraki bölümlerde ele alınacaktır.

Dil çifti bağlamında çeviriyi ele alan bir başka önemli kişi Catford’dur. Ona göre çeviri bir dildeki metin materyalinin bir başka dilde aynı değerdeki metin materyali ile değiştirmektir. Jampelt ve Catford ile başlayan tartışma daha sonraki dönemde metin düzeyinde ele alınmaya başlamıştır. Ancak metin düzeyindeki içeriğin ve anlamının aktarılması, çeviride tartışmaların bir eşdeğerlik sorunu düzeyine inmesini de beraberinde getirmiştir. Çeviriyi dil çifti bağlamında ele alan bu yaklaşımlarda, eşdeğerlik sorunu tartışmaları altında Eugene Nida, Taber, Koschmieder, Koller’in ileri sürdükleri birbirinden farklı birçok eşdeğerlik biçimine rastlanmaktadır.

Alman dilbilimcilerinden Erwin Koschmieder'in (1965) çeviriye bakış açısı ise, Chomsky'nin üretimsel dönüşümsel dilbilgisi anlayışına dayanır ve bütün dillerin evrensel özelliklerinde de aynı olduğunu, bu durumda çeviri kuramını oluşturmak için önemli olanaklar sağladığını söylemektedir. Koschmieder'e göre, çeviri diller arası iletişimi sağlayan bir araçtır. Çevirinin amacı ise kaynak dildeki göstergenin hem içerik hem de biçimsel açıdan erek dildeki göstergesini bulmaktır. "Anlatılmak istenenin" hem kaynak metin, hem de erek metin düzeyinde gerçekleştirilebilmesi de, her metnin "çevrilebilir" olduğunu kabul etmek demektir. Bu nedenle de, her kaynak metnin göstergeleriyle anlatılmak istenenler erek dilde aynı işlevi olan erek dilsel bir metinde ifade edilebilmektedir (bkz. Wills,1977:41-42). Bu yaklaşıma göre, çevirinin her ne kadar iletişimsel işlevi öne çıksa da, erek metinde erek dilsel göstergelerle oluşturulacak metin aslında kaynak dilsel göstergelerle bir ilişki içerisinde olacak, daha doğrusu onlara bağlı olacaktır. Bu nedenle Koschmieder'in yaklaşımı da aslında "kaynak-odaklı" bir yaklaşımdır.

R.Klöpfer 1967'de yayımlanan *Theorie der literarischen Übersetzung* (Yazınsal Çevirinin Kuramı) adlı makalesinde yazınsal çevirinin kendine özgü, kendi çizgilerini taşıyan ve yorumbilim (Hermeneutik) ile iç içe olan bir yaklaşıma ihtiyacı olduğunu söyler. Ona göre, yazınsal çevirinin dışında kalan çevirilere ilişkin kuram geliştirmek yapısal dilbiliminin ilgi alanı içerisinde değildir (bkz. Koller,1972:31). Klöpfer dini metinlerin çevirisini yazınsal çevirilerden ayırt eder ve metne bağlı çeviri anlayışını öne çıkarır. Klöpfer kaynak metne bağlılığı çevirmenin kaynak metne "sadakati" olarak algılar. Bu durumu çevirmenin hem kaynak metin okuruna hem de erek metin okuruna karşı çift taraflı bir sorumluluk olarak açıklar (bkz. Koller,1972:71). Bu anlayışa göre, Klöpfer'in de "kaynak-odaklı" kuramı benimsediği söylenebilir.

Özetle, çeviriyi dil çifti bağlamında ele alan yaklaşımlarından hemen hemen hepsinde hem sözcük hem de metin düzeyinde kaynak metne bağlı kalarak bir “denklik” ya da “eşdeğerlik” bulma çabaları görünmektedir. Bu yaklaşımda çeviriye ilişkin tüm tartışmalar çeviri olgusunu betimlemek yerine, kaynak dil ve kaynak dildeki yer alan tüm dilsel öğelere dilbilimsel düzeyde bir karşılık bulma biçiminde görülen bir “eşdeğerlik” tartışmasına indirgenmiş görülmektedir. Bu anlamda “eşdeğerlik” ile ilgili yeni düşünceler geliştiren Koller’in görüşleri bundan sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Çeviriye daha başka bir açıdan yaklaşan R.W. Jumpelt’in 1961’de *Die Übersetzung naturwissenschaftlicher und technischer Literatur* (Doğa Bilimsel ve Teknik Metinlerin Çevirisi) adlı eserinde çeviri ilkelerini ve yöntemlerini belirleyen ana öğenin metnin türü (Textgattung) olduğunu ifade etmektedir (bkz. Stolze,2001:71). Bu yaklaşımda temel amaç, yeni çeviri kuralları ve ilkeleri ortaya koymak yerine, somut çeviriler üzerinde çalışarak dilsel kategoriler elde etmek ve onları metin türlerine göre farklı değerlendirmektir. Bu durumda tek bir kuram yerine her bir metin türü için farklı bir çeviri kuramı geliştirmekte zorunlu olmaktadır (bkz. Koller,1979:33).

Bu bağlamda, çevirinin en önemli işlevi Jumpelt’e göre, edimbilimsel çeviri türüne örnek olan bu kuramda metinlerin “içeriksel değişmezliklerini” korumak, yani kaynak metnin erek metinde “içeriksel eşdeğerliğini” (inhaltliche Äquivalenz) yakalamaktır (bkz. Koller,1979:77-78). “İçeriksel eşdeğerliği” yakalayabilmek için oluşturulacak erek metni kaynak metinle ilişkilendirmek gerekir. Bu durum “kaynak-odaklı yaklaşımlarda eşdeğerlik” olarak adlandırılan daha sonraki bölümlerde yer alacaktır.

Çeviriyi iletişim olayı ya da aktarım süreci olarak ele alan bu yaklaşımda iki dilli bir durum, yani kaynak ve erek dil iletisi söz konusudur. Bu noktada karşımıza çıkan

soru, kaynak metnin ve erek metnin hem içeriksel hem anlamsal bakımından birbiriyle uyumlu hale getirilebilmesi için çevirinin nasıl bir dilsel işleme ele alınacağıdır. Jumpselt'in bu yaklaşımında dilsel işlemler bir takım yöntem ve ilkelere bağlı yapıldıkları için, bir bakıma “kuralcı” ve “kaynak-odaklı” bir yaklaşımdır.

Çeviri alanında Katharina Reiss'da 1971'de yazmış olduğu *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik* adlı kitabıyla “çeviriye yönelik metin tiplemesi” ile çeviriye yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Katharina Reiss her metin türüne göre çeviri öncelikleri ve farklı yöntemleri olabileceğini ileri sürerek ve metinlerin özelliklerini göz önünde bulundurarak üç farklı metin tipi belirlemiştir. Bunlar sırasıyla “içerik ağırlıklı metinler”, “biçim ağırlıklı metinler” ve “çağrı ağırlıklı metinler” dir. Daha sonraki yıllarda bu düşüncelere ilişkin eleştirileri de göz önüne alarak, metinleri yeniden aşağıda açıklandığı gibi dört grupta sınıflandırmıştır:

a)“Bilgilendirici Metinler”: Yönergeler, haber bültenleri, ilaç tarifleri, belgeler, vb.; bu tür metinlerde “içerik” ön plandadır, dolayısıyla çeviride bu özelliğin korunması gerekir.

b)“Anlatımcı Metinler” : Roman, oyun, şiir gibi yazınsal metinler. Bu tür metinlerde “biçim” ön planda, bu yüzden çeviride “biçim” ve “biçem “ korunmalıdır.

c)“İşlemsel Metinler” : Reklam, vaaz, propaganda metinleri. Bu tür metinlerin çevirilerinde “ileti” ve “etki” ön plandadır ve korunmalıdır.

d)“Çok Araçlı Metinler” : Görsel-işitsel metinler (bkz. Reiss 1971).

Metin türlerinin özelliklerine göre sınıflandırılmasının amacı, metin türüne göre çeviri ilkeleri saptamak ve çeviri sürecini yönlendirmektir. Reiss'e göre, çevirmen kararlarını yönlendiren kaynak metnin kendisidir. Kaynak metnin işlevi ile çeviri işlevi birbirinden farklı değildir. Çeviride amaç ve yöntem konusunda çevirmen kararlarını yönlendiren bu işlevsel model özünde kaynak metin odaklı bir anlayışı ortaya koymaktadır.

Reiss'in metin türlerini bu biçimde sınıflandırması genel anlamda kaynak-odaklı bir çeviri yaklaşımının sonucudur. Başka bir anlatımla, erek metne ölçüt olan, onu belirleyen hep kaynak metindir. Çevirinin metin türü açısından değerlendirilmesi, çeviri sürecinde alınacak kararların bu yaklaşımda önemsenmediği anlamına da gelmektedir. Çünkü çeviride kaynak metnin türü ve taşıdığı işlev her zaman göz önünde bulundurulmakta, çevirmen kararları ise göz ardı edilmektedir. Her ne kadar metin dışı belirleyicilerin varlığı bu yaklaşımda kabul edilse de, bunların önemi ve taşıdığı işlevden söz edilmemekte ya da bunlar kaynak metindeki göstergelerin çözümlenmesi için bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Çeviriye metin bağlamında yaklaşan bir başka kuramcı, Werner Koller de (1977), çeviri sürecinin başında anlamsal ve biçimsel açıdan geniş çaplı bir kaynak metin çözümlemesini gerekli görmektedir. Böyle bir çözümlene çeviri stratejilerinin de ortaya konması bakımından, çevirmene çeviri sürecinde nasıl bir yol izlemesi gerektiğini gösterecektir (bkz. Kuran,1995:44). Dolayısıyla bu yaklaşım da görüldüğü gibi "kaynak-odaklı" olmakla birlikte yine "kuralcı" ve "süreç odaklıdır".

20. yüzyılın Amerikalı çeviri kuramcılarında Eugene Nida ve Charles Taber ise yaptıkları çeviri çalışmalarıyla yaklaşımlarında dikkatleri *erek metin okurun* beklentileri ve alımlama koşullarına çekmişlerdir. İki kuramcıya göre çeviride önemli olan

kaynak dil iletilisine en yakın karşılığın erek dilde öncelikle anlam düzeyinde ve biçiminde mümkün oldukça korunarak aktarılmasıdır (bkz. Nida ve Taber, 1982:12). Bu bakış açısı aynı zamanda onların çeviride eşdeğerlik kavramını öne çıkarmalarına neden olmuştur. Bu çerçevede eşdeğerliğe kaynak dil iletilisinin biçimsel özelliğinin korunduğu “biçimsel eşdeğerlik”, ve erek dilde kaynak iletiyle eşdeğer etkinin yaratılmasını amaçlayan “devingen eşdeğerlik” diye iki grupta ele alırlar.

Erek dil okurunun çeviri ürününe tepki verebilmesi için, kendi kültürüne özgü öğelerin çeviriye yansması Nida ve Taber için kaçınılmazdır. Okurdan beklenen bu tepki ise kaynak metinde sözü edilen bilginin çeviride açıkça ortaya konmasında kullanılan “dilsel çeviriyle” yeterli görülemez çünkü erek kültürü de göz önüne alarak metin üzerinde değişikliklerin yapılması ile “kültürel çeviriye” de gereksinim duyulacaktır (bkz. Nida-Taber, 1982:134-203).

Nida ve Taber’in bu yaklaşımlarında, çevirmene tanınan özgürlük yalnızca kaynak metin iletilisinin erek dil alıcısına etkili bir biçimde aktarılmasıyla sınırlıdır. Ancak bu süreçte, çevirmenlere de uyulması gereken bir dizi ilkeler getirilmektedir. Bu durum ise çevirmeni çeviri sürecinde yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Sonuç olarak, çevirmen kararlarını yönlendirenin kaynak metnin olduğu görüşündedirler.

Buraya kadar değindiğimiz kaynak-odaklı çeviri yaklaşımlarını kısaca özetlemek gerekirse şunlar söylenebilir. Genel anlamda bu yaklaşımların ortak noktası, çevirmeni çeviri sürecinde yönlendirmeyi amaçlaması, yani “süreç-ağırlıklı” olmasıdır. Ayrıca çeviri sürecini ve çevirmen kararlarını yönlendirmek için bir dizi ilkeler ve kurallar ileri sürmektedir. Bu yönüyle de bu yaklaşımların hemen hemen hepsi ilke ve kural koyucudur. “Süreç-ağırlıklı” ve “kural koyucu” olan bu yaklaşımlar, ister kaynak metni

temel olarak, ister erek metin okurunun beklentilerini öne çıkartarak çevirmeni yönlendirmeye çalışsınlar, özünde hemen hemen hepsi “kaynak–odaklı” yaklaşımlardır. Kaynak metinleri temel alan yaklaşımlar, öncelikle kaynak metne sıkı sıkıya bağlı kaldıkları için çeviri ürünleri çeviri gerçeğinden kopuk gözükmektedirler. Bu kopukluk bu yaklaşımların ileri sürdüğü görüşlerle “çelişkili” bir durum yaratmaktadır. Erek okurun beklentilerini öne çıkararak yaklaşımlarda ise çeviriler çeviri gerçekliğine daha yakın görünmektedirler.

Bu yaklaşımların tümünde ortaya çıkan ortak sorun, erek metnin oluşturulmasında eşdeğerliğin nasıl sağlanacağı konusudur. Bu sorunun yanıtı uzun süre bulunamadığı için, sonraki yıllarda çeviri tümüyle farklı bir bakış açısı ile ele alınmıştır. Bu yeni çeviri çalışmalarında kaynak metin odaklı bakış açısı yerini çeviriye daha geniş bir bağlamda, kültürel bir çerçevede yaklaşan “erek dil-odaklı” bir bakış açısına bırakmıştı.

II.3 Erek-Odaklı Çeviri Yaklaşımları

1970’li yıllara kadar genelde kaynak metnin dokunulmazlık ilkesine dayanan çeviri anlayışları bu tarihten itibaren yerini “erek-odaklı çeviri anlayışına” bırakmıştır. Bu yaklaşıma göre, kaynak-odaklı çeviri yaklaşımın aksine çeviri süreci gözlemlenebilir değildir. Oysa çeviri metni gözlemlenebilen bir olgudur. Bu nedenle bu yaklaşımın temelinde gözlemlenebilir olgular, yani çeviri metinleri yer almaktadırlar.

Bu yaklaşımla birlikte çevirinin erek kültür içerisindeki yeri ve anlamı üzerinde daha çok durulmaya başlanmıştır. Bu anlamda “Betimleyici“, “Çoğul-dizge“, “Skopos” gibi yaklaşımlar ve kuramlarla, çeviri erek kültür açısından ele alınmıştır. Çevirinin erek kültür içerisindeki işlevi, çeviriyi yaratan koşullar ve nedenler üzerinde durulan önemli noktalar. Bir başka deyişle, çeviri erek kültür içerisinde irdelenmeye başlanmıştır. Çeviri uygulamalarında ortaya çıkan sorunlar dilsel değil, artık kültürel sorunlar olarak ele alınmaktadırlar.

Bu yaklaşıma göre, erek metin tümüyle farklı bir kültür için, yani erek kültür dikkate alınarak üretilir ve üretilen her metin de yeni bir metin olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla üretilen erek metin, kaynak dili de içine alan kaynak kültürü ya tümüyle göz ardı edebilir ya da çeviri sürecinde gerektirdiği kadar bundan yararlanabilir. Erek kültür bağlamını dikkate alarak yapılan çeviriler kaynak metinden uzak erek okur beklentisine yanıt verecek niteliktedir (bkz. Hohn:1998:93).

Erek -odaklı çeviri yaklaşımın çeviriye bakış açısı, ilk kez Amerikalı çeviribilimci James Holmes ve İsraili çeviribilimci Gideon Toury tarafından ortaya konmuştur. Özellikle Gideon Toury’nin çalışmalarıyla, “erek–odaklı” çeviri yaklaşımı

çeviribilimi alanında ilgi görmeye başlamıştır. Holmes ve Toury'nin yanı sıra Hans Vermeer, Theo Hermans, Itamar Even-Zohar, Jiri Levy, Anton Popovic, André Lefevere, Susan Bassnett ve Holz-Mänttari gibi çeviribilimcilerin çalışmaları da bu yaklaşımın benimsenmesine katkı sağlamıştır.

Yukarda sözü edilen çeviribilim araştırmacıları sayesinde, çeviribilimde ve çeviri alanında köklü değişiklikler gözlemlenmektedir. Bu değişiklikler içinde kaynak-odaklı çeviri yaklaşımlarına ilişkin özellikleri özünde değiştirmemiş gözükse de, ayrıntıda çeviri kuramına daha gerçekçi bir görünüm vermektedir. Kimi değişiklikler ise kaynak-odaklı kurama bakış açısını ve bununla birlikte çeviriye bakış açısını köktenci bir biçimde değiştirmiştir.

Çeviri araştırmalarının bilimsel bir yapıya dönüşmesine ve betimleyici çeviri çalışmalarının oluşumuna James Holmes'in katkısı artık tüm çeviribilimciler tarafından kabul edilmektedir. Çeviriyi, dilbilimin sınırlarını aşan ve ayrı bir bilim dalı olarak gören James Holmes, 1972'de kendisi tarafından geliştirilen ve "Çeviri Çalışmaları" olarak adlandırılan çeviri kuramında, çeviribilim çalışmalarını "kuramsal çeviri çalışmaları" ve "uygulamalı çeviri çalışmaları" olarak iki ana grupta toplar. Ayrıca "Kuramsal Çeviri Çalışmalarını" da kendi içinde "kuramsal" ve "betimleyici" diye iki alt alana ayırmaktadır.

Holmes (1988:72) betimleyici çeviri araştırmalarını odaklandıkları alana göre üç gruba ayırmaktadır. Bunlar sırasıyla "ürün-odaklı betimleyici çeviri çalışmaları", "süreç-odaklı betimleyici çeviri çalışmaları" ve "işlev-odaklı betimleyici çeviri çalışmaları"dır. Holmes bu çalışmaları şöyle sınıflandırır:

Ürün-Odaklı Çeviri Çalışmaları : Bu çalışmalar çevirileri ele alır. Çevirilerin betimlenmesi, çeviri metnin kendisine odaklanmak suretiyle tek tek çeviriler düzeyinde gerçekleştirmektedir. Bir sonraki aşama ise karşılaştırmalı çeviri çözümlenmeleri incelenir. Bu aşamada izlenen yol, bir metnin aynı ya da farklı dillerde yapılmış birden fazla çevirisinin incelenmesi olabilir. Daha geniş çaplı bir betimleme ise, belirli bir dönem, belirli bir dil ya da metin türünün seçimi ile mümkündür. Bu betimleme ne kadar genişletilirse, ürün odaklı çeviri çalışmalarıyla hedeflenen genel bir çeviri tarihine ulaşma olasılığı da o derece artar.

Süreç-Odaklı Çeviri Çalışmaları: Bu çalışmalar çeviri süreci ya da çeviri edimi ile ilgilenir. Kaynak metni erek dilde yeniden yaratmaya çalışan çevirmenin beynindeki ‘küçük kara kutuda’ çeviri süreci boyunca tam olarak neler olduğu sorusuna yanıt arar.

İşlev-Odaklı Çeviri Çalışmaları : Bu çalışmalar çevirilerin erek sosyo-kültürdeki işlevini ve konumunu betimlemekle uğraşır. Bu nedenle araştırma nesnesi metinler değil, bağlamlardır. Ayrıca belirli bir erek kültürde, belirli bir zaman diliminde hangi metinlerin çevrildiği ve hangi metinlerin çevrilmediği ve çevrilen metinlerin erek kültürde ne gibi etkileri olduğu gibi sorulara yanıt bulmaya çalışılır (bkz. Holmes,1988:72).

Holmes’ün (1988) çeviriye farklı yaklaşımı ile başlayan süreçte erek metni, erek kültürü, erek okuru ve erek dizgeyi ön plana çıkaran çalışmalar, çeviri alanında yeni bir bakış açısının benimsenmesine yol açmıştır. Artık kaynak dile, kaynak metne, kaynak kültüre, kaynak yazara olabildiğince sadık kalınarak çeviri yapmanın “iyi” ve “doğru” bir çeviri için yeterli olmadığı kabul edilmektedir. Bu yeni anlayış çerçevesinde, çevirinin dilsel aktarımla sınırlı kalmadığı, kültürel etkileşimin oldukça önemli olduğu ortaya

çıkıştır. Çeviri çalışmaları çerçevesinde “köktenci” olarak nitelendirebileceğimiz bu farklı bakış açısı, beraberinde getirdiği değişikliklerle yalnızca çeviriden değil, artık “çeviribilim”den de söz etmek mümkün olmuştur. Bu durumda, çeviriyi erek kültürdeki somut varlığı, erek kültürdeki işlevi ve yaratıldığı süreç açılarından ele alan ve bu açılardan betimlemeye çalışan betimleyici çeviri çalışmaları, yani “erek-odaklı” yaklaşımı da bir bakıma zorunlu kılmaktadır.

Erek-odaklı yaklaşımlarda öne çıkan betimleyici çeviri araştırmaları (descriptive translation studies), edebiyat araştırmaları içinde yazın çevirisinin neden göz ardı edildiğini sorgulayarak başlar. Theo Hermans’a göre (1999), bunun üç nedeni vardır. Birinci neden, Romantik dönemden bu yana edebiyat kavramının “yaratıcılık” ve “özgünlük” üzerinde yoğunlaşmasından dolayı, çeviri metinlerin “ikinci sınıf” kabul edilmesidir. İkincisi, 1950’lerden sonra dilbilimcilerin çeviri ile ilgili araştırmalarda edebi olmayan metinleri baz almaları, kaynak metni geniş ölçekli ve söylemsel düzeyde incelemek yerine 1985’lere kadar araştırmaların tümce ve birebir eşdeğerlik düzeyinde kalması olmuştur. Üçüncü neden ise, çeviri sürecinde çevirmenin zihninde olup bitenlerin doğrudan gözlemlenebilir olmaması ve bu sürecin zihinsel boyutuna ilişkin yalnızca tahminlerde buluna bilinmesinin oldukça cesaret kırıcı olmasıdır (bkz. Aksoy,2002:31-32).

Bu düşünceler temelinde, daha sonraki yıllarda Hollandalı genç çeviri bilimcilerden oluşan bir grup çeviriye ilişkin yepyeni bir yaklaşımın kapsamlı bir kuram ve süregelen deneysel araştırmaları içereceğinin belirtmişler ve çeviri araştırmalarına yeni bir boyut getirmişlerdir. Bu gruba göre edebiyat, karmaşık ve canlı bir dizgedir ve kuramsal örneklerle ürün incelemeleri arasında süregelen bir ilişki vardır. Dolayısıyla onlara göre, edebiyat çevirisi betimleyici, erek-odaklı, işlevsel ve dizgesel bir çerçevede ele alınması

gerekir. Çevirinin sürecini ve çevirinin kabulünü etkileyen ilkeler ve sınırlamalar incelenmelidir, ayrıca çevirinin erek kültürün içerisinde diğere metinlerle olan ilişkisi irdelenmelidir (bkz. Hermans,1985:10).

Bu yaklaşım ilk bakışta kuramdan uzak görünse de, aslında amacı betimleyici bir çeviri kuramı oluşturmaktır. André Lefevere'in yorumuyla (1978), çeviri üretiminde kullanılacak kapsamlı bir kuram üretmektir. Bu kuramın çıkış noktası ne kuralcı ne de yorumlayıcı tartışmalardır. Bu kuramdan edebiyat ve dilbilim kuramları oluşmasına yardımcı olmasının yanında, ayrıca da ortaya koyduğu ilkeler doğrultusunda yapılan çevirilerin erek kültürü etkilemesi beklenmiştir (bkz. Gertzler,1993:75-76).

Lefevere (1978) ve meslektaşları var olan edebiyatın ve dilbilim kuramlarını çeviriye uygulamak yerine, önce çeviriye ilişkin özel saptamalar yaparak, bu saptamalardan elde edilen bilgileri hem edebiyata hem de dilbilim kuramına uygulanmasını savunmuşlardır. Başka bir değışle, betimleyici çeviri araştırmacıları önceden saptanmış, değışmez ilkeleri göz ardı ederek, sürekli değıerlendirmeye ve gelişmeye açık bir yöntemle çalışmayı tercih etmişlerdir. Bu bakış açısına göre, nesnel çevirilerin kendileri incelenmiş ve kuramsal yönlendirimler ve ilkeler altında üretilmiştir. Var olan yazın kuramlarını göz ardı ederek, tarihsel olarak sınıra itilmiş metinlerin konumları üzerine yoğunlaşan bu yaklaşım aslında edebiyat kuramı açısından son derece önemlidir. Sorgulanmaların ve odağın değışmesi edebiyat kuramında da çeşitli sorunlara yol açmış, edebi dizgelerin kültürel açıdan birbiriyle olan etkileşimlerini ve yalnızca çevirilerin değıil, tüm edebi metinlerin metinler arasılığını gündeme getirmiştir (bkz. Gertzler,1993:77).

Bu yaklaşımı benimseyen ve çeviri araştırmacılarını etkileyen bir başka bilim adamı da ek dilbilimci Jiri Levy'dir. Levy, edebiyatın başlı başına özerk bir niteliği olduğu konusunda diğer bilimadamlarından ayrılır. Levy'e göre edebiyat eseri yazın özelliğini yitirilmemelidir. Çeviride yazınsallığın aktarılması iim özgün eserin yazarının biçeminin belirgin şekilsel özelliklerinin iletişimsel yönlerinin saptanması çok önemlidir. Levy, bir metni sanatsal kılan ynlerin mantıksal olarak saptanabileceğini, bunların içerikten, dünyadan, dil dizgesinden soyutlanarak başka bir dilin biçimsel unsurlarıyla yer değiştirilerek, aynı sanatsal esere ulaşılabileceğini söyler (bkz. Stolze,2001:152).

Levy bu görüşüyle Chomsky'nin ortaya koyduğu "derin yapı" ve "yzeyssel yapı" kavramından yzeyssel yapı ve biçemsel unsurları göz önünde bulundurur. Levy'ye göre, bir eviri tutarlı ve bütünleyici olmalı ve çevirinin amacı ise kaynak metindeki "etkiyi" bir başka dilde yeniden yaratmak olmalıdır. Bu görüşüyle "sadık eviri" yöntemini benimseyen Levy, çeviriyi bir "karar verme" (decision-making) süreci olarak görmektedir (bkz. Aksoy,2002:34-35).

Jiri Levy'nin bakış açısına benzer bir eviri anlayışı sergileyen Anton Popovic (1970), evirinin, iki biçimsel kuralın varlığını, yani kaynak metnin ve eviri metnin kuralını ortaya çıkardığını savunmuştur. Popovic'e göre, eviri kendine özgü biçemi olan iki farklı dil dizgesinin karşılaştırılmasından öte, iki estetik geleneğin de bir karşılaştırılmasıdır. Ona göre çevirideki kayıpları ortadan kaldıracak bir yöntem aramak yerine, çeviride ortaya çıkan kaynaklandığını kabul etmek gerekir (bkz. Aksoy,2002:37-38).

Bu bağlamda Popovic "Erek-odaklı eviri zmlemesinde 'Deyiş Kayması' Kavramı"(1970:78) adlı makalesinde bu kaymaları şöyle tanımlar:

“Her bir çeviri yaklaşımı çevirinin çeşitli katmanlardaki kaymaların varlığı veya yokluğu ile belirlenir. Kaynak metine göre yeni gibi görünen veya beklenen yerde olmayan her şey “kayma” olarak yorumlanabilir” (bkz. Stolze,2001:153).²

Kaynak-odaklı çeviri yaklaşımlarda da “değiş kayması” konusu üzerinde önemle durulmuştur. Ancak bu “kaymalar” kaynak-odaklı yaklaşımlarda daha çok bozukluk, çevirmenin beceriksizliği veya iki dil arasındaki uyumsuzluk olarak algılanmıştır. Popovic’in (1970) açıklamalarından sonra çeviri çözümlemesinde artık kaçınılmaz olarak kabul edilmiştir. Ona göre, çevirmenlerin deyiş kaymalarına başvurmalarının sebebi bilgisizlik ya da sadakatsizlikten değil, diller arası farklılıklara rağmen kaynak metnin içeriğini en sadık şekilde yeniden yaratma çabasından kaynaklanmaktadır. Popovic’e göre, çeviride kaynak ve erek metin arasındaki farklılıklar da en az eşdeğerlik kadar önemli sayılır ve çevirmenin çeviri sürecinde sadık veya özgür çeviri yöntemini seçmesi, onun estetik kavramlara bakış açısı tarafından belirlenir. Popovic’in çeviri modelinde kaymalar, çeviriyi yönlendiren ve var olan ilkelerin dizgesel olarak saptanmasını, böylece erek kültürün kültürel kurallarının ortaya çıkmasını sağlayacaktır (bkz. Stolze,2001:153).

Popovic’in görüşlerinin yapısalcı düşünceye dayanan, nesnel ölçüm ve bilgiyi vurgulayan yönlerinin ileride betimleyici çeviri araştırmalarının geri planını, kültürel araştırmaların, yapı bozculuğun (deconstruction) üzerinde de etkili olduğu Hermans tarafından vurgulanmıştır (1999:25).

² “Each individual method of translation is determined by the presence or absence of shifts in the various Layers of the translation. All that appears as new with respect to the original, or fails to appear where it might have been expected, may be interpreted as a shift” (Popovic,1970:78).

Bu gelişmeler ışığında, çeviribiliminde yeni bir paradigmanın oluşmasından ilk kez Theo Hermans (1985) “Translation Studies and a new Paradigm” (çeviribilimi ve yeni bir paradigma) başlıklı yazısında söz etmiştir. Hermans’a göre (1985:7-15), kaynak-odaklı ve kuralcı yaklaşımlar çerçevesinde çevirinin nasıl tanımlanması gerektiği, çeviri yapmanın mümkün olup olmadığı ve iyi çevirinin nasıl olması gerektiği gibi soruların yanıtlarını aramak ancak çeviribilimin gelişmesini engellemektedir.

Hermans (1985,10-11), yaptıkları çalışmalarla çeviribilimde yeni bir bakış açısı oluşturan çeviri araştırmacıların ortak noktasının edebiyatı kapsamlı ve devingen bir dizge olarak ele almaları, kuramsal modeller ile uygulama çalışmaları arasında sürekli bir etkileşimin var olduğunu belirtmektedir. Bu çalışmalarla çeviribilimcilerin çeviriye ilişkin betimleyici, erek-odaklı, işlevsel ve dizgesel bir yaklaşımın geliştirilmesini amaçladıklarını dile getirmektedir. Böylece, çevirilerin üretilmesini ve alımlanmasını yönlendiren normlar ve kısıtlamalar üzerinde durmuşlardır. Çeviri ile diğer metin türleri arasındaki ilişkilere, çevirinin hem tek bir kültür hem de farklı kültürlerin birbirlerini etkiledikleri alanlardaki konumu ve rolüne ilgi gösterilmesi hedeflenmiştir.

Bu bağlamda, çeviribiliminde yaşanan paradigma değişikliğine önemli katkısı olan Gideon Toury’nin “erek-odaklı yaklaşımın” temelini oluşturan Itamar Even-Zohar’ın (1987) “çoğul-dizge kuramı”, çeviribilim açısından üzerinde durulması gereken bir başka önemli bakış açısıdır. Even-Zohar (1987) *The Position of Translated Literature within the Literary System* (Yazınsal Çoğul-dizge içinde Çeviri Yazının Durumu) adlı makalesinde, çevirinin ulusal kültürlerin biçimlenmesindeki önemli yerine değinir ve çevirinin ayrı bir dizge olarak incelenmesi gerektiğini iddia etmiştir. Bu nedenle de, “çeviri yazın” teriminin “çevrilmiş yapıtların toplamı” gibi uzun bir ifadenin kısaltılmış biçimi olarak değil de,

“yapısı ve işleviyle bir dizge olan metinler topluluğu” anlamında kullandığını belirtmiştir (bkz. Rifat,2003:243-252).

Even-Zohar’a göre (1987), çoğul-dizge yaklaşımında egemen olan durum, çevrilecek eserlerin seçimidir. Çevirisi yapılacak metinler, yeni yaklaşımlarla aralarındaki uyuma göre erek kültürde görecekları yenilikçi işleve göre seçilirler. Böyle bir duruma olanak sağlayacak koşullar ise, çoğul-dizgede egemen olan başlıca üç durumda görülür. Birinci koşul, çoğul dizgenin henüz oluşmamış olması, yani yazın ürünlerinin henüz “genç” ve “yerleşme sürecinde” olmasıdır. İkinci koşul, yazın kültürünün ya “çevresel” ya da “güçsüz” olmasıdır veya her iki durumu birden göstermesidir. Üçüncü koşul ise, edebiyatta dönüm noktaların, bunalımların ve yazınsal boşlukların yaşanması durumudur. Öte yandan, çeviri yazın ürünü çoğul-dizgenin çevresinde yer alıyorsa, “ikincil” bir konuma sahiptir ve çoğul-dizge merkezinin biçimlenmesine katkıda bulunamaz. Merkezdeki tutucu metinlerin oluşturduğu yerleşik gelenekler tarafından sınırlandırılır. Bu ise, çoğul- dizgenin durağın bir dönemden geçtiğini ya da yenilikçi güçlerin çeviri dışı bir alandan kaynaklandığı durumlarda görülür (bkz.Rifat,2003:243-252).

Bu yaklaşımlarda çeviri edebiyat dizgesi de kendi içinde farklı katmanlardan oluşur. Başka bir deyişle, bazı çeviri yapıtlar birincil konumdayken, bazıları ikincil konumda yer alabilir. Bu katmanlaşmanın çeviri stratejileri üzerinde önemli etkileri olacaktır. Even-Zohar’a göre (1987), çevrilerin konumu “birincil” ise ve özellikle erek çoğul-dizgede kaynak dizgedeki yazın modeli mevcut değilse, çevrilerde kaynak dil ve kültürün normları, yani “yeterlik” öncelik kazanacaktır. Öte yandan çoğul-dizgede çevirinin konumu “ikincil” ise, “yeterlilikten” uzaklaşması söz konusu olacaktır ve böylece

çeviri çalışmalarında “yeterlik” ve “yeterlikten uzaklaşma” diye iki kavram ortaya çıkmıştır (bkz.Aksoy,2002:41-44).

Even-Zohar (1987), çeviri yapıtının ne olduğu sorusunun bile önceden belirlenmiş, tarih ve bağlam dışı bir duruma göre yanıtlanamayacağını, bunun çoğul-dizgenin işleyiş biçimine dayanarak belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu açıdan bakılınca, Even-Zohar’a göre çeviri, yapısı ve sınırları kesinkes belirlenmiş olan bir olay değil, belli bir kültür dizgesi içindeki ilişkilere bağımlı olan bir etkinliktir. Bunun sonucu olarak çoğul-dizgesel konular hesaba katılmadıkça, “yeterlik” ve “eşdeğerlik” gibi ana kavramlar gerektiği gibi ele alınamaz. Buna dayanarak, Even-Zohar dilbilimsel örnekler ya da az gelişmiş edebiyat kuramlarına gereğinden çok yaslanmayı, kaynak-odaklı çeviri anlayışların en önemli yanlışlarından biri olarak niteler (bkz.Aksoy,2002:41-44).

Even-Zohar bir metnin asla tek başına var olamayacağı ve bir dizgeler bütünüünün merkez ve çevresinde bulunan diğer metinlerin oluşturduğu bir ilişkiler yumağı içinde yer alacağını vurgulamıştır. Bu devingen ve artsüremli bakış açısı sayesinde, “eşdeğerlik” ve “yeterlilik” tanımları da değişmekte, tarihsel ve bağlamsal hale getirilmektedir. Bu durum da betimleyici çeviribilim çalışmalarının çıkış noktası olarak kabul edilmektedir (bkz.Aksoy,2002:41-44).

Bu bilgilerden yola çıkarak, Gertzler’in (1993:124) yorumuyla çoğul-dizge kuramı, çeviri sürecine yeni bir bakış açısı getirmiş, özellikle de bu sürecin toplumsal ve kültürel yönlerini vurgulayarak dilbilimsel kuramların açıklamakta yetersiz kaldıkları çeviri ve kültür ilişkileri, kültürel dönüşümde çevirilerin işlevi, çeviri ile ilgili tanım ve davranışların zaman içinde değişimi gibi konulara ışık tutmuştur.

Çoğul-dizge kuramından önce çeviri ile ilgili oluşturulan modeller metin düzeyini aşmamış, çeviri metinlerin toplumsal ve kültürel bağlamları içinde incelenmeleri gereği yeterince vurgulanamamıştı. Çoğul-dizge çerçevesinde ele alınan çeviri metinlerse “iyi”, “güzel” ya da “kötü” olarak tanımlanmanın ötesinde değerlendirilmiş ve erek kültürün çoğul-dizgesinin özellikleri ve toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamı içinde ve metnin farklı unsurları ve kültürel normlar arasındaki farklar açısından ele alınmaya başlanmıştır.

Erek- odaklı çalışmalar başladığı 1970’li yıllardan bu yana Even-Zohar, çoğul-dizge kavramı ile üzerinde durduğu “devingenlik” ve “değişim” ilkelerin nasıl gerçekleştiği konusunda bir dizi yeni varsayım ve kavram oluşturmuştur. Kuramı geliştiren ve zenginleştiren bu yeni açılımlar, çeviribilim açısından da önemli bir itici güç olmuştur.

Bu bağlamda çeviriden (1987), “belli bir kültür dizgesi içindeki ilişkilere bağımlı bir etkinlik” olarak söz eden Even-Zohar’ın “kültür repertuarı” kavramını çeviri açısından nasıl ele aldığını açıklamak gerekir. “The Making of Culture Repertoire and the Role of Transfer” (kültür repertuarının oluşturulması ve aktarımın rolü) başlıklı makalesinde Even-Zohar amacını, gerek kültür repertuarın oluşturulmasında söz konusu olan süreç ve işlemler arasındaki ilişkileri gerekse “dışarıdan alım” (import) ve “aktarım” (transfer) arasındaki bağlantıları ve bağımlılıkları ortaya koymak biçiminde açıklamıştır. Bu amaç doğrultusunda, esas ilgilendiği nokta ise aktarım işlemleri ve ürünleriyle ilgilenen kişilerin dikkatini, aktarımın rol oynadığı sos yo-kültürel birleşme noktasına çekmek olduğunu belirtmiştir. Even-Zohar’a göre (1987), aktarımın bu rolü toplumların ve kültürlerin kaderi için genelde büyük bir önem taşımaktadır. Önem derecesinin görece

olarak azaldığı durumlarda bile varlığını ve hatta vazgeçilmezliğini korumaktadır (bkz.Karadağ,2004:9-15).

Even-Zohar'ın (1987) kültür kuramı bağlamında en önemli kavram olarak gördüğü “kültür repertuarını”, “bir insan grubun, bir grubun üyesi olan bireylerin, yaşamın düzenlenişinde kullandıkları bir seçenekler bütünü” olarak tanımlamıştır. Bu tanım çerçevesinde, grup boyutlarının değişiklik gösterebileceğini, böylelikle de bu kavramın belli bir bölgede yaşayan “toplum” olarak ifade edilen büyük ya da “aile” olarak adlandırılan küçük bir insan grubuna yönelik kullanılabilir (bkz.Karadağ,2004:9-15).

Bütün bu kavramların çeviribilimine yeni bir bakış açısı getirdiği artık çok açıktır. Yeni biçim ve modellerin benimsenmesi ile kültür dizgesinde gerçekleşen dönüşümler bu kavramlar dizgisiyle açıklanabilmekte ve çevirinin bu dönüşümlerde oynadığı rol bu kuramsal çerçeve içinde çok daha belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Even-Zohar'ın kültür alanını kapsar bir şekilde yaptığı çalışmaları, İsraili çeviribilimci Gideon Toury (1980 ve 1995) çeviribiliminde ele almış ve çoğul-dizge kuramından yola çıkarak “tarihsel betimleyici çeviribilim alanının” kurucularından biri olmuştur. Even-Zohar'ın “eşdeğerlik” ve “yeterlilik” kavramlarına getirdiği yeni yorumuyla, Toury “norm” kavramını geliştirmiş ve çeviri ürünlerinin incelenmesinde, bu ürünlerden yola çıkarak genellenebilecek, düzenli çeviri davranışların belirlenmesinde kullanılabilir bir yöntem oluşturmuştur. Toury, Even-Zohar'ın çoğul-dizge kuramına getirdiği yeni açılımlardan da yararlanmışır. Özellikle kültür planlaması ile çeviri arasındaki ilişkileri ortaya koyan, normların toplumsal kültürel boyutunu vurgulayan

çevirinin farklı faktörlerin katılımıyla ilerleyen bir “uzlaşma süreci” olarak öne çıktığı çalışmalar gerçekleştirmiştir (bkz. Toury, 1995:53-69).

Ancak bu yeni yaklaşımı eleştiren çeviri araştırmacılar da vardır. Çoğul-dizge kuramını çok şekilci ve sınırlı olmakla suçlayan André Lefevere ve Susan Bassnett, çoğul-dizgenin yazın içerisinde dizgelerin gerçekten de varmış gibi ele aldığı, kavramları ve çizim kullanımlarıyla anlaşılabilir olduğunu ve “birincil”, “ikincil” yazın gibi soyut sınıflandırmalarıyla somut araştırmalara veri oluşturmak için yetersiz kaldığını öne sürmüşlerdir. Bundan dolayı, André Lefevere kendi dizgeler kavramını Even-Zohar’ın kavramlarından farklı ele alarak, çeviri sürecini ve toplumu oluşturan dizgelerin “hamilik”, “ideoloji”, “yazın kuralları” ve “söylem evreninden” oluştuğunu belirtmiştir. (bkz. Hermans, 1999:123-127).

Lefevere’e göre (1992), çeviri bir yeniden yazmadır (rewriting). Bu bağlamda ise “hamilik” yazının okunmasını, yazılmasını ve yeniden yazılmasını sağlayan ya da engelleyen güçler, kişiler ve kurumlar olarak tanımlanır. Hamilik yazınsal dizgeye doğrudan müdahale etmek yerine, onu eleştirmenler, öğretmenler, antolojisiler ve çevirmenler aracılığı ile denetlemeyi tercih etmelidir. Böylece, dizgenin ideolojisini ve yazınsal kuralları onlar tarafından korunabilir (bkz. Aksoy,2002:52).

Lefevere (1985), bir toplumda edebiyatın oluşması için en gerekli kavramın yazınsal kurallar olduğunu savunmuştur. Ona göre, ancak bu kurallar sayesinde kültürel iletişim sağlanır, yeni kaynak metinler oluşturulur ve “yeniden yazılan metinler” diye adlandırdığı çeviri ürünleri üretilir. Ayrıca Lefevere, kültürel alışverişin büyük bir kısmı “özgün” metinlerin sayesinde değil, yeniden üretilmiş çeviri metinlerin aracılığı ile oluştuğunu savunmuştur. Görüldüğü gibi Lefevere ve Bassnett, çeviri olgusunu çok geniş

bir toplumbilimsel, tarihsel ve kültürel çerçevede ele alarak incelemiştirlerdir. Başka bir deyişle, çevirinin “çok alanlı” (multidisciplinary) bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bu çeviri yaklaşımında, çeviri artık yalnızca yazınsal, dilsel ve kültürel boyutu olan bir olgu olmaktan öte, dizgesel bir toplumsal-tarihsel olgu olarak ele alınmıştır (bkz. Aksoy,2002:52).

Itamar Even-Zohar ve James Holmes’ın çalışmalarından etkilenen Toury (1995), çeviribilimi karşılıklı etkileşim içinde olan üç alan kapsamında incelemiştir. Bu alanlar “çeviri kuramı”, “uygulamalı çeviribilim” ve “betimleyici çalışmaları” alanlarıdır. Toury’de (1995:10-24), betimleyici çalışmalarda çeviri işlevleri, süreçleri ve ürünleri birbirleriyle ilişkili olduğunu vurgular. Ona göre, bu ilişki birinin diğer ikisini doğrudan etkilemesiyle meydana gelmektedir. Diğer bir deyişle, bir çevirinin içinde yer alacağı erek kültürdeki konumu ve işlevi, çeviri ürünün metinsel ve dilbilimsel yapısından ötürü, kaynak metinle olan ilişkisini belirleyen önemli bir faktördür.

Toury’e (1995:25) göre, çevirinin işlevi erek kültürün, çeviri metinden beklenen gereksinimlerine göre, yine erek kültürün kültürel ve göstergesel koşulları doğrultusunda belirlenmelidir. Bu nedenle, erek kültür gereksinimi ve beklentiler kaynak metin özelliklerinin çeviride ne derece korunacağı ya da göz ardı edileceği konusunda çevirmenin kararlarını etkileyen ve hatta belirleyen önemli etkenlerdir.

Çevirinin erek kültürdeki işlevi, çeviri sürecini ve çeviri ürününü yönlendiren ve belirleyen güçlü etmen olarak kabul edilmektedir. Çeviri işlevinin, bu üç unsur içinde diğer iki etmene oranla daha belirleyici olduğu söylenebilir. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi bu etmenler sürekli birbiriyle etkileşim içindedir ve bu konuda yapılacak bir

araştırmada birini diğerinden ayrı görmek veya süreç ya da ürünü göz ardı etmek mümkün değildir.

Bu görüşleriyle Toury, Bengi'ye göre (1995:15-16) Holmes'n eviri yaklaşımı sadece benimsemek ve geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda bu yaklaşımıyla eviribilimin erek-odaklı tartışmalarını da başlatan ilk kişi olur. Toury'nin erek-odaklı yaklaşıma göre, kaynak metin yalnızca kaynak kültür için üretilen bir metin niteliği taşımaktadır. Erek metin ise, erek kültür normlarına göre üretilen “bambaşka” ve “yeni” bir metindir. Çeviri sürecinde ise kaynak metin dokunulmazlığını çevirmen artık dikkate almaz, nk onun ürettiği metin tümüyle erek kültür için üretilen, neredeyse özgün bir metin niteliğindedir. Amaç, erek metnin erek kültürde bir işlevi yerine getirmesidir. Toury böylece eviri sürecine ve eviri etkinliğine, eviri bilimsel bütünleyici, nesnel ve dizgesel bir yaklaşım getirmiştir.

Toury'nin geliştirdiği erek-odaklı eviri yaklaşımı şöyle özetlenebilir. Toury'e (1995:1-7) göre, eviri metinleri gözlemlenebilir bir olgudur ve bu nedenle eviri ile ilgili araştırmalar gözlemlenebilir olgu olarak eviri metinleri ile başlar. Betimleme alanı içerisinde değerlendirilen eviri olgusunu dizgeli bir biçimde betimleyerek açıklamak ve bu bulgular üzerinde araştırma yapmak bu yaklaşımın temel aldığı ana bileşenlerdir. Yapılan araştırmalar sonucu betimleme ile elde edilen verilerle bu yaklaşımın doğruluğu sürekli sınanabilir ve gerektiği durumlarda değişiklikler yapılabilir.

Çeviri alanında olabilecek ilişkiler ile olması gereken ilişkiler birbiriyle asla hiçbir zaman uyumlu olacağı düşünülemez. Gerek uygulama alanında, gerekse kuram alanında elde edilen bilgiler Toury'e (1995:21-39) göre oluşturacak kurama sağlam veri tabanı olarak değerlendirilmektedir. Bu ise eviri alanında yapılan çalışmalara gerçekçi bir

görünün kazandıracaktır. Çeviri amaca yönelik bir eylem olduğu için, erek-odaklı çeviri yaklaşımında çevirinin sadece erek dizgede geçerliliği vardır. Bu nedenle, çeviri metni erek kültürün diğer gerçekleriyle sürekli bir etkileşim halindedir. Böylece, bu yaklaşımda araştırma kaynak metnin çeviride yarattığı sorunlardan çok, çeviride belirlenen çözümler üzerine yoğunlaşmaktadır.

“Ancak bu çeviri metnin kaynak metinle olan ilişkisini yadsımak anlamına gelmemektedir. Çeviri metnin çıkış noktası doğal olarak kaynak metindir ve çeviri metin kaynak metinle eşdeğerlik ilişkisi içindedir. Ancak eşdeğerlik kavramı bağlamında çeviri araştırmalarını yönlendirecek soru, çeviri metnin kaynak metnin eşdeğeri olup olmadığı değil, iki metin arasında ne tür ve derecede bir eşdeğerlik olduğudur” (Bengi-Öner, 1999:118-119). Bu anlamda bu görüşle birlikte “eşdeğerlik” kavramına yeni bir bakış açısı da getirilmiştir.

Betimleyici çeviri yaklaşımına göre, çeviribilimi görgül bir bilim dalıdır ve kuramı temel alarak kendi araştırma konusuna gönderme yapar. Çeviribilimin amacı, araştırma nesnesinin betimlenmesi olarak belirlenmiştir. Araştırma nesnesi ise çeviri olgusudur. Betimleme eylemi sonucunda elde edilen veriler sayesinde kuram sürekli denetim altında tutulur ve gerektiğinde üzerinde değişiklikler yapılabilir. Buradaki bilgiler ise doğal olarak çeviribilimin uygulamalı alanına yansır. Yani çeviribilimi alana, çeviri olgusunu betimlemeye yönelik ilişkilerin saptandığı “betimleyici alan”, olası ilişkilerin ortaya konduğu “kuram alanı” ve olması gereken ilişkilerin belirlendiği “uygulamalı alan” olarak üç grupta toplanır. Betimleyici alanda “eşsüremlî” ve “artsüremlî” olarak yapılan araştırmalarla elde edilen bilgiler, kuram geliştirmeye sağlam bir veri tabanı oluşturur.

Böyle bir veri tabanı hem kuram geliştirmeye hem de uygulamalı alanda yapılan çalışmalara gerçekçi bir görünüm kazandıracaktır.

Toury (1995:1-7), önyargıya dayalı hipotezlerin ve kurumsal modellerin sebep olduğu kurgusal yaklaşımların görgül bir disiplinin doğasına aykırı olduğunu ileri sürer. Çeviri çalışmalarının ise gerçek yaşamın gözlenebilir ve yeniden oluşturabilir olgularından yola çıktığını belirtir ve gerçek yaşam davranışının yani uygulamanın ve uygulamaya temel oluşturan kuramın, uygulama ve kuram arasındaki uçurumu azaltabileceğini vurgular. Bu nedenle, çeviri çalışmalarının amaçlarından birisi hiç şüphesiz çeviribilimin kuramsal dalını besleyecek ve geliştirecek betimleyici çalışmalardan elde edilecek sonuçlara ulaşmak olduğunu ileri sürmektedir. Çeviribilimi alanında Toury'nin ileri sürdüğü bu yaklaşımla çeviri olgusu yeniden betimlenmeye çalışılmıştır.

Çeviriyi erek kültür bağlamda ele alan bir başka araştırmacı da Hans J. Vermeer 1978'de yayımlanan makalesinde edimibilim etkisi altında kalarak metnin bir işlevi olduğunu ve bu işlevin belli bir kültür ortamı içinde bir işlevi yerine getirmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Daha sonra Katharina Reiss ile birlikte metnin işlevini temel alan işlevsel yaklaşımı geliştirmişlerdir. “Skopos” olarak adlandırdıkları bu yaklaşıma göre erek metin erek kültür içinde yerine getirmeyi amaçladığı bir işlevle biçimlenir. Başka bir anlatımla çeviri erek metnin erek kültür ortamı içinde amaçlanan işleve göre yapılmalıdır.

Yunanca'da “amaç, sonuç, planlanan iş” gibi anlamları içeren “Skopos” kavramından adını alan bu yaklaşıma göre çeviri etkinliğin her etkinlikte olduğu gibi bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilmesi gerekmektedir (bkz. Dizdar,1998:104-107). Amaç, erek metni erek kültürde yerine getireceği işleve göre oluşturmak ve belirlenen amaçlara göre erek kültürde bir işlevi yerine getirmesini sağlamaktır. Ayrıca Vermeer (1990:69-153)

bu yaklaşımla çevirmene büyük sorumluluk düştüğünü belirtmektedir. Çevirmen, erek metnin erek kültürde en üst düzeyde işlevini yerine getirmesini sağlayacak olan etmenleri saptayarak çeviri sürecinde izleyeceği yolu kendisi belirlemekle sorumludur. Vermeer, çevirmenin çeviri sürecinde kaynak metnin kaynak kültür içinde işlevini de dikkate alarak aynı işlevi yerine getirecek erek kültürde erek metni oluşturmak olduğunu belirtmektedir.

Bu yaklaşım çerçevesinde çevirmen iyi bir gözlemci ve kaynak metin iletilisini doğru yorumlayabilen bir kültür uzmanı olmak durumundadır. Kùltürler arası iletişimi sağlayabilmesi için, çevirmen hem kaynak hem de erek kültürün oluşturduğu sınırlamaları aşarak, kaynak ve erek kültür ilişkileri saydamlaştırıp çeviri kararlarını bu yönde almak zorundadır (bkz. Snell-Hornby,1986:106). Bu yaklaşımı erek kültürü ve erek metni öne çıkartan “ürün-odaklı” ve “betimleyici” özelliğinden dolayı “erek-odaklı yaklaşım” olarak tanımlanmaktadır.

Erek-odaklı kuramı destekleyen bir başka çeviribilimci Justa Holz-Mänttari'dir. Finlandiyalı çeviribilimci, çeviri etkinliğini “bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilen bir eylem türü” ve insanları da bu amacı yönlendiren “iş bölümüne dayalı toplum” olarak tanımlamaktadır (1984). Erek metin ise “erek kültür ortamı”, yani erek metnin oluşma koşulları ve içinde ele alınacak ortamın doğrultusunda oluşturulur. Çeviri bu durumda bir iletişim uzmanı olan çevirmen tarafından erek dili baz alan, bu doğrultuda oluşan ve yeniden kurgulanan bir eylem biçimidir. Holz-Mänttari her eylemin daha önceden belirlenmiş bir amaca yöneldiğini varsayar ve çeviriyi de bir eylem olarak kabul eder. Dolayısıyla çeviri ona göre bir amaca yönelik oluşturulmalıdır. Çeviri eylemin amacı bu bağlamda, erek kültür ve erek toplum normları doğrultusunda kùltürler arası iletişimi sağlamaktır. Çevirmen ise bu durumda, çeviri etkinliğine hakim olan ve işlevsel çeviri

kararları alan bir “iletişim uzmanı” konumundadır (bkz. Nord,1991:30-31). Çevirmen aynı zamanda çeviri etkinliğine hakim, erek metnin oluşum sürecinde yönlendiren ve yararlanabileceği tüm kaynakları ekonomik bir biçimde kullanarak erek metnin nasıl oluşacağına karar veren merci konumundadır. Bununla birlikte, oluşturduğu çeviri metnin de erek kültürde işleyeceğine kanaat getiren ve bu yönde tüm sorumluluğu da üstlenen bir uzman konumundadır. Çevirmen kararlarını etkileyen bu durum özünde yapılan çevirinin erek kültür odaklı olması gerektiğini göstermektedir (bkz. Snell-Hornby,1986:107-108).

Holz-Mänttari bir başka çeviri tanımında ise erek-odaklı bakışı daha da radikal bir şekilde dile getirir. Bu çeviri yaklaşımında, kaynak metin pek önemsenmemekte ve salt erek ürünü oluşturmaya yarayan bir araç ürün olarak belirlenmektedir. Bu yaklaşıma göre, bir çeviri etkinliğinde önemsenmesi gereken sadece çeviri üründür. Holz-Mänttari'nin bu yaklaşımı ilginç bulunsa da, birçok çeviribilimci tarafından çeviri etkinliğinde kaynak metnin işlevini neredeyse yok saydığı için çok eleştirilmiştir (bkz. Snell-Hornby,1986:109-111). Bütün bunlara rağmen Holz-Mänttari'nin bu yaklaşımını erek kültüre odaklanmış olması nedeniyle “erek-odaklı” bir yaklaşım olarak değerlendirmek mümkündür.

Bütün bu açıklamalar, birincil olarak erek metnin oluşturulduğu kültürel ortamın dikkate alınmasını ve erek metnin erek kültürde bir işlevinin yerine getirmesi gerektiği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Böylece bunlar erek odaklı çeviri yaklaşımının ortak yönünü oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, bu bölümde ele alınan erek-odaklı yaklaşımlar, kaynak metin dokunulmazlığını savunan görüşler önemsememektedir. Erek-odaklı yaklaşıma göre çeviri, ancak erek kültür ortamında bir işlevi yerine getirirse başarılı bir çeviriden söz edilebilir.

Erek-odaklı çeviri yaklaşımlarda, çeviri erek okur için oluşturulan bir üründür ve kaynak metin okuru ve ortamı ön planda değildir. Böylece erek metin kaynak metinden sadece yararlanarak oluşturulmuş “yeni” bir metindir. Bir başka yorumla, çeviri ürünü erek toplumsal normları da içeren, duruma göre gerektiği zaman devingen bir sürecin sonunda oluşan yeni bir metindir. Bu metni ise çevirinin olduğu koşullara göre şekillendiren ve ortaya koyan çevirmen, çeviri sürecini saydamlaştırmak ve erek metni erek kültürde işlevini yerine getirmek için doğru yere oturtmakla görevli bir uzman konumundadır.

III. ÇEVİRİBİLİMİNDE “EŞDEĞERLİK SORUNU”

Çeviri ister kaynak-odaklı ister erek-odaklı yaklaşımlarla ele alınsın, çeviri sürecinde bir çok güçlüklerle karşılaşmaktadır. Her iki yaklaşımda çeviri sürecinde ortaya çıkan sorunlara tümüyle yanıt vermekten uzak kalınmıştır. Ancak, öteden beri üzerinde en çok tartışılan ve henüz çözümlenmemiş sorunların başında “eşdeğerlik” sorunu gelmektedir. Kaynak ve erek dillerin hem yapısal hem de genetik özellikleri bakımından farklı dil grupları içinde yer alabileceğini de göz önünde bulundurunca, eşdeğerlik ilişkisini kurmakta sürekli sorunlarla karşı karşıya gelmek doğaldır.

Bilindiği gibi, kaynak dilde oluşturulmuş bir metinden yola çıkarak erek dilde “eşdeğer” bir metin oluşturmak belirli bir süreci içerir. Bu süreçte çevirmen çevireceği metni anlamlandırmaya çalışır. Bu anlamlandırma sürecinde çevirmenin kaynak metne yükleyeceği anlamlar, erek metnin temelini oluşturur. Bir başka deyişle, çevirmenin kaynak metni anlamlandırma ve ya yorumlama sürecinde vardığı “eşdeğerlik” anlayışı erek metni oluşturmada belirleyici etkidir.

Ancak burada sözü edilen “eşdeğerlik” kavramı çeviriye ilişkin araştırmalarda farklı çeviriaraştırmacıları tarafından değişik açılardan ele alınmıştır. Neredeyse her bir bilimadamı tarafından farklı yorumlanan “eşdeğerlik” kavramı üzerinde bu nedenle ortak bir görüşe varılamamıştır.

Bu bağlamda kaynak-odaklı yaklaşımlar çerçevesinde kaynak metinden yola çıkarak “eşdeğer” bir erek metin üretmek doğrudan bu süreci gerçekleştirmekle görevli çevirmenin benimsediği çeviri anlayışıyla ilişkilidir. Çevirmen, çeviri ürününü benimsediği çeviri anlayışın öne sürdüğü çeviri kuralları ve ilkeleri doğrultusunda verdiği çeviri kararlarıyla oluşturur. Çevirmen bu kurallar ve ilkelere göre “iyi”, “doğru”, “başarılı” ve bununla birlikte “eşdeğer” bir metin oluşturmak için kaynak metnin yazarın söylemek istediklerini tam olarak kavramak, metin içi ve dışı etmenleri metin dilbilim ve yazın kuramları çerçevesinde irdelemek, yorumlamak, çözümlenmek ve yazın metnin içerdiği anlamı erek dilde yeniden yaratmak durumundadır. Ancak bütün bunları yaparken erek metnin kaynak metinden olumsuz etkilenmesine ve kaynak dile özgü kullanımları erek dile olduğu gibi yansıtılmasına engel olunamıyordu.

Çeviride 1980’lerden sonra benimsenen erek-odaklı çeviri yaklaşımlarda çeviri daha geniş bir çerçevede ele alınır ve bununla birlikte “eşdeğerlik” anlayışı da değişir. Kaynak-odaklı çeviri yaklaşımın tersine, erek-odaklı yaklaşımlarda çevirmenden beklenen kaynak metin yazarın kendine özgü biçimini ve kaynak metnin özgünlüklerini erek dilin anlatım olanakları içinde kendi kararları doğrultusunda yeniden yaratmaya çalışmaktır. Bu yeni anlayışla, “eşdeğerlik” kavramının yerini kaynak dilde “yeterlik” ve erek dilde “kabul edilebilirlik” ilkeleri alır. Böyle bir anlayışla yapılan çevirilerde, sözcüklerin anlamlarını doğru kavrayamamaktan ya da onları doğru aktarmamaktan kaynaklanan “yanlışlar” çeviri

etkinliği sürecinde ortaya çıkabilecek “ayrılıklar” olarak tanımlanır. Böylece erek metin ile kaynak metnin “eşdeğerlik” ilişkisi de betimlenebilir.

Eşdeğerliğin bu kadar çok boyutlu olması, onun sorunlarının da o oranda çok yönlü olması anlamına gelmektedir. Bundan dolayı eşdeğerlikle ilgili zorlukların çeviri etkinliği sırasında her zaman çözülebileceğini söylemek güçtür. Bu güçlüğün özellikle dillerarası yapısal farklılıklar ve değişik anlatım biçimlerinden ileri geldiği öne sürülmektedir.

Eşdeğerliğin kaynak-odaklı ve erek-odaklı yaklaşımlarda nasıl ele alındığını araştırıp değerlendirmeden önce bu kavramla ilgili en temel soruna değinmekte yarar var. Eşdeğerlik kavramı da en az içinde yer aldığı alan kadar zor tanımlamaktadır. Çeviri kavramını tanımlarken yaşanan sorun burada tekrarlanıyor ve “eşdeğerlik” kavramına ilişkin de üzerinde herkesin görüş birliğine vardığı bir tanıma rastlanmıyor.

III.1. Eşdeğerlik Tanımı

17.yüzyılda öteden beri süregelen “dillerin çevrilmezliğine” karşı çıkan bilimadamları, dolayısıyla kaynak dilde erek dile eşdeğerlik bulunamayacağı düşüncesine de karşı çıkarlar. Bu bilimadamlarına göre, dillerin temel yapısını oluşturan evrensel özellikler çevrilebilirliği kolaylaştıran bir etmendir. Öyleyse kaynak dildeki her ifadeye erek dilde bir eşdeğerlik bulunabilir. Bu bağlamda Koschmieder’in ifade ettiği gibi (1953), “evrensellik ilkesi“ ne göre “anlam”, kaynak dil ve erek dilde de aynı biçimde ifade edilebilir. Koschmieder ayrıca kaynak dildeki her anlatımın erek dildeki eşdeğerliği “dil içi”, “diller arası” ve “göstergeler arası çeviri” biçiminde karşılanabildiğini savunmaktadır (bkz Stolze,2001:51-53).

Çeviribilimi alanında en tartışmalı kavramlardan olan eşdeğerlik, çeviribilimin gelişim süreci içerisinde hem dilbilimciler hem de çeviribilimciler tarafından sıkça tartışılmış ve birbirinden oldukça farklı tanımlanmıştır. Dolayısıyla bu güne dek herkes tarafından kabul edilebilecek bir tanım üzerinde anlaşılammıştır.

Genel anlamda “eşdeğerlik” kavramından bir dildeki bildirinin hem içerik hem de biçim yönünden bir başka dile aktarılmasını anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, “eşdeğerlik” kaynak dil metni ile erek dil metni arasında sözcük ve sözdizimi yönünden yeterli ölçüde “denklik” kurma ve bununla birlikte kaynak dildeki bir bildiriye (mesajı) anlam, işlev, biçim (üslup) bakımından erek dile en doğal biçimde “yansıtma” işlemi olarak değerlendirilmektedir.

“Eşdeğerlik” sözcüğü değişik sözlüklerde (bkz. Arkadaş Türkçe Sözlük,2000:342; Türk Dil Kurumu Sözlüğü,1994:279; Langenscheidt Sözlüğü,1993:161) “değer“, “ölçü“, “güç“, “etki” v.b. açılardan eşitlik karşılığıyla verilmektedir. Alexieva’ya (1993:102) göre, Latince “aequalis” yani eşit, benzer anlamına gelen sözcükten İngilizce’ye geçen “equivalence” sözcüğü dilimize de “eşdeğerlik” yani “aynı değerde olma”, “eşitlik” gibi karşılıklarla kullanılmaktadır.

Çeviribilimi açısından “eşdeğerlik“, James Holmes (1972) ve Van den Broeck’in da belirttiği gibi tam bir özdeşlik olarak asla algılanmamalıdır. Onların yorumuna göre çeviribilim bağlamında eşitlik ya da benzerlik birebir aynı olma anlamına gelmemektedir ve “yaklaşık olmanın” çeşitli dereceleri vardır (bkz. Alexieva,1993:102-103).

Öte yandan, “eşdeğerliği” tanımlama çabalarına büyük katkısı olan Catford da (1965:21) eşdeğerliği çeviri araştırmalarda anahtar bir terim olarak kabul eder ve çeviri uygulamasında erek dilde eşdeğerliğinin bulunmasının en başta yerine getirilmesi gereken bir görev olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca çeviride eşdeğerliğin doğasını ve koşullarını tanımlamanın önemli bir sorun yarattığını da belirtmiştir.

Güttinger’in (1963) “eşdeğerliği” kaynak metin, kaynak dilin okurunda uyandırdığı etkinin, erek metnin de erek dil okurunda uyandırabilmesi olarak tanımlar (bkz. Göktürk,1994:55).

Eşdeğerlik kavramı” özünde matematik alanında kullanılan bir kavramdır ve Wills (1977:159) bu durumu vurgulayarak nasıl matematikte denklemlerde, eşitlik işaretinin iki yanındaki öğeler birbirleriyle yer değiştirebiliyorsa, çeviride de bu nitelikteki bir $x=y$ ilişkisi, yani “eşdeğerlik ilişkisi”nin mevcut olması gerektiğini savunmaktadır.

Çeviride eşdeğerlik kavramına daha eleştirel yaklaşan W. Dressler (1975:107) bu görüşe karşı çıkar ve eşdeğerliğin çevirinin doğası gereği ‘simetrik’ olamayacağını belirtir. Başka bir deyişle, dil ve kültür farklılığından dolayı kaynak ve erek metnin hiçbir zaman eşdeğer olamayacağına dikkat çeker.

Göktürk (1986:164) Dressler gibi, diller arası çeviride, birbiriyle akraba olan dillerde dahi bir çok durumda birebir eşdeğerlik kurulamayacağını belirtmektedir. Akraba olmayan dillerde ise bu durum daha da güç görünmektedir. Hatta bazı durumlarda kaynak dildeki bir öge ya da anlatım biçimi, erek dilde eşdeğerlik bağlamında birden çok seçenek sunsa bile, bazen çok sınırlı ölçüde, bazen de hiçbir seçenek sunmayabilir.

Göktürk’ün eşdeğerlik tanımlamasına Kocaman’da (1992:7) katılmaktadır. Kocaman da dillerin hem yapısal hem de genetik özellikleri bakımından farklı dil gruplarında yer almalarını gerekçe göstererek özellikle yapısal bir eşdeğerlikten söz etmenin imkansız olduğunu vurgulamaktadır. Her iki bilimadamı da her dilin kendine özgü yapı ve dil dizgesi, ayrıca farklı dil ailelerine ait olması nedeniyle iki dil dizgesinin birbiriyle örtüşmeyeceği konusunda görüş birliğindedirler.

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan betimleyici çeviri araştırmalarına öncülük eden James Holmes de çeviribilimde eşdeğerlik kavramına karşı

çıkarak, bu kavramının matematiksel bir olgu olduğunu ileri sürmektedir (bkz. Bassnett,1980:26).

Sonuç olarak, eşdeğerlik tanımı çok farklı açılardan ele alınarak betimlenmeye çalışılmıştır. Kaynak metin ile erek metin arasında her düzeyde bir “eşdeğerliğin” zor olacağını ifade eden bu yorumlar, “eşdeğerlik” kavramın neden çeviribilimi alanında sürekli bir tartışma konusu olduğunu ve bu tanım üzerinde neden uzlaşamadığını açıkça ortaya koymaktadır. Bir taraftan kaynak metin ve erek metin arasında yüzde yüz bir eşdeğerliğin olmayacağı görüşü, diğer taraftan ise kaynak dildeki dilsel öğelere erek dilde denklik bulma çabası, eşdeğerlik kavramı çeviribilimi alanında sürekli bir tartışma konusu yapmıştır. Eşdeğerlik kavramı bir çok farklı bileşenleri içermesi bakımından tanımlanması güç bir kavram olarak her durumda çözümlenmesi gereken bir sorun olarak ortada durmaktadır.

III. 2. Çeviribiliminde Eşdeğerlik

Önceki bölümlerde açıklanan kaynak-odaklı ve erek-odaklı yaklaşımlar da çeviriaraştırmacıları çeviriyi farklı boyutlarda ele almış olsalar da, çeviri sürecinde ortaya çıkan güçlükleri giderecek bütünlüklü bir çözüm önerisi geliştirememişlerdir. Her iki yaklaşım bağlamda her çeviri durumunda eşdeğerlik temel bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Kimi yaklaşım “eşdeğerlik” kavramı yerine “çevrilebilirlik”, “anlamın aynı olması”, “iki dilde örtüşme”, “denklik” gibi ifadeler kullanılsa da, özünde söz edilen şey diller arası “eşdeğerlik” arayışından başkası değildir. Çeviri çalışmalarda sürekli olarak

karşılaşılan “eşdeğerlik” sorunu, bundan sonraki bölümde hem kaynak-odaklı hem de erek-odaklı yaklaşım çerçevesinde ele alınacak ve bu yaklaşımların eşdeğerliği nasıl değerlendirdikleri ayrı ayrı incelenecektir.

III.3. Kaynak–Odaklı Yaklaşımlarda Eşdeğerlik

Kaynak-odaklı çeviri yaklaşımında temel amaç, kaynak kültür, kaynak dil ve kaynak metine bağlı kalarak “iyi” ve “doğru” çeviri yapmaktır. Çeviri böylece “iyi”, “doğru” ve “sadık” sözcüklerine indirgenmiş olmaktadır. Ancak kaynak-odaklı çeviri yaklaşımının sunduğu kurallar ve ilkelerle, amaçlanan “iyi” ve “doğru” çeviri düzeyine hiçbir zaman ulaşmak mümkün olmamıştır.

Başlangıçtan, Schleiermacher dönemine kadar geçen süre içerisinde “iyi” ya da “doğru” çeviri, çevirmenlerin kendi benimsedikleri tutuma göre ya da kendi çeviri anlayışlarına uygun olarak izledikleri yöntemlere göre yapılmaya çalışılmıştır. “İyi” ve “doğru” çeviriden anlaşılan ise yüzyıllar boyunca kaynak metne bağlı kalarak yapılan çeviriler anlaşılmaktadır. Cicero’dan başlayarak Hieronymus, Horace, Martin Luther, Dolet, Dryden, Tyler, Longfellow ve Schleiermacher’dan 20.yüzyıla kadar uzanan süreç içerisinde çeviri tartışmalarında öne çıkan “iyi” ve “doğru” çeviri anlayışı bir bakıma kaynak metne bağlı olarak erek metinde eşdeğerlik bulma biçiminde sürdürülmüştür.

Bu dönemdeki çevirmenlerden bazıları örneğin Cicero (M.Ö. 106-43), Horace (M.Ö.65-8) ve diğerleri özgür çeviri yöntemini benimsemiş olsalar da, kaynak metnin göz ardı edilemeyeceğini vurgulamışlardır. Ancak, yine de kaynak metin kurallarına bağlı

kalmanın çevirmeni her zaman bir çıkmaza sokacağını da dile getirmişlerdir. Serbest çeviri yöntemini benimseyen çevirmenlerden bazıları ise kutsal metinlerin çevirisi söz konusu olunca, kaynak metine bağlı kalmadan çeviri yapılamayacağını öne sürmüşlerdir. Kaynak metne bağlı kalmadan yapılacak olan kutsal metinlerin çevirisinin, kaynak metinlerin özünü zedeleyeceğini ve bu çevirilerin çeviri olarak nitelendirilmeyeceğini dile getirmektedirler. Bu anlamda kutsal metinler erek kültüre eşdeğer bir biçimde çevrilebilmesi, ancak kaynak metine bağlı kalınarak sürdürmek mümkün olmuştur (bkz.Bassnett-McGuire,1980:43).

Her ne kadar özgür çeviri için bu durum söz konusu olmasa da, özgür çeviri anlayışı ile yapılan bütün çevirilerde uyulması gereken bir dizi kuralların olduğu her dönemde dile getirilmiştir. Çeviri sürecinde uygulaması gereken kurallar ve ilkeleri belirleyen etmen ise, kaynak metnin kendisidir. John Dryden'in de (1631-1700) belirttiği gibi, duruma göre erek metinde eşdeğer bir etkiyi yakalayabilmek için her iki tutumdan da duruma göre uzaklaşmak mümkündür. Dryden, kaynak metine bağlılık anlamda çeviride "öykünme" yöntemini benimsemiştir. Özünde öykünme de kaynak metine bağlı kalma, onun ilkeler ve kurallarını benimsemektir Dryden bu durumu metnin anlamının kutsal olduğunu, bu nedenle de anlamının değiştirilemediğini vurgulayarak kaynak metne bağlılığını gerektirdiğini dile getirir. Tytler (1791) ise, kaynak metnin biçimini ve içerdiği anlamı kaynak metnin akıcılığı ile erek kültür okuruna aktarmak olduğunu belirtir. Ancak aktarmada belirleyici olan kaynak metnin biçim ve içeriğine bağlı kalarak oluşturmaktır. Schleiermacher'e kadar geçen süre içinde bütün çevirmenlerin benimsediği yöntem "iyi" ve "doğru" çeviri yapmaya yöneliktir. Yöntem ne olursa olsun çevirmeni yönlendiren çeviri kurallarını ve ilkelerini belirleyen etmen hep kaynak metin olmuştur (bkz.Snell-Hornby,1988:12).

Schleiermacher (1813) ile birlikte çeviride metin türünün belirleyiciliği öne çıkmıştır. Schleiermacher'in çeviri anlayışı olarak kullandığı “yazarı okura götürmek“ ya da “okuru yazara götürmek” kavramları, bugün çeviribiliminde “kaynak-odaklı” ve “erek-odaklı” yaklaşımları karşılayan kavramlardır. Schleiermacher ile başlayan çevirinin bilimselleşme süreci boyunca yapılan bütün çeviriler genel anlamda kaynak metine bağlı kaynak metni temel alan bir anlayışla yapılmıştır. Kaynak metne eşdeğer bir erek metnin üretilmesinde her çevirmen kendine özgü karşılıklar ya da denklikler bulma yoluna gitmiştir. Bu anlamda genelleyci bir görüşten ve tutumdan söz etmek mümkün değildir (bkz. Kurultay,1985:192-217).

Wills (1980:14-17), çeviriye dil dizgeleri bağlamda yaklaşarak çeviride eşdeğerliğin sözcük ve söz dizim boyutlarının ötesinde, metin bağlamında ele alınması ve tanımlanması görüşündedir. Ayrıca da çeviride bir “göstergebilimsel yöntem”in kullanılmasını yararlı olacağını, çünkü metinlerin, “anlamsal ve biçimsel” bakımdan eşdeğer olarak aktarılması gerektiğini ileri sürer. Bunun ise en iyi biçimde göstergebilimsel çözümlene yöntemiyle gerçekleştirilebileceğine dikkat çekmektedir. Ancak eşdeğerlik konusundaki bu kuramsal düşünceler, somut örneklerle desteklenemediği için daha sonraki yıllarda eleştirilmiştir.

20.yüzyılın ikinci yarısından sonra, dilbilimin gelişmesiyle birlikte çeviri dilbilimin bir alt alanı olarak ele alınmıştır. Leipziger Okulu (Otto Kade, Albrecht Neubert, Gert Jäger) döneminden sonra, çeviri dilsel bir aktarım süreci olarak kabul edilmiştir. Haber tekniği ve iletişim alanında “transfer” , “kod” ve “kod değiştirme” kavramları çeviri alanında kullanılan iki temel kavramdır. “Eşdeğerlik” açısından bu iki kavramın önemi kaynak metindeki bilgi içeriğinin erek metinde değiştirilmeden bir başka “kodla”

yeniden üretilmesidir. Bilgi içeriklerin değişmezliği talebi beraberinde çeviri alanında karşılaşılan temel sorun olarak kaynak dildeki dilsel öğelere denklik arama biçiminde ortaya çıkmıştır (bkz. Stolze,2001:56).

Bir başka deyişle, kaynak ve erek metinlerinin eşdeğer olabilmeleri için kaynak metnin “değişmez içeriği”, yani kaynak metnin taşıdığı anlam, erek metnin okuruna tam olarak iletilmelidir. Bu yapılırken anlatımsal, biçimsel, biçimsel ve etki bakımından özellikler de erek metinde korunmalıdır. Bu anlamda içeriğin değiştirilmeden erek metine aktarılması ve diller arası iletişimin gerçekleştirilmesi ister istemez kaynak metne erek kültürde bir karşılık bulma girişimi olarak kabul edilir. Bu da kaynak metine bağımlı kalmayı gerektiren bir durumdur. Kaynak metne bağımlı kalmadan, içeriğin değiştirilmeden aktarılması olası değildir. Çevirinin dillerarası bir iletişim aracı olarak gören bu yaklaşım sonuçta bir kod çözümlemesi, kaynak dilsel öğelerin kodlarını erek dilsel kodlarla, yani dilbilimsel öğelerle karşılanması biçiminde değerlendirilebilir.

Çeviride “çevrilebilirlik” ile gündeme gelen “bilginin değişmezliği” koşuluyla birlikte doğal olarak iki dilde örtüşme sorunu gündeme gelmiştir. Otto Kade’ye göre, bu sorun İsviçreli Ferdinand de Saussure’ün ortaya atmış olduğu *langue* (dil) ve *parole* (söz) düzlemleri arasındaki zıtlıklardan kaynaklanmaktadır (bkz.Kuran,1995:42). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft* adlı eserinde Koller (1992:151) bu duruma şöyle bir açıklık getirir:

“Çevirinin oluşabilmesi için kaynak dil birimleriyle erek dil birimleri arasında **söz** düzleminde bir denklik kurulması gerekir, oysa dil dizgeleri, **dil** düzleminde birbirinden farklı özelliklerine sahip oldukları için aralarında anlamsal-işlevsel açıdan bir örtüşme söz konusu olamaz” (bkz. Kuran,1995:54).

Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi, çeviride eşdeğerlik kaynak dil birimleri ile erek dil birimleri arasında denklik kurmaktır. İki farklı dil arasında denklik kurmak sadece sözcük ya da sözdizimsel boyutta değil, daha geniş bağlamda yapılmalıdır. Koller (1992), iki dil arasında derin yapıda, yani dil düzleminde, söz düzleminde de örtüşmeye yardımcı olabilecek bağlantılar belirleyerek ve bunları betimleyerek, çevirmene yardımcı olunması gerektiğini söylemektedir.

Kaynak-odaklı çeviri yaklaşımı kaynak metnindeki içeriğin değişmezliği ilkesi üzerine kuruludur ve bu durum her çeviri türü için geçerlidir. Bu yaklaşıma göre, kaynak metin yazarın söylemek istediklerinden oluşan bir söylemdir. Bu söylemi bir kişinin düşüncelerini ve duygularını açıklamak için kurduğu bir anlatım dizgesi olarak kabul edersek, bu söylemin aktarmayı amaçladığı bir anlamın, bir” değişmez” içeriğin olması gerektiğini de kabul etmek gerekecektir. Eşdeğerlik ise bu değişmez içeriğin erek metinde aynı değerlerle, aynı anlamla yeniden kurulmasıdır. Bu bağlamda Lederer (1994:214), “iki dildeki sözlü ya da yazılı metin parçaları, aralarındaki dilbilgisel yapı ya da sözcüksel seçim farklılıkları ne olursa olsun, anlam bakımından aynı olduklarında eşdeğerdir” diye düşüncesini ortaya koymaktadır.

Bu yaklaşımı benimsemiş olan Paris Okulu dışındaki başka çeviri okulları da “içerik değişmezliği” üzerinde durmuşlar ve bu kavramların ayrıntılı sınıflandırılmasını yapmışlardır. Leipzig okulunun kuramcısı Otto Kade, çeviride “içerik değişmezliğine” bağımlı olarak tam dört ayrı “eşdeğerlik biçimi” olduğu görüşündedir. Eşdeğerliği, çevirmenin yeterliğini, kaynak dil ile erek dil arasındaki yapısal ve sözcüksel sorunlara göre farklı düzeyde kaynak dilsel ögelere karşılık bulmak için sınıflandırır. Kaynak dilsel ögelere karşılık bulma çabaları sözcük düzeyinde bir dilbilgisel denklik bulma çabası

biçiminde açıklanabilir. Kade'ye göre (1968:79), aslında kaynak metnin tek bir ögesine erek metinde bir çok denklik karşılık gelebilir. Bu durumda dil düzleminde yukarıda belirtilen “denkliklerden” bir tanesi mutlaka uygun olacaktır.

Ona göre, iki dil arasındaki dil düzleminde anlamsal bağlamda karşılaşılabilen bu “denklikleri” (potentielle Äquivalente), dört grupta sınıflandırmıştır:

- a) Biri bir denklik (totale Äquivalenz)
- b) Bire çok denklik (facultative Äquivalenz)
- c) Çoğa bir denklik (approximative Äquivalenz)
- d) Sıfır denklik (Null Äquivalenz) (bkz. Stolze,2001:61).

Çeviriyi sözcük düzeyinin ötesinde metin bağlamında ele alan Koller (1979) *Einführung in die Übersetzungswissenschaft* adlı eserinde, çeviride yukarıda sözü edilen “optimal eşdeğerliğin” sağlanması gerektiğini savunur. Eşdeğerliliğin sözcük düzeyi ile sınırlanamayacak biçimde daha çok yönlü ele alınması gerektiğini de vurgular. Bu amaçla metin çevirisinde hem metin ötesi hem de metin içi etkileşimin tümünü kapsayacak bir eşdeğerlik sınıflandırması yapar. Eşdeğerlik düzeylerin kendi aralarında da birbiriyle ilişkili olabileceklerini belirten Koller, onları beş temel başlık altında toplar:

- a) Düzanlamsal Eşdeğerlik: Bir metnin doğrudan nesnel konusuyla, yani metin dışı göndergesel anlamıyla ilgilidir. Çeviri araştırmasında “değişmez içerik” ya da “içerik

düzeyindeki değişmezlik” ile ilgili bir eşdeğerlik konusudur. Böyle bir eşdeğerlik sözcük, dize, tümce ve metin düzeylerinde söz konusu olabilir.

b) Yananlamsal Eşdeğerlik: Sözcük, dizim ve tümce, yani bütün yönüyle özgün bir dilsel yapı gösteren metinler için geçerlidir.

c) Metin Normlarında Eşdeğerlik: Kaynak metinlerin (sözleşmeler, iş yazışmaları, kullanım kılavuzları v.b.) belli sözdizimsel, sözcüksel kalıpların üzerinde uzlaşmış düzenleniş kuralların erek dilin benzer yerleşik kurallarıyla geleneklerine uyacak şekilde aktarılma zorunluluğudur.

d) Edimsel Eşdeğerlik: Özgün bir metnin erek dil okurunun kendine özgü dil kullanımını göz önünde bulundurarak çevrilmesi durumunda edimsel veya kullanımsal eşdeğerlikten söz edilir.

e) Biçimsel-estetik Eşdeğerlik: Özgün metnin (söz oyunları, deyimler, uyak v.b.) iletişimsel içeriğın yanı sıra sözdizimi, biçem özelliklerini ve kendine özgü anlatımını erek metni oluştururken de benzer bir estetik etki ile aktarmakta başvurulacak eşdeğerlik biçimidir (Göktürk 1994:60-69).

Çeviri dil çifti bağlamında ele alan yaklaşımlarda kaynak metine bağlı kalınarak bulunabilecek bütün denklikler bir bakıma çevirideki eşdeğerliğin sağlanması ile ilgilidir. Bu aynı zamanda yerine getirilmesini gerektiren bir çok kuralı ve ilkeyi de belirlemektedir. Eşdeğerliğin sağlanmasında izlenecek yöntem ve ilkeler, çeviride ortaya çıkan güçlüklerin aşınmasında çevirmene farklı olanaklar sunmaktadır.

Catford (1965:27-32) ise eşdeğerlikte “biçimsel eşdeğerlik” (formal equivalence) ve “metinsel eşdeğerliğin” (textual equivalence) farklı şeyler olduğunu öne sürerek, çeviribilim açısından metin ve metin ötesi düzeylerde eşdeğerliğin sorgulanmasını olanaklı kılmıştır. Catford’a göre biçimsel eşdeğerlik “langue” düzeyinde oluşurken, metinsel eşdeğerlik “parole” ile ilgili bir oluşumdur. Biçimsel eşdeğerlik hedef dildeki herhangi bir kategorinin kaynak dildeki kategoriyle aynı ya da farklı konumda bir eşdeğerliğe karşılık gelmesiyle oluşurken, metinsel eşdeğerlik hedef dildeki birimlerin kaynak dilden “sapmalar” sayesinde oluşumuyla ortaya çıkar. Catford (1965:73) kaymalarla oluşan eşdeğerliğin dört alanda ele alır:

a)Yapısal Kaymalar : Yapısal dizgedeki sapmalar.

b)Sınıfsal Kaymalar :Dilsel kategori düzeyinde sapmaları

c)Birimsel Kaymalar: Dilsel birimler düzeyinde sapmaları

d)İçdizgisel Kaymalar : Kaynak dilde tekil olarak kullanılan bir nesnenin hedef dilde çoğul kullanmasından veya tam tersi bir durumda oluşan sapmalar (bkz. Stolze,2001:63-65).

Catford (1965) kaynak dil ve erek dildeki eşdeğer tümcelerin aynı anlamı içermeyeceğini de dile getirir. Çünkü dillerin farklı durumlar için farklı öğeler kullandığını söyler. “Metinsel eşdeğerlik” ise kaynak ve erek birimlerin “belirli bir durumda yer değiştirebilir” olduğunda ve ancak “kaynak dil ve erek dil metni ya da biriminin maddenin aynı özelliklerinin çoğuyla ya da bazısıyla ilişkilenebilir” olduğunda gerçekleşir (bkz. Fawcett,1997:55).

Karmaşık ve kuralcı bir açıklamayla çeviride eşdeğerliği tanımlamaya çalışan Catford’a göre eşdeğerlik metinsel olarak sağlanmalı, “durumun aynılığı” kavramı boyutlarında eşdeğerlik kurulmaya çalışılmalıdır. Ancak farklı kültürlerin içine girdiği, dillerin söze getirdiği kavramların, kültürlerin farklı yaşam biçimleri ve düşünce kalıplarıyla dilde yer alan anlatımların “aynı durumla” ilişkilendirilemediği örneklerde Catford’un “metinsel eşdeğerlik” yaklaşımı anlaşılabilir ve yetersiz kalmaktadır (bkz.Fawcett, 1997:55).

Catford’un 1965’te yayınlanan ve eşdeğerlik ile ilgili görüşlerin yer aldığı *A Linguistic Theory of Translation* (Çevirinin Dilbilimsel Kuramı) adlı kitabından bir yıl

önce, 1964’de Eugenie Nida’nın *Toward a Science of Translating* (Çeviri Bilimine Doğru) adlı kitabı yayınlanmıştı. Çeviribilimin gelişimine en az Catford kadar katkısı olan Nida (1964) eşdeğerliğin betimsel olmaktan çok kuralcı bir niteliğe sahip olduğunu belirtir. Görüşlerini Noam Chomsky’nin “üretici-dönüşümsel dilbilgisi” kuramına dayandıran Nida, dilin her türlü dışavurumunun arkasında derin, bütüncül ve tutarlı bir nesnenin olduğunu varsayar ve bu nesneyi “öz”, “çekirdek”, “ruh” gibi sözcüklerle niteler (bkz. Gentzler, 1993:45-46). Dolayısıyla diller arası çevirinin olası olduğu, çünkü tüm dillerin gerisinde aynı “öz”ün bulunduğunu savunan görüşünü Nida (1969:12), “çeviri, kaynak dildeki iletiyi hedef dilde bulunan en yakın doğal eşdeğerliğin sağlanmasıdır” diye açıklar ve eşdeğerliğin önce anlam, sonra biçim açısından oluşturulmasını önerir. Çevirinin çeviri kokmaması, çevirmenin hedef dili çok iyi bilerek o dilde kulağa en doğal gelecek karşılığı bulması gibi önerileri günümüzde hâlâ eşdeğerlik tartışmalarında önemli bir yere sahiptir (bkz. Gentzler, 1993:45-46).

E.Nida, Taber ile birlikte yazdığı ve 1969’da yayımlanan *The Theory and Practice of Translation* adlı çalışmada “devingen eşdeğerlik” (Dynamic Equivalence) başlığı altında ele aldığı eşdeğerlik kavramında biçim değil, dilbilgisel işlevin çevrilmesi gereken unsur olduğunu öne sürer. Gerçek eşdeğerliğin kaynak metnin kaynak kültürde yarattığı etkinin aynısının erek dil ve kültürde yaratılması olduğunu öne süren Nida ve Taber (1969), gerçek eşdeğerliğin “dilbilgisel anlam“, “göndermesel anlam” ve “yananlamsal anlam” ile ilgili olduğunu göstermişlerdir. Ayrıca eşdeğerliğin deyimler, söylem yapısı, dil türleri, söylem ve biçim türleri çevirileriyle olan ilişkisini irdeleyerek yalnızca çeviri sürecini değil, çeviride ortaya çıkan eşdeğerlik sorunu üzerinde durmuşlardır.

Nida (1969:16), tüm dilleri içeren bir “aynılığın” varlığına dayanarak diller arasında “dinamik eşdeğerlilik” düzeyinde kurulabileceği görüşündedir. Bu görüş aynı dili konuşan ancak sözel ve yazınsal edimleri farklı anlayan ve yorumlayan insanlar göz önüne alındığında çeviri araştırmacıları şüpheye düşürmektedir. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında aynı dili konuşanların üzerinde farklı etkiler oluşturan bir söz ya da konuşma ya da farklı bir metin, acaba çevirmen açısından nasıl anlaşılacak ve kaynak metnin yarattığı etki nasıl yorumlanıp erek dile aktarılacaktır? Bu soru eşdeğerlik kavramına başka bir boyut getirmektedir.

Nida ve Taber, eşdeğerliği her ne kadar iki farklı biçimde tanımlasalar da, “devingen eşdeğerliği” benimserler. Onlara göre çeviri sadece bir bilgi aktarımı ile sınırlı kalmamalıdır. Çeviride iletinin aktarılış biçimi okurun iletinin duruma uygunluğunu hissedebilmesini sağlamalı ve buna bir tepki gösterebilmelidir (bkz. Nida-Taber, 1982:24). Bu nedenle Nida ve Taber çeviriye daha önce açıklanan “devingen eşdeğerlik” bağlamında yaklaşmayı uygun bulurlar. Yalnız çeviride “devingen eşdeğerlik” arayışını savunmalarına rağmen, kuramcılarının gözünde sadık ve yasal olan çeviri yine de sadece “bilimsel çeviri”dir. “Kültürel çeviri”yi ise çevirmenin değil, “din adamların “ işi olarak görmektedirler (bkz. Nida-Taber,1982:134). Bu durumda kuram bağlamında bir “çelişki” ortaya çıkmaktadır, çünkü bir tarafta başarılı bir çeviri için ona devingen eşdeğerlik bağlamında yaklaşmak gerektiği görüşü ileri sürülmekte, diğer tarafta ise bu eşdeğerliği bir çevirmenin kültürel anlamda yakalamayacağını savunulmaktadır. Her şeye rağmen, Nida’nın bu görüşleriyle, dil ve çeviri çok yönlü ve geniş kapsamlı incelendiğini, eşdeğerliğe yaklaşımında “anlamı” tüm açılardan ele aldığını rahatlıkla söylemek mümkündür.

III.3 Erek-Odaklı Yaklaşımlarda Eşdeğerlik

Çeviribilimde dilbilimsel ve kaynak-odaklı yaklaşımın yerine giderek çok alanlı, betimleyici, işlevsel ve erek -odaklı bir yaklaşımın almasıyla birlikte, dilbilimsel birimlerin kaynak dildeki dışavurumlarının erek dilde ne ölçüde yaratılabildiğini sorgulayan bir eşdeğerlik anlayışından uzaklaşmıştır. Ancak eşdeğerliğin çeviri metinlerin çoğul–dizgesel etkileşim içinde nasıl oluştuğu sorgulanmaya başlanmıştır.

Çeviribilimin kurucularından ve betimleyici çeviri araştırmalarının öncülerinden olan Van den Broeck eşdeğerlik ile görüşlerini (1978) “The Concept of Equivalence in Translation Theory” (Çeviri Kuramında Eşdeğerlik Kavramı) adlı makalesinde sunmaktadır. Eşdeğerliğin dilbilimciler, çeviri kuramcıları, düşünürler ve diğer bilim adamları tarafından yapılan tüm tanımları Van den Broeck’e göre farklı ve çelişkili olup, hatta yetersiz kalmaktadır. Görüşlerini büyük ölçüde Catford’un görüşlerine dayandıran Broeck, Türkçe’de “uygunluk” ve “karşılık gelmek” gibi sözcüklerle karşılığını verebileceğimiz “correspondence” kavramını ortaya atarak “birebir” karşılık yerine “çoğun bire” karşılık gelebileceğini öne sürer ve özellikle şiir çevirisinden örnekler vererek bir şiirin çeşitli çevirilerin olabileceğini ileri sürmektedir (bkz.Gentzler,1993:96-97).

Van den Broeck (1978), anlamı dilin bir özelliği olarak görür ve bunu “herhangi bir dilbilimsel biçimde oluşan ilişkilerin toplam ağı ” olarak nitelendirir. Eşdeğerliği ise, Catford’un izinden giderek “kaynak dil ve erek dil metinlerinin aynı ilgili öğelerle ilişkili olduğunda gerçekleşir” şeklinde tanımlar. Van den Broeck eşdeğerlik ile ilgili görüşünün de ancak kaynak metnin iletişimsel değeri ile birlikte zaman, yer ve gelenek unsurları da erek metinde en yakın eşdeğerleriyle karşılandığı zaman çeviriye

tamamlanmış olarak bakılabildiğini eklemektedir (bkz. Gertzler,1993:98).Görüldüğü gibi, eşdeğerlik kavramının içerdiği güçlükler çeviri bilimciler tarafından uzun süredir tartışılmakta ve giderek çeviride eşdeğerlik için “benzerlik”, “karşılıklık”, “uygunluk” gibi karşılıklar kullanılmaktadır (bkz.Hermans:1991:157).

Ünlü çeviribilimci Gideon Toury (1995:53-69), her erek metnin üretildiği koşullar, kurallar ve kısıtlamalar çerçevesinde değerlendirerek çeviride eşdeğerliğin bu ölçütlerce saptandığını öne sürer. Bu bağlamda kuşkusuz en ayrıntılı erek-odaklı eşdeğerlik yaklaşımı Toury (1995) sunmaktadır. Toury iki tür eşdeğerlikten bahsetmektedir ve bu iki türü kaynak-odaklı ve erek-odaklı bakış açılarına göre sırasıyla şöyle tanımlamaktadır:

(a)“Kuramsal“ bir terim olarak eşdeğerlik, erek ve kaynak metinler arasındaki soyut ve ideal bir ilişkiyi ya da ilişkiler kategorisini açıklamaktadır.

(b)“Betimleyici“ bir terim olarak eşdeğerlik, iki farklı dil ve yazın dizgesinin ürünleri olup erek metin ve kaynak metin olarak bilinen ve doğrudan gözlemlenebilir durumda olan gerçek sözcelerin arasındaki somut, yani gerçekleşmiş ilişkileri açıklamaktadır.

Toury (1995:53-69), betimleyici eşdeğerliğin, erek metin ve kaynak metin arasında bir eşdeğerliğin bulunup bulunmadığını yanıtlamak yerine, erek metin ve kaynak metin arasındaki eşdeğerliğin “türü“ ve “derecesi“ üzerine yoğunlaştığını ileri sürer. Bunun sonucunda da erek metin ve kaynak metin arasındaki ilişki belirli bir bütünlük içinde eşdeğerlik işlevini yerine getirdiği sürece, söz konusu metinler arasında belirli bir çeviri ilişkisinin var olduğunu söylemektedir.

Bu yeni eşdeğerlik kavramı ile çeviri olasılığını belirten “olası en düşük“ ve “olası en yüksek eşdeğerlik gibi değerlendirmelerden kurtulmak ve “işlevsel-ilişkisel“ bir çeviri eşdeğerliği kavramını benimsemek mümkün olmuştur. Toury (1995:53-69), sadece “tek“ bir erek-kaynak ilişkisini varsayan geleneksel eşdeğerlik kavramının tersine işlevsel-ilişkisel eşdeğerlik kavramının, eşdeğerlik işlevi gördüğü kültüre göre “uygun“ ve “uygun olmayan“ çeviri ürünlerini birbirinden ayırdığı olası bir ilişkiyi hesaba kattığını vurgular.

Eşdeğerliğin betimleyici türü kullanılmak isteniyorsa, erek metin ile kaynak metin arasında ne tür bir çeviri ilişkisi olduğunu ve iki metin arasında niçin öyle bir ilişki bulunup başka bir tür ilişki bulunmadığını açıklamak gerekecektir. Bu açıklama da ancak “normlar“ ile “eşdeğerlik“ arasındaki olması gereken ilişkilerin açıklanması ile mümkündür. Çeviri açısından bakıldığında bu “normlar“, çevirmen ile toplum arasında çevirmenin kişisel amaçları, tercihleri ve kararları, toplumun ortak değerleri, inançları, zevkleri ve tercihleri arasında bir köprüdür (bkz. Hermans, 1999:79-80).

Bu açıdan bakıldığında, çeviri normları çevirmenin kararları erek kültür bağlamında belirleyen etmenlerdir, yani çeviri etkinliği sırasında bir tür yol gösterici görevi üstlenir. Bu nedenle belirli bir dönemde belirli bir sosyo-kültürel ortamda etkin olan çeviri normların, çeviriyi yönlendirdiği gözlemlenmektedir (bkz.Toury,1995:53-69). Çevirmene düşen görev ise çeviri ürününün işlemlerini istediği toplumun çeviri ile ilgili beklentilerini sezme, tahmin etme, hesaplamak ve bu doğrultuda o toplumun çeviri anlayışına “uygun“ veya “kabul edilebilen“ çeviriler üretmeye yardımcı olacak normları seçerek çeviriyi gerçekleştirmektir.

Bu normları seçerken, çevirmen genelde iki yoldan birini tercih etmek zorunda kalır, biri kaynak metne ve kaynak metin normlarına (yeterli çeviri), diğeri erek metnin

yer alacağı erek kültürde etkin olan normlara (kabul edilebilir çeviri) bağlı kalmaktır. Birinci eğilimin benimsenmesiyle çeviri sadece erek kültüre sunulmakla kalmaz, erek kültüre zorla kabul ettirilir. İkinci eğilimin benimsenmesi ile de kaynak metnin bir ‘versiyonu’ erek kültüre sunulur (bkz.Toury 1995: 53-69).

Bir çevirinin üretildiği toplum tarafından “uygun“ veya “kabul edilebilen“ çeviri olarak nitelenmesi ise toplum nazarında içerdiği “değer“e bağlanmaktadır. Bu anlayışı Toury (1980 ve 1995) bir metnin belirli bir dilde üretilmesi açısından iki temele dayandırır:

(1)Metnin, bir başka dilde yazılan ve kendisinden önce var olan başka bir metni erek kültürde temsil etmek üzeri üretilmesi (yeterlik).

(2)Metnin o dilde ve o dili kullanan kültürde (erek kültür) belirli bir yer işgal etmesi ya da bir gereksinim veya bir boşluğu doldurmak üzeri üretilmesi (kabul edilebilirlik).

Anlaşıldığı gibi iki yaklaşım özde birbirinden farklıdır ve hatta birbiriyle hiç uyuşmamaktadır. Biri “eğilimli olmak“ anlamına gelirken, diğeri ise “ödün vermek“ anlamını taşımaktadır ve bu nedenle çeviri bu iki kutup arasında bir çelişki yaşar ve bunu çeviri ürününe de yansıtır (bkz.Toury;1995:23).

Bu iki yaklaşımı Toury (1995:53-69) sırasıyla “yeterlik“ ve “kabul edilebilirlik“ olarak tanımlamaktadır. Kaynak kültürün normlarına bağlılık gösteren bir çevirinin, erek metin baz alındığında bu metne olan yeterliğini belirlemektedir. Yeterlik başka bir dilde ve

daha önce yazılmış olan metnin erek kültürde en üst düzeyde temsilini gerektirmektedir. Diğer yandan erek kültür normlarına bağlılık gösteren bir çevirinin erek metnin kabul edilebilirliğini belirler. Bu durumda kaynak metinden sapmak kaçınılmazdır. Fakat böyle bir ayırma sadece yöntemsel amaçla gidilebilir. Uygulamada ancak belli bir erek kültürde belli bir dönemde böyle bir kutuplaşmanın söz konusu olabilir. Yani erek kültürde etkin olan çeviri normları, çevirmenin kaynak metin normlarından uzaklaşıp “kabul edilebilir” çeviriler yaratmasıyla sonuçlanabilir. Bu durum genelde çeviri yazının erek çoğul-dizge içinde ikincil bir konumda olduğu dönemlerde görülür. Ancak bunun tersi de geçerlidir. Yani belli bir erek kültürde belli bir dönemde etkin olan çeviri normları “kabul edilebilir” bir çeviri olarak kaynak metnin normlarına bağlı kalınan “yeterli” çeviriler yaratılmasıyla sonuçlanabilir. Bu durum ise genelde çeviri yazının erek çoğul-dizge içinde birincil konumda olduğu yani çoğul-dizgenin merkezinde yer aldığı dönemlerde görülür.

Bu nedenle Toury (1995:53-69), somut bir çevirinin ne sadece kabul edilebilir ne de yeterli olamayacağını eklemektedir. Ona göre, çeviri ancak bir “uzlaşma” sonucu ikisi arasında bir yerde bulunabilmektedir. Bundan ötürüde çeviride iki kutup açısından da bir dereceye kadar ödün vermek söz konusudur. İşte bu ödünün hangi eşdeğerliğin türü ve derecesi bağlamında verileceği ise o toplumda o dönemde etkin normlara bağlıdır.

Reiss ve Vermeer de (1984), eşdeğerliği ayrı ayrı her bir metin düzeyinde ele alıp irdelerken, işlev ve iletişimsel etki açısından eşdeğerliğe yaklaşırlar. Reiss ve Vermeer’e göre (1984:101), “işlevsel” ve “iletişimsel” eşdeğerliğin oluşması alıcıya göre değişebilir. Onlara göre, hangi çevirinin “yeterli” sayılacağı çevirinin amacı doğrultusunda belirlenecektir. Amaç ise çevirmenin işverenle yapacağı görüşme çerçevesinde saptanır.

Yani amacın belirlenmesinde çevirmene önemli bir görev düşmektedir. Dolayısıyla kaynak metin yalnızca “ bilgi verici bir metin” düzeyine indirilmesiyle, çevirmenin görevi erek ortamdaki beklentilerin ve işlevin ne olduğunun belirlenmesini de içerir. Eşdeğerlik ise bu durumda artık kaynak metin odaklı olmaktan çıkarak yalnızca erek ortam açısından değerlendirilebilir.

Özetlenecek olursa, bir toplumda belirli bir dönemde etkin olan toplumsal, siyasal ve kültürel normlar çeviri normlarını etkiler. Çeviri normlarına uymaya çalışan çevirmen de kararlarını bu yönde almaya çalışır. Her özgün yazar gibi çevirmen de eserini kabul ettirmek ve okurun beğenisini kazanmak ister. Bu nedenle çevirmen, erek kültürün gereksinimleri ve koşulları doğrultusunda kimi zaman kaynak metnin metinsel-dilbilimsel normlarına, kimi zaman da erek kültürün çeviri normlarına bağlı kalır. Çevirmenin eğilimi ne yönde olursa olsun, kaynak metin normlarından ya da erek kültür normlarından mutlaka bir dereceye kadar ödün verecektir.

Bu bağlamda, eşdeğerlik kavramı da günümüzde erek-odaklı çeviri araştırmalarının gelişimiyle kaynak metindeki dilsel unsurların bire bir hedef metinde yaratılması arayışı olarak algılanmayarak, her bir çeviri metnin ayrı ayrı ve üretildiği koşullar içinde değerlendirildiği ve eşdeğerliğin hedef kültürün dili, sosyolojik ve kültürel yapısı ve yazınsal koşulları açılarından oluşturmaya çalışıldığı bir kavram haline dönüştüğü söylenebilir.

IV. KAYNAK-ODAKLI VE EREK-ODAKLI ÇEVİRİ YAKLAŞIMLARDA “EŞDEĞERLİK” İLİŞKİSİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Daha önceki bölümlerde ayrıntılı bir biçimde ele alındığı gibi, çeviri tarihinden bu yana çeviri olgusu çeviri araştırmacıları tarafından “kaynak-odaklı” ve “erek-odaklı” olmak üzere iki temel bakış açısıyla incelenmiştir. Ayrıca bu incelemelerle birlikte çeviri araştırmacıları çevirinin temel sorunlarından birisi olan “eşdeğerlik” arayışını da değişik açılardan ele alıp değerlendirmiş ve tanımlanmaya çalışmışlardır .

Burada dikkat çeken en önemli nokta, gerek kaynak-odaklı, gerekse erek-odaklı yaklaşımlarda çeviriye büyük ölçüde metin bağlamında yaklaşılmasıdır. Bunun nedeni çeviri tarihi boyunca metinlerin somut çeviri örneklerini oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Çeviriye metin bağlamında yaklaşan kimi araştırmacılar, metinleri bir bütün olarak ele almışlar, kimi araştırmacılar ise metinleri türlerine göre ayrıştırarak çeviri yaklaşımlarını ve kuramlarını geliştirmeye çalışmışlardır. Bu doğrultuda, kaynak-odaklı yaklaşımlarda çeviri ürünüde daha çok kaynak dildeki dilsel ve anlamsal özelliklerin erek dilde yeniden üretilmesi üzerinde durulmuştur. Erek-odaklı yaklaşımlarda ise çeviri ürününün kaynak metnin içerdiği tüm düşünceleri içermesi ve erek kütürde belli bir işlevi yerine getirilmesi öngörülmüştür. Ayrıca kaynak-odaklı anlayışında çeviri ürününde kaynak metnin özelliklerini yansıtılmasını bir koşul olarak görülürken, erek-odaklı yaklaşımlar çevirinin çevirmenin uygun gördüğü biçemi alması gerektiğini ve özgün metin gibi okunmasını amaçlamamıştır. Bir başka ayırım noktası ise, kaynak-odaklı yaklaşımlarda çeviri üründen kaynak metnin tarihsel anlamda biçem bilgisi boyutunu yansıtması

istenirken, erek-odaklı yaklaşımlarda çevirinin çağdaş yazınsal bir yapıt olarak okunması istenmektedir.

Yirminci yüzyıla kadar egemen olan kaynak-odaklı çeviri yaklaşımlarında çeviribilimsel bir alt yapıdan söz etmek mümkün değildir. Bunun nedeni çeviri uygulamalarının disiplinlerarası bir özellik göstermesi ve ilgili dönemde egemen olan anlayış açısından ele alınıp incelenmesidir. İleri sürülen düşünceler, çevirmenlerin kendi çevri anlayışından kaynaklanan, dar kapsamlı, soyut düzlemde kalan sorunlara dayanmaktadır ya da uygulamayla örtüşmeyen ve ideal durumlarda olması gereken ilişkilerden oluşmaktadır.

Çeviribilimin yirminci yüzyılın başlarında özerk bir bilim dalı olmasında başta dilbilimin olmak üzere değişik dilbilimsel disiplinlerin önemi çok büyüktür. Daha önce dili salt dil içi göstergeler dizgesi olarak gören dilbilimin, yirminci yüzyılda başka alanlardan da etkilenererek sözcük ve metin odaklılıktan kurtulması, kendisini, dolayısıyla çeviri irdelemelerinin sınırlarını genişletmiştir.

Dilbilimsel yaklaşımların çeviride önem kazanması, kaynak metnin dokunulmazlığını güvence altına almayı, çevirinin belli kurallar içerisinde kaynak metni temel alarak somut verilerle yapılmasını ileri süren kaynak-odaklı yaklaşımların benimsenmesine yol açmıştır. Bir başka deyişle, kaynak metne bağlı kalınarak yapılacak çevirilerin metni çözümlemesini kolaylaştıran dilbilimsel yapılar nedeniyle daha güvenilir ve nesnel olacağının düşünülmesidir. Böylece öznel seçim ve kararlar da çeviri süreci dışında tutulmuş olmaktadır. Bu aynı zamanda çevirinin özgün yapısına bağlı güvenilir olduğunun da bir göstergesi sayılmaktadır.

Kaynak-odaklı yaklaşımların çeviriye bakışı, daha çok bir kaynak metnin bir başka dildeki dilsel göstergelerin karşılığını bulma olarak görüldüğünden, çeviri salt işlemsel ve aktarımsal bir sürece indirgenmiş olmaktadır. Başka bir deyişle, çeviri bir kaynak metindeki iletinin bir çevirmen tarafından çözümlenerek, bir başka dile aktarılması

olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, çeviride dilbilimsel sorunlar, kaynak metindeki dilsel göstergeleri erek dildeki göstergelerle değiştirip iki metin arasında eşdeğerlilik sağlanarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle, eşdeğerlik düz ve yan anlamların olduğu dilsel bir dizgenin başka bir dilsel dizgeye bire bir ya da benzer biçimde aktarılması olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, çeviride eşdeğerlik konusu üzerinde çok durulmuştur. Hatta çeviri bir anlamda eşdeğerlik bulma sorununa dönüşmüştür.

Kaynak-odaklı bakış açısıyla yapılan çevrilerde kaynak metinlerin bir bütün olarak değil, tümce ve sözcük düzleminde ele alınıp karşılaştırma yoluna gidilmiştir. Biçimsel değerlerin, metin dışı etmenlerin yoğun, belirleyici olduğu roman, öykü, şiir gibi yazınsal metinlerde, istenilen bir eşdeğerlilik düzlemini sağlaması ise ileri sürülen bütün görüşlerle çoğu zaman çelişmiştir. Ancak, yazınsal metinlerin yinelenemezliği, zorunlu olarak çevirmenlerin kaynak metinlere bağlı bir çeviri yaklaşımını benimsemelerine neden olmuştur.

İki yaklaşımın çevirmene bakış açısında da şöyle bir farklılık vardır. Kaynak-odaklı yaklaşımlarda çevirmene sadece iki dil arasında bir aracı olarak bakılmakta ve çeviri ürünü sadece kaynak metin odaklı üretmesi beklenmektedir. Erek-odaklı yaklaşımlarda çevirmene bir çeviri süreci yöneticisi ve çeviri uzmanı gözüyle bakılmakta, aynı zamanda çeviri ürününü üretirken kaynak metne ne kadar bağlı kalması veya kendinden ne kadar katması gerektiği konusunda özgür bırakılmaktadır. Belki bu anlamda erek-odaklı yaklaşımların betimleyici ve ürün odaklı olmalarının yanı sıra ayrıca “çevirmen odaklı” olduklarını da söylemek olasıdır.

Erek-odaklı yaklaşımın artıların anlaşabilmesi için geleneksel çeviri kuramların merkezi halindeki diğer yaklaşımın, yani kuralcı olan 'kaynak-odaklı' yaklaşımın benimsemesiyle ortaya çıkabilecek riskleri kısaca açıklamak faydalı olacaktır.

Kaynak-odaklı yaklaşımları benimseyen çeviribilimciler çeviriyi sadece dilbilimsel bir olgu gibi ele alırlar. Fakat yazınsal bir metin, dilbilimsel bir metin olmakla birlikte erek kültürün yazınsal *çoğul-dizgesinde* (polysystem) bir yeri olan yazınsal bir anlatımdır. Bu nedenle, erek metin ve kaynak metin arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde gözlemlenmesinde erek metin ile erek dil ve erek metin ile erek yazınsal çoğul-dizge ilişkileri ilk olarak ele alınması gereken unsurlardır.

Kaynak-odaklı yaklaşımlarda "eşdeğerlik" kavramı erek metin ve kaynak metin arasındaki işlevsel ve iletişimsel ilişkileri göstermek üzere kullanılmıştır. Bu, kaynak metnin metinsel ilişkilerini de içerecek şekilde, ilgili özelliklerinin erek metinde 'olası en yüksek düzeyde' yeniden oluşturulması gerektiği anlamına gelir. Bu da çeviri için vazgeçilmez bir koşul olarak görülmektedir.

Bu anlayışa göre, kaynak metne eşdeğer olduğu kabul edilen metinlerin 'doğru çeviriler', kaynak metne eşdeğer olmadığı kabul edilen metinlerin ise 'çeviri dışı metinler' vb. biçimde değerlendirilmesine yol açmıştır. Sonuç olarak da, eşdeğerlik kavramından yola çıkan kaynak-odaklı yaklaşım, erek kültürün gerçekleri olan çeviri ürünü ve içinde bu ürünün yer alacağı kültürden kaynaklanan kısıtlamaları hesaba katmamaktadır.

Erek-odaklı yaklaşımlar eşdeğerlik kavramına son derece farklı bir anlam yüklemiştir. Bu yeni anlam ile birlikte çeviriyi de yeniden tanımlamaktadır. Bu bağlamda, çevirileri kendi kültür ortamlarında betimlemek isteyen kişinin soracağı soru, söz konusu

metnin sınırları önceden çizilmiş birtakım ölçütlere göre bir çeviri olup olmadığı yerine, söz konusu metnin erek-çoğul dizge içinde bir çeviri olarak kabul edilip edilmediğidir. Çeviriye bu açıdan bakıldığında kaynak metnin ne derecede ‘başarılı’ olarak erek metinde yeniden üretildiği konusundaki tartışmalar da doğal olarak bir son bulmaktadır.

Bundan da anlaşılacağı gibi, herhangi bir sosyo-kültürel dizgede çeviri olarak işlev gören herhangi bir metin, çeviri metindir. Çeviriye bu şekilde ele alan erek-odaklı yaklaşımlarda, ‘eşdeğerlik’ kavramını da yeniden tanımlamıştır ve “kuramsal” ve “betimleyici” olmak üzeri iki tür eşdeğerlikten söz edilmeye başlanmıştır. Kuramsal eşdeğerlik erek ve kaynak metinler arasında iletişimsel ve işlevsel ilişkiler açıklarken, betimleyici eşdeğerlik erek metin ve kaynak metin arasında bir eşdeğerliğin söz konusu olup olmadığının saptanması yerine, erek metin ve kaynak metin arasındaki eşdeğerliğin türü ve derecesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kaynak metin ve erek metin arasındaki eşdeğerliğin türü ve derecesini ise eşdeğerlik ile norm arasındaki ilişkiyi açığa vurmakla mümkündür.

Bu durumda ise, bu ilişkiden yola çıkarak çeviriye bir “değer” biçilmesi gerekmektedir. Bu “değer”i ise, çevirinin kaynak normlarına veya erek normlarına bağlı olmasıyla sırasıyla “yeterlik” ve “kabul edilebilirlik” olarak nitelenmek mümkündür. Bununla birlikte, hiç bir çevirinin sadece “yeterli” veya “kabul edilebilir” olamayacağı, ancak bu iki kavram arasında ve her ikisinden de belli ölçülerde ödün vererek, var olabileceğini saptanabilir.

Birçok kuramcı erek-odaklı çeviri yaklaşımını benimseyip bu doğrultuda kuramlar geliştirmeye çalışsalar da, bu kuramların birbirlerine benzer yönleri olduğu kadar

da farklı yönleri de vardır. Bunun nedeni bir çok konudaki görüş birliğine rağmen, ayrıntıda her kuramcının değişik bir bakış açısına sahip olmasıdır.

Vermeer'in "Skopos" kuramında eşdeğerlik kavramı diğer eşdeğerlik tanımlarından önemli bir farklılık gösterir. Ancak bir çok noktada onlarla örtüşür. Vermeer'in "Skopos" kuramında "yeterli" olarak nitelenen çeviri, betimleyici çeviri kuramında olduğu gibi kaynak normlarına bağlı olmak yerine, erek kültür koşulları göz önüne alarak yapılan çevirilerdir. Yani "kabul edilebilir" olarak nitelendirilen çeviriler, Vermeer'e göre "yeterli" olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, çeviriyi eylem çerçevesinde ele alan Vermeer hangi çevirinin "yeterli" olacağını normlara bağlamaz. "Yeterliliği" çevirinin amacına ulaşip ulaşmadığına göre karar verir.

Amaca ulaşmayı sağlamakla görevli kişi, ise kaynak ve erek dil ve kültürü çerçevesinde nerede durmak istediğini kendi deneyim ve bilgisi doğrultuda karar veren çevirmenin kendisidir. Bu doğrultuda, Toury'nin norm kavramını Vermeer de benimsemiş görünmektedir. Çünkü iki çeviribilimci de çevirinin erek dilde işlevini yerine getirmesi için çevirmene iki kültür çerçevesinde belirli çeviri kuralları koymaksızın, geniş bir hareket alanı tanımaktadır. Başka bir deyişle iki çeviribilimci de çevirmenin kültür normları çerçevesinde hareket ederek, çevirinin amacı doğrultusunda, çeviri ürününü oluşturmasını istemektedir.

Kaynak ve erek odaklı çeviri yaklaşımı arasındaki farkı salt uygulamaya yönelik bir fark olarak görmek yanlıştır. Kaynak-odaklı yaklaşımda kaynak metnin varlığı dış gerçeğin bireyden bağımsız olarak görülmesi anlamına gelmektedir Buna karşı erek-odaklı yaklaşım dış gerçeği bireye bağlı, onun etkisi altında görmektedir. Bu anlamda kaynak-odaklı yaklaşım görgül yöntemler, erek odaklı bir yaklaşım ise yorumlayıcı yöntemle ele

alınan bir etkinlik olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında, kaynak-odaklı yaklaşımda metin kaynak metnin değiştirilmesi söz konusu olamaz. Kaynak metin belli koşullarda oluşturulduğu için, değişik koşullar altında aynı metni oluşturmak olası değildir. Çevirmen kaynak metindeki dilsel göstergelere bağlı kalarak, erek kültür ortamında yeni bir çeviri ürünü oluşturur. Erek-odaklı yaklaşımda ise kaynak metnin varlığının çevirmene bağlı olduğun düşünülür. Çevirmen kendi görece yorumunu işin içine katarak erek dilde yeni bir ürün ortaya koyar. Dolayısıyla kaynak metnin nasıl yorumlandığı, çevirinin niteliğini her zaman değiştirebilir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra, çevirinin erek kültürdeki yeri ve anlamı üzerine daha çok durmaya başlanmıştır. “Betimleyici”, “Çoğul-dizge” ve “Skopos” gibi kuramlar, çeviriyi erek kültür açısından ele alarak, çevirinin erek kültürdeki işleviyle birlikte onu yaratan koşulları ve nedenleri belirlemeye çalışırlar. Bu yaklaşımların ortak yönü çevirinin erek kültür tarafından belirlendiği, onun gereksinmelerinin bir sonucu olduğudur. Bunun en belirgin göstergesi, çevirinin artık kültürün bir parçası, onu biçimlendiren olgulardan biri olduğunun kabul edilmesidir. Bu nedenle, bu yaklaşımlarda çeviri sürecinde ortaya çıkan sorunların dilsel değil, kültürel nitelikte olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. Bu sebepten ötürü, çeviri uygulamalarında kültürel bir olguyu doğru ya da yanlış bir ölçüte göre değerlendirmek ya da soruna çözüm üretmek yerine, bu olgunun erek kültür için taşıdığı anlamı değerlendirmek üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla, çevirinin erek kültürde duyulan bir gereksinimin sonucunda yapıldığı görüşü benimsenmiş ve erek metni yaratan koşulların da hesaba katılmasının önemi vurgulanmıştır.

Genel olarak bakıldığında, erek-odaklı çeviri yaklaşımlarında çevirinin erek dil kültürü için yapılması ön plandadır. Bu da çevirinin niteliğini belirleyen etmenleri kaynak metinde değil, erek kültürde aramak gerektiğini göstermektedir. Çeviride etkiyi esas alan kaynak-odaklı yaklaşımlarda, çevirinin salt erek kültür üzerindeki etkisi söz

konusu iken, erek-odaklı yaklaşımda erek kültürün çeviriyi nasıl etkilediği tartışılmaktadır. Erek-odaklı bu yaklaşım, erek okurun beklentilerinin ön plana çıkmasıyla etkisini göstermiştir. Bunun sonucu olarak, çevirinin değerlendirilmesinde salt kaynak metnin ölçütleri değil, çevirinin o kültürdeki işlevi göz önüne alınmıştır. İşlevin gerçekleşmesi ise çevirinin erek dil okuruna ulaşması, onda istenilen etkiyi bırakmasına bağlıdır. Bu nedenle erek-odaklı yaklaşımda kaynak metnin niteliği önemini kaybetmiştir. Buna karşın erek kültürün bir parçası olan okurun beklentileri daha da ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla çevirinin kültürel ortam ve koşullara göre değerlendirilmesi, erek dilde çeviride eşdeğer bir metin oluşturma düşüncesinin de etkilemiş ve artık çeviride eşdeğerliğin geçerliliğini yitirmesine yol açmıştır. Bu nedenle, bugün erek-odaklı yaklaşımlarda artık eşdeğerlikten söz edilmez olmuştur. İşlevsel çeviri açısından, bir çeviriyi kaynağına benzetmenin kültürel olarak olanaksız ve işlevsiz olduğunun kabul edilmesiyle, eşdeğer bir metin yaratma çabasının erek-odaklı yaklaşımlarda gereksiz ve zorlamalı bir tutum olacağı söylenebilir.

Erek-odaklı yaklaşımlarda çeviri ürününden yola çıkılarak, hem kuralcı bir yaklaşımdan kaçınılmış, hem de kaynak metinle erek metnin karşılaştırılması olumsuz bir tutum olarak görülmüştür. Çeviride eşdeğerliliğin kaynak ve erek kültüre bağlı normlar açısından tanımlanması, çeviri ürününe farklı bir biçimde yaklaşıldığının göstergesidir. İki kültür dizgesinin bir ürünü olan çevirinin ‘yeterli’ mi, ‘kabul edilebilir’ mi olduğuna metinde egemen olan normlara bakılarak karar verilmektedir.

Kaynak-odaklı yaklaşımda kaynak metnin gözetilmesi ve erek metinle ne kadar eşdeğer olduğu söz konusudur. Eşdeğerlik bağlamında irdelenenler ise çeviri kararlar, dilsel ve anlamsal düzeydeki sapmalar, kaymalar, uyarlamalar örtüşmeler ve aykırılıklar gibi normlardır. Erek-odaklı yaklaşımda ise normlar yerine çeviri kararları ön plandadır. Erek metinde yapılan değişiklikler, kaynak metninden bağımsız olarak çeviri kararlarına bağlamaktadır. Erek-odaklı yaklaşımda sorun çevirinin normlara uygun olup olmadığı değil erek metnin istenilen biçimde okura ulaşip ulaşmadığıdır. Böyle olunca, her çeviri yargılanmaksızın olduğu gibi kabul edilmesi de doğaldır. Ancak bir çevirinin kabul edilebilirliği, onun amacına bağlıdır. Dolayısıyla işlevsel çeviri açısından bir çeviriyi kaynak metne benzetmenin kültürel açıdan istenmeyen bir durum olarak kabul edilir. Bu

anlamda erek-odaklı yaklaşımlarda kaynak metne eşdeğer bir metin yaratma çabası gereksizdir. Bunun en belirgin göstergesi, kaynak odaklı yaklaşımda esas olan ‘anlamsal eşdeğerlilik’ yerine, erek metinde işleve göre biçimlenen ‘anlamsal farklılığın’ önem kazanmasıdır.

Görüldüğü gibi erek-odaklı yaklaşımlarda da kaynak-odaklı yaklaşımlarda olduğu gibi ne genel anlamda ne de eşdeğerlik açısından, genel bir çıkarım yapacak derecede bir örtüşmenin mevcut olmadığı gözlemlenmektedir. Zamanla çeviriye yeni yaklaşımlar üretilse de çeviri sorunlarına ve bununla birlikte de eşdeğerlik sorununa ortak bir bakış açısının yerleşeceğini şüphe ile karşılamak gerekmektedir.

Sonuç olarak erek-odaklı yaklaşımlarda eşdeğerlik kavramı yeniden ele alınmış eşdeğerlilik kavramı yerine çeviri için daha somut bir ölçüt olan “uygunluk”, “kabul edilebilirlik” ve “yeterlilik” gibi kavramlar benimsemiştir. Çünkü kaynak-odaklı bir çeviri anlayışını yansıtan ‘eşdeğerlilik’ kavramına karşın, bir şeyin “uygunluğu” “kabul edilebilirliği” ve “yeterliliği, ortam, kişi, erek, işlev gibi farklı etmenlere göre değişebilir. Eşdeğerlik anlayışı, aynı zamanda alımlamanın göreceliği ve metnin devingenliği ile çelişmektedir. Daha çok dilbilimsel bir yaklaşımda gündeme gelen eşdeğerlilik, farklılıklar üzerine kurulu olan kültürler özelliklerin kuramsal düzeyde çeviride egemen olmasıyla artık günümüzde kullanılmaz olmuştur. Bugün bu kavram yerine daha çok kültür dizgesi için daha önemli olan işlevsellik ve erek kültüre yönelme geçerlilik kazanmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada, çeviri tarihinden başlayarak zamanla değişen çeviri gereksinimleri karşılamak amacıyla geliştiren kaynak-odaklı ve erek-odaklı çeviri yaklaşımları ve onların “eşdeğerlik” sorununu ele alma biçimleri ve olası çözüm önerileri irdelenmiştir. Her iki yaklaşım çerçevesinde eşdeğerliğe bakış açılarını araştırmak ve bu bağlamda iki yaklaşımı birbiriyle karşılaştırarak, temel bir bakış açısına varılıp varılamayacağı saptanmaya çalışılmıştır.

Bilindiği gibi çeviribilimi daha önceleri dilbilim ve yazınbilim alanları içinde yer almış, henüz otuz yıllık bir geçmişiyle çok genç bir bilim dalıdır. Fakat çeviri etkinliklerin var olması yazılı kaynaklara göre insanlık tarihi kadar eskidir. Dolayısıyla çeviriye ve onun bir bilimdalı olarak geliştirilmeye gereksinim duyulmasının köklerini çeviri tarihinde aramak gerekir. Bu yüzden bu çalışmanın başında çeviriye niçin gerek duyulmaya başlandığını ve ilk çeviri anlayışlarının neler olduğunu göstermek amacıyla, çevirinin ilk halkası olan çeviri tarihi kısaca ele alınmıştır.

Çeviri tarihine bakınca, çevirmenlerin çevirinin “çevrilebilirlik” ve “çevrilemezlik” anlayışın dışında, çeviriye yöntem bağlamında yaklaştıklarını görülmüştür. Bu yaklaşımlar genel olarak, “sözcük sözcüğe” ve “anlamına göre” olarak ikiye ayrılmaktadır. Çevirinin bilimsel bir bilimdalı olması yönünde özellikle 19.yüzyıldan sonra bu alanda yeni yöntemler ve kuramlar geliştirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, önceleri kaynak metni temel alan “kaynak-odaklı” çeviri anlayışları daha çok benimsenmiştir. Kaynak metin dokunulmazlığı çerçevesinde oluşan bu kaynak-odaklı yaklaşımlar aynı zamanda “süreç-ağırlıklı” ve “kuralcı yaklaşımlardır”.

Bu yaklaşımlar çerçevesinde çeviri sadece dilbilimsel bir metin olarak ele alınır ve “eşdeğerlik” sorununa erek metin ile kaynak metin arasında iletişimsel-işlevsel ilişkiler arayışı olarak yaklaşılır. Bu bağlamda çevirideki amaç, çevirmeni çeviri sürecinde yönlendirecek ilkeler ve kurallar aracılığıyla kaynak metnin metinsel unsurlarını da göz önünde bulundurarak, erek metinde “olası en yüksek düzeyde” bir kuralcı eşdeğerlik yakalamak olmuştur. Dolayısıyla bu anlayışa göre, kaynak metne eşdeğer çeviriler “doğru”, “iyi” ve “güzel”, diğerleri ise “çeviri dışı metinler” olarak kabul edilmişlerdir.

1970’lerden sonra başta çeviriaraştırmacıların James Holmes, Itamar Even-Zohar ve Gideon Toury olmak üzere başka bilimadamları da çalışmaları ile çeviriye yeni, bir başka deyişle “erek-odaklı”, “betimleyici” ve “ürün-odaklı” bir bakış açısı getirirler. Bu yeni yaklaşım ile çeviri, erek kültür bağlamında ele alınarak üretilen ve bu üretildiği sosyo-kültürel ortamda bir işlevi yerine getiren “yeni” bir metin olarak ele alınır. Bu erek-odaklı çeviri anlayışla birlikte, çeviride “eşdeğerlik” anlayışı da değişir ve erek metin ile kaynak metin arasındaki bir eşdeğerliğin olup olmadığını araştırmak yerine, eşdeğerliğin türü ve derecesi üzerinde yoğunlaşır. Bu eşdeğerliğin türü ve derecesini belirlemek amacıyla ise, iki metin arasında nasıl ve hangi boyutta bir eşdeğerlik ilişkisinin olduğunu, “eşdeğerlik ile norm ilişkisini” açıklayarak ortaya konulur.

Böylece kaynak ve erek metin arasında saptanan eşdeğerliğe verilen “değere” göre çeviri, kaynak kültür normlarına bağlı üretiliyse “yeterli”, erek kültür normlarına bağımlı ise “kabul edilebilir” olarak nitelenir. Bununla birlikte, hiçbir çevirinin ne sadece “yeterli” ne de sadece “kabul edilebilir” sayılabileceği ve “başarılı” bir çevirinin mutlaka iki kültür normlarından da ödün vererek üretildiği ortaya çıkmaktadır. Çevirinin hangi normlardan ne kadar ödün vererek üretilmesi gerektiğine ise çevirmen, çevirinin amacı

doğrultusunda iki kültür ve dil üzerindeki hakimiyetini ve çeviri deneyimini kullanarak karar verir.

Kaynak-odaklı ve erek-odaklı çeviri yaklaşımlarını hem çeviriye hem de eşdeğerliğe bakış açısını ele alarak irdelediğimizde, önce erek-odaklı çeviri anlayışının günümüzün çeviri gereksinimlerini karşılamak amacıyla daha uygun olduğu görünmektedir. Bu yaklaşım aynı zamanda çeviribilim alanında geliştirilen bir çok kuramla da örtüşmektedir. Örneğin Hans Vermeer'in geliştirdiği "Skopos Kuramında", çeviri kaynak metinden daha çok çeviri amacına yönelik olarak yapılmaktadır. Bu anlamda çeviri, kaynak metinden çok erek metini ve erek kültürü odak olarak ele alınmaktadır.

Günümüzün çeviri anlayışında, çeviri bilhassa kültürel bir olgu ve bununla birlikte eşdeğerlik de kültürel bir sorun olarak benimsenir, çeviribilimci Toury'nin (1980) eşdeğerliği tarihsel, değişken ve soyut bir kavram olarak tanımladığını göz önünde bulundurursak, 20.yüzyıla kadar hakim olan çeviri anlayışı ile çeviri uygulamalarındaki geçerliliği de kendiliğinden anlaşılır.

Çeviri anlayışının ve çeviri gereksinimlerin değişmesiyle, bugün erek-odaklı çeviri yaklaşımları benimsenmiş görünse de, bunun zamanla yine değişebileceği olasıdır. Çünkü çeviribilimsel araştırmalar sürekli artmakta ve çeviri daha bilimsel bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bu gelişmeler çeviribilimi açısından ve çeviride ortaya çıkan sorunlara, bu arada "eşdeğerlik" sorununa çözüm getirmesi bakımından umut vericidir.

KAYNAKÇA

Alexieva, Bistra (1993): "A Cognitive Approach to Translation Equivalence"
Translation as a Social Action. (yay. haz. ve çev. Palma Zlateva). Londra New-York:
Routledge.

Aksoy, Berrin (2002): *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*. Ankara: İmge
Kitapevi Yayınları.

Aksoy,Berrin /Bengi-Öner,Işın /Karatay,Suat /Kuran,Nedret /Rifat,Mehmet
(1995): *Çeviri ve Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler*, İstanbul: Düzlem Yayınları.

Bassnett-McGuire, Susan (1980): *Translation Studies*. Londra/New York:
Methuen.

Başkan, Özcan, (1988): *Bildirişim. İnsan ili ve Ötesi*. İstanbul:Can Yayınları.

Bassnett-McGuire, Susan (1985): *The Manipulation of Literature: Studies in
Literary Translation*.(der. Theo Hermans). Londra: Croom Helm.

Beaugrande, Robert-Alain/ Dressler, Wolfgang-Ulrich (1981): *Einführung in
die Textlinguistik ,Konzepte der Sprach-und Literaturwissenschaft*. Tübingen:Niemeyer.

Bengi-Öner, Işın (2001): *Çeviribilim Terimler Sözlüğü* . İstanbul:Sel
Yayıncılık.

Bengi-Öner, Işın (1990): Forum 2: *Çeviri bir Süreçtir.Ya Çeviribilim*.İstanbul:
Sel Yayıncılık.

Bengi-Öner, Işın (1995): “Çeviribilimin bireysel kuramlardan geniş bir bakış açısına doğru”. (haz.M.Rifat), *Çeviri ve Çeviri Kuramı üstüne Söylemler*. İstanbul: Düzlem Yayınları.

Catford, John C. (1965): *A Linguistic Theory of Translation*. Londra: Oxford University Press.

Çoker, Doğan / Karaçay, Timur (1983): *Matematik Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dryden, John (1992):“On Translation” *Theories of Translation. An Anthology of Essays from Dryden to Derrida*. (yay.haz. Rainer Schulte/ John Biguent).The University of Chicago Press: *Chicago/London*

Even-Zohar, Itamar (1978): “The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem”, (der. James Holmes) *Literature and Translation: New Perspectives in Literary Studies*. Leuven: Acco.

Even- Zohar, Itamar (1978):*Yazınsal Çoğul-dizge İçinde Çeviri Yazının Durumu*. (çev.Saliha Parker) .Adam Sanat: sayı 14. (Ocak 1987).

Even-Zohar, Itamar (1990): *Polysystem Studies*. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics.

Eruz, F. Sakine (2000): *Çeviride ve Çeviri Eğitiminde Koşut Metinler*. İstanbul.

Eruz, F. Sakine (2003): *Çeviriden Çeviribilime*.İstanbul: Multilingual.

Fawcett, Peter (1997): *Translation and Language*. Manchester: St. Jerome Publishing.

Frank, Armin Paul / B. Bödeker (1991): *Interculturality and the Historical Study of Literary Translations*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Gentzler, Edwin (1993): *Contemporary Translation Theories*. Londra/New York: Routledge.

Gerzymisch-Arbogast, Heidrun (1994): *Übersetzungswissenschaftliches Propädeutikum*. Tübingen: UTB.

Göktürk, Akşit (1984): *Çağdaş Eleştiri*. İstanbul: Gelişim Basım ve Yayımlar A.Ş.

Göktürk, Akşit (1986): *Çeviri Dillerin Dili*. Çağdaş yayınları: İstanbul.

Gutt, Ernst-August. (1991): *Translation and Relevance: Cognition and Context*. Oxford: Blackwell.

Gündoğdu, Mehmet (1994): “*Übersetzbarkeit und Vermittlungsmöglichkeiten der Deutschen Linguistischen Fachsprache*” (yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü : Adana.

Gündoğdu, Mehmet (1999) :”İkinci bir Dil Üzerinden Yapılan Çeviriler Özgün Metinlerle Ne Kadar Eşdeğer?”, “*Çeviri Eleştirisi*” (içinde). Tömer Bursa : Sempozyum Bildirileri, Bursa 4-5 Haziran 1999, s.172-181.

Gündoğdu, Mehmet (2005): “Çeviribilimde Yöntem Sorunu” Sakarya Üniversitesi, 2.Uluslararası Çeviri Sempozyumu Bildirileri 2004, Sakarya.

Güttinger, Fritz (1963): *Zielsprache:Theorie und Technik des Übersetzens*. Zürich: Manese Verlag.

Hançerlioğlu, O. (1986): *Toplumbilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Hermans, Theo (1985): *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*. Londra-Sydney: Croom Helm.

Hermans, Theo (1991): “Translational Norms and Correct Translations” *Translation Studies: The State of Art*. Amsterdam: Rodopi. S.155-169.

Hermans, Theo (1997): “Translation as İnstitution”. (Mary Snell-Hornby/Zuzana Jettmar/Klaus Kaindl) *Translation as Intercultural Communication*. Philadelphia:John Benjamins.

Hermans, Theo (1999): *Translation in Systems*. Manchester: St.Jerome Publishing.

Hermans, Theo (2002): *Crosscultural Transgressions: Research Models in Translation StudiesII*. Manchester: St.Jerome Publishing.

Hohn, Stefani (1998): “Philologisch-historisch Tradition”, *Handbuch Traslation*. Tübingen: Stauffenburg.

Holmes, James S. (1987): “The Name and Nature of Translation Studies”.^{3rd} *International Conress of Applied Linguistics: Abstracts*. Kopenhagen.

Holmes, James S. (1988) : *Translated ! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi.

Holz-Mänttari, Justa (1986): *Translatorisches Handeln.Theorie und Methode*. Helsinki:Suomalainen Tiedeakatemia.

Hönig, Hans G. ve Kussmaul, P. (1982): *Strategie der Übersetzung: ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

İnce, Ülker (1993): “Çeviriyilleştirmeden Önce”. *Dilbilim Araştırmaları*. (içinde) Ankara: Hitit Yayınevi, s.5-7.

Jumpelt, R.W. (1961): *Die Übersetzung naturwissenschaftlicher und technischer Literatur*.Berlin: Schöneberg.

Kade, Otto (1963): *Aufgaben der Übersetzungswissenschaft*. Leipzig.

Kade, Otto (1968): *Zufall und Gesetzmässigkeit in der Übersetzung*. Leipzig.

Kade, Otto (1973): *Neue Beiträge zu Grundlagen der Übersetzungswissenschaft*. Leipzig.

Kaplan, İsmail (2003): “Küreselleşme Bağlamında Çeviri Kuramlarına Yeniden Bakış”, *Evrensel Kültür*.İstanbul: İletişim Yayınları.

Karadağ, Ayşe Banu (2004): “Çeviri ve Çevirmenin Edebiyat ve Kültür Dizgesini Şekillendirmedeki Rolü”(Ocak 2004:9-15), “*Varlık Dergisi*”.(içinde) İstanbul: Varlık Yayınları A.Ş, sayı 1155.

Klöpfer, R. (1967): *Die Theorie der Literarischen Übersetzung*. München: Wilhelm Fink Verlag.

Kocaman, Ahmet (1993): “Çeviri, Çeviri Eleştirisi, Dilbilim” *Dilbilim Araştırmaları*.(içinde) Ankara:Hitit Yayınevi, s.1-4.

Kocaman, Ahmet (1996): *Söylem Üzerine*. Ankara: Hitit Yayınevi.

Koller,Werner (1997): *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Wiesbaden: Quelle Meyer.

Koschmieder, E. (1965): *Beiträge zur allgemeinen Syntax*. Heidelberg.

Kurultay, Turgay/Birkandan, İlknur (1997): *Forum: Türkiye’de Çeviri Eğitimi-Nereden Nereye?*.İstanbul:Sel Yayıncılık.

Kussmaul, Paul (2000) : *Kreatives Übersetzen*. Tübingen: Stauffenburg.

Lederer, Marianne (1981): *La Traduction Simultanée. Expérience et Théorie*. Paris:Minard Lettres Modernes.

Lederer, Marianne (1987) : *Le Français dans le Monde*. Paris: Hachette.

Lefevere, André(1977): *Translating Literature: The German Tradition*. Assen / Amsterdam: VanGorcum.

Lefevere, André (1992) : *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. Londra/New York: Routledge.

Levy, Jiri (1969) : *Die Literarische Übersetzung*. Frankfurt a.M.: Athenäum Verlag.

Marshall, G. (1999): *Sosyoloji Sözlüğü*. (çev. Osman Akınhay/Derya Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Newmark, Peter (1988): *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.

Nida, Eugene (1964): *Toward a Science of Translating*. Leiden: E.J.Brill.

Nida, Eugene ve Taber, Charles R.(1969): *Theorie und Praxis des Übersetzens*. Leiden: E.J. Brill.

Nord, Christiane (1987): *Textanalyse und Übersetzen*. Heidelberg: Julius Groos.

Nord, Christiane (1993): *Was besagt die Skopostheorie*. Amsterdam: John Benjamins.

Öttinger, A.G. (1960): *Automatic Language Translation*. Lexical and Technical Aspects with Particular Reference to Russian. Cambridge: Mass.

Pohling, Heide (1971): “Zur Geschichte der Übersetzung, Studien zur Übersetzungswissenschaft”. *Beihefte zur Zeitschrift Fremdsprachen*. Leipzig.

Popovic, Anton (1981) : *Çeviri Çözümlemesinde 'Değiş Kaydırma' Kavramı*. (Shift of Expression in Translation Analysis).(çev. Yurdanur Salman). Istanbul: Metis Yayınları.

Popoviç, Anton (1987): *Yazın Çevirisi Terimler Sözlüğü*.(çev. S. Karantay ve Y. Salman). İstanbul:Metis Yayınları.

Püsküllüoğlu, Ali (2000): *Arkadaş Türkçe Sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Reiss, Katharina (1986): *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*.
Münih: Max Hüber Verlag.

Reiss, Katharina ve Vermeer, Hans J. (1986): *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Max Niemeyer.

Reiss, Katharina (1993): *Texttyp und Übersetzungsmethode*. Heidelberg:Julius Groos.

Rifat, Mehmet (2003): *Çeviri Seçkisi 1: Çeviriyi Düşünenler*. İstanbul:Dünya Yayıncılık.

Shuttleworth, Mark / Cowie, Moira (1997): *Dictionary of Translation Studies*.
Manchester: St. Jerome Publishing.

Slype, G. (1983): *Better Translation for Better Communication*. Pergamon.

Snell-Hornby,Mary/ Hönig,Hans/ Kussmaul,Paul/ Schmitt,Peter (1986):
Handbuch Translation.Tübingen: Stauffenberg Verlag.

Snell-Hornby,M. (1986): *Übersetzungswissenschaft. Eine Neuorientierung*.
Tübingen.

Stolze, Radegundis (1992): *Hermeneutisches Übersetzen: Linguistische Kategorien des Verstehens und Formulierens beim Übersetzen*.Tübingen:Gunter Narr Verlag.

Stolze, Radegundis (1994/2001): *Übersetzungstheorien*.Eine Einführung. Tübingen.

Stolze, Radegundis (2003): *Hermeneutik und Translation*. Tübingen:Narr.

Störig, Hans Joachim (1973): *Das Problem des Übersetzens*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Toury, Gideon (1980): *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel-Aviv University.

Toury, Gideon (1995): *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philedelphia: John Benjamins.

Türk Dil Kurumu (1994) : *Okul Sözlüğü*. Ankara.

Tytlar, Alexander F.(1797/1978): *Essay on the Principles of Translation*. (tekrar yaz. J.F.Huntsman). Amstedam: Benjamins.

Van den Broeck, Raymond (1978): “The Concept of Equivalence in Translation Theory”*Literature and Translation*.(yay.haz. James S. Holmes v.d. Leuven): Acco,s.29-43.

Van den Broeck, Raymond. (1985): *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*.Lonrda: Croom Helm.

Vardar, Berke (1978): “Dilbilim Açısından Çeviri”, Türk Dili Çeviri Sorunları
Özel Sayısı: Temmuz 10.

Vardar, Berke (1988): *Açıklamalı Dilbilim Terimler Sözlüğü*. İstanbul: ABC
Tanıtım Basımevi.

Vermeer, Hans J. (1978): *Ein Rahmen für eine allgemeine Translationstheorie*.
Heidelberg.

Vermeer,HansJ.(1990): *Skopos und Translationsauftrag-Aufsätze*.Heidelberg.

Weisberger, Leo (1950): *Von den Kräften der Deutschen Sprache*. Baende 1-4.
Düsseldorf: Schwann.

Wendt, Heinz F. (1993) : *Langenscheidt Sözlüğü*. Berlin: Langenscheidt.

Wills, Wolfram (1977): *Übersetzungswissenschaft: Probleme und Methoden*.
Stuttgart: Klett.

Wills, Wolfram (1982): *The Science of Translation*. Tübingen: Gunter Narr
Verlag.

Wills,Wofram (1996): *Übersetzungsunterricht: Eine Einführung*. Günter Narr
Verlag: Tübingen.

Whorf, Benjamin L. (1963):*Language,Thaught and Reality*. Cambridge: MIT
Press.

Woodsworth, Judith (1998): *Geschichte des Übersetzens*. Tübingen:
Stauffenburg.

Yağcı, Öner (1999) :*Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi*. Ankara:
Kültür Bakanlığı.